

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Helena Mitášová

Didaktické využití vybraných textů

Ludvíka Aškenazyho na 2. stupni ZŠ

Olomouc 2020

vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze z uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15.5.2020

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Janě Sladové, PhD., za odborné vedení diplomové práce, její cenné rady a připomínky, vstřícnost a ochotu.

Anotace

Jméno a příjmení:	Helena Mitášová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020
Název práce:	Didaktické využití vybraných textů Ludvíka Aškenazyho na 2. stupni ZŠ.
Název v angličtině:	The Didactic Application of Selected texts of Ludvík Aškenazy at Lower Secondary School
Anotace práce:	Diplomová práce se věnuje využití vybrané tvorby Ludvíka Aškenazyho v hodinách literatury na 2. stupni ZŠ. Teoretická část pojednává o životě a díle L. Aškenazyho a problematice čtenářské gramotnosti a kritického myšlení. Praktická část obsahuje konkrétní didaktické návrhy ze čtyř prací Ludvíka Aškenazyho, a to z knih <i>Praštěné pohádky</i> , <i>Pší život</i> , <i>Vajíčko</i> a <i>Dětské etudy</i> .
Klíčová slova	Ludvík Aškenazy, výukové metody, čtenářská gramotnost, kritické myšlení, pracovní list
Anotace v angličtině	The Master's Thesis focuses on application of selected works of Ludvík Aškenazy in literature lessons at Lower Secondary School. The theoretical part concentrates on life and literary works of L. Aškenazy, literacy and critical thinking. The practical part contains the specific didactic plans based on four particular books of Ludvík Aškenazy, namely <i>Praštěné pohádky</i> , <i>Pší život</i> , <i>Vajíčko</i> and <i>Dětské etudy</i> .
Klíčová slova v angličtině:	Ludvík Aškenazy, teaching methods, literacy, critical thinking, worksheet
Přílohy:	Příloha 1 – Pracovní list 1 Příloha 2 – Pracovní list 2 Příloha 3 – text pohádky Netopýr rozdělený na části Příloha 4 – Pracovní list 3 Příloha 5 – Pracovní list 4 Příloha 6 – kartičky s rčeními a jejich významem Příloha 7 – obrázek 3 – fotografie k textu Cvok Příloha 8 – Pracovní list 5 Příloha 9 – Pracovní list 6 Příloha 10 – Pracovní list 7 Příloha 11 – Pracovní list 8
Rozsah práce:	72 stran
Jazyk práce:	český

Obsah:

Úvod	6
1 Ludvík Aškenazy – biografie	7
2 Ludvík Aškenazy – bibliografie	12
3 Čtenářská gramotnost v hodinách literatury na ZŠ	20
3.1 Gramotnost – vymezení pojmu a členění	20
3.2 Čtenářská gramotnost v kontextu RVP ZV	22
3.3 Výsledky českých žáků v mezinárodním výzkumu PISA 2018	23
3.4 Čtenářské strategie	26
4 Kritické myšlení	29
4.1 Výukové metody a jejich členění	29
4.2 Principy kritického myšlení	31
4.3 Vybrané metody kritického myšlení	32
5 Didaktické využití vybraných textů Ludvíka Aškenazyho	36
5.1 Praštěné pohádky	37
5.1.1 Vasmut a zlatá rybka	38
5.1.2 Kouzelník Tom Kiks	40
5.1.3 Netopýr	43
5.1.4 Jak měl Rost'a smůlu	46
5.2 Psí život	49
5.2.1 Cvok	50
5.3 Vajíčko	54
5.3.1 Vajíčko	55
5.4 Dětské etudy	58
5.4.1 Pěnkavka	58
5.4.2 Tajemství	62
Závěr	66
Seznam použitých zdrojů	67
Seznam obrázků	71
Seznam příloh	71
Přílohy	73

Úvod

Ludvík Aškenazy patří dnes již mezi méně známé české spisovatele druhé poloviny dvacátého století. Přitom před svou emigrací v roce 1968 byl v Československu populárním autorem se širokým literárním záběrem. Věnoval se kromě scénářistických prací a dramatizací i reportážím a krátkých povídkám, méně často psal delší prózu. Jeho cílovými čtenáři se stali dospělí i děti, přičemž se v Aškenazyho stylu často prosazovala profese novináře, u které začínal. Domníváme se, že povídky, případně pohádky, tedy formáty typické pro tvorbu Ludvíka Aškenazyho, představují vhodný základ pro práci v hodinách literární výchovy i dnes. Dílo tohoto autora nese mnohé umělecké znaky a vyznačuje se hloubkou myšlenek podaných čtenářsky jednoduchou a srozumitelnou formou.

Cílem této diplomové práce je vybrat texty Ludvíka Aškenazyho, aplikovat na ně metody podporující čtenářskou gramotnost, kterou považujeme za dovednost klíčovou pro budoucí uplatnění žáků, a vytvořit soubor metodických návrhů a pracovních listů vhodných do vyučování literatury na druhém stupni základních škol.

V teoretické části se budeme věnovat osobě a dílu Ludvíka Aškenazyho. Stručně přiblížíme klíčové životní okamžiky tohoto autora a jeho stěžejní literární práce, kterými se zapsal mezi nejlepší české spisovatele své doby.

V následujících kapitolách nastíníme problematiku čtenářské gramotnosti na základních školách. Uvedeme ji do kontextu současného rámcového vzdělávacího programu, představíme výsledky posledního mezinárodního průzkumu úrovně čtenářské gramotnosti PISA a typy čtenářských strategií používaných ve školách k lepšímu pochopení textů. Dále se budeme zabývat kritickým myšlením, jeho kategorizací, principy a nejčastěji používanými metodami.

Praktická část bude obsahovat didaktické využití osmi textů ze čtyř různých knih Ludvíka Aškenazyho na druhém stupni základních škol. Jedná se o díla *Praštěné pohádky*, *Psí život*, *Vajíčko* a *Dětské etudy*. Kniha nonsensových příběhů s názvem *Praštěné pohádky* je vhodná pro mladší čtenáře, zatímco povídky z tří dalších souborů použijeme pro práci ve vyšších ročnících.

Nejdříve krátce popíšeme vybranou knihu a zhodnotíme didaktické možnosti konkrétního textu. Následně vytvoříme detailní metodické návrhy k jednotlivým ukázkám včetně pracovních listů s otázkami a úkoly.

1 Ludvík Aškenazy - biografie

Spisovatel a dramatik Ludvík Aškenazy prožil bohatý a vzrušující život. Dospělost ho zastihla v době, která nepřála svobodě a rovnosti mezi lidmi a vyznačovala se nespravedlností a krutostí. V jeho soukromém životě se střídala období relativního klidu a velkých změn vyžadujících osobní statečnost.

Synovi Ludvíka Aškenazyho, Ludvíku Mannovi, vyšla v roce 2012 v nakladatelství Labyrint kniha *Poste restante*. Jedná se o stylizované vzpomínkové vyprávění zaměřené především na historii rodu Mannů, z něhož pocházela Leonie Mannová, maminka Jindřicha Manna a manželka Ludvíka Aškenazyho. Života L. Aškenazyho se kniha dotýká jen v některých pasážích, ale i to málo je velmi cenným informačním zdrojem nejen pro tuto diplomovou práci.

Kniha obohacuje všeobecně známá fakta, v některých případech je ovšem překvapivě popírá. O dni narození L. Aškenazyho není pochyb, v úředních dokumentech je stanoven den 24. 2. 1921 a jako místo narození je uveden Český Těšín. Sám Ludvík Aškenazy kdysi svým přátelům vyprávěl, že přišel na svět ve vlaku stojícím na nádraží v Českém Těšíně. Aškenazy, otec budoucího spisovatele, pracoval jako průvodčí ve vlaku a jeho těhotná manželka jej zrovna údajně doprovázela. Tato historka pak kolovala v rodině i mezi známými Ludvíka Aškenazyho a místo narození Český Těšín je uvedeno i v oficiálních životopisných údajích. Teprve těsně před svou smrtí v italském Bolzanu se L. Aškenazy svému synovi přiznal, že celý příběh je pouhým výmyslem a že se ve skutečnosti narodil ve městě Stanisławów¹, (česky Stanislav) ležícím v Haliči, historické oblasti na pomezí Ukrajiny a Polska. (Mann 2012, s. 38)

O dětství a mládí L. Aškenazyho existuje velmi málo záznamů. Víme, že základní školu i gymnázium absolvoval ve městě Stanislav, významném centru jihovýchodní Haliče.² V roce

¹ Město Stanislav bylo založeno v 17. století polským šlechticem Andrzejem Potockim. Obyvatelstvo tvořili Poláci, Rusíni, Arméni a Židé. Mezi lety 1772 – 1918 byla Stanislav součástí Království Haličského a Vladimířského, jedné z korunních zemí Rakouska, později Rakouska-Uherska. V roce 1918 se ve východní Haliči ustavila Západoukrajinská lidová republika, která se v lednu 1919 sloučila s Ukrajinskou lidovou republikou a město Stanislav se nakrátko stalo jejím hlavním městem. Ukrajinská lidová republika v květnu roku 1919 zanikla a město Stanislav bylo připojeno k Druhé Polské republice. V té době tvořili Židé významnou část obyvatel města. V roce 1924 bylo do městské rady zvoleno 36 členů, z toho 12 Židů. (Avital 1980- přeloženo)

² Je pozoruhodné, že se Ludvík Aškenazy stal významným českým dramatikem, scénaristou a spisovatelem, ačkoliv čeština nebyla jeho mateřštinou. Právě proto, že neměl příležitost získat základy češtiny ve školách, své práce diktoval. (Mann 2012, s. 115)

1939, po obsazení Polska Adolfem Hitlerem, došlo k rozdělení Haliče a Stanislav se po dohodě stala součástí Sovětského svazu, Ukrajinské sovětské socialistické republiky.

Ludvík Aškenazy byl židovského původu, příjmení Aškenazy odkazuje k větvi Židů, kteří přišli do střední Evropy už v raném středověku a tvoří nejpočetnější skupinu všech dnes žijících lidí židovského původu. (Pěkný 1993, s. 154-172). Židé byli po staletí pronásledovaným etnikem a mnoho z nich zahynulo během tzv. pogromů, pronásledování a vraždění Židů. Nacistická politika za druhé světové války byla rovněž orientovaná silně protižidovsky.³ Ludvík Aškenazy byl na vzpomínání skoupý, a tak i Jindřich Mann toho o osudech svých předků věděl jen velmi málo. V knize *Poste restante* píše, že rodiče L. Aškenazyho přišli o život někdy roku 1939, potom, kdy vojska Adolfa Hitlera vtrhla do Polska a Stanislav byla okupována Sovětským svazem.⁴ Rodiče ještě stihli chlapce posadit do vlaku, který směřoval do na východ do Sovětského svazu. Ten den se se synem viděli naposledy. L. Aškenazy se po osvobození snažil zjistit, co se s jeho rodiči za války stalo, ale nepodložené informace, které se k němu dostaly, byly natolik otřesné, že o nich se synem Jindřichem raději nikdy nemluvil.

V Sovětském svazu, respektive v ukrajinském městě Lvov, L. Aškenazy studoval slovanskou filologii a všeobecné dějiny na Filozofické fakultě Lvovské univerzity. Studia nedokončil, v roce 1941, po přepadení SSSR Německem, byl evakuován do Kazašské SSR, kde krátce vyučoval dějepis, konkrétně na střední škole v Berčoguru. V roce 1942 vstoupil do československého armádního sboru generála Ludvíka Svobody, se kterým bojoval v bitvě u Sokolova. (Šubrtová a kol. 2012, s. 42) O rok později absolvoval důstojnickou školu v Sadaguře a byl přidělen jako styčný důstojník 1. československé armády v SSSR ke štábu 1. a 4. ukrajinského frontu. Během války získal česká i sovětská vyznamenání za statečnost. (Perstická 1990, s. 10-13)

³ Již od roku 1939 fungovaly v dobývaných oblastech východní Evropy tzv. Einsatzgruppen, nacistické mobilní vraždicí jednotky složené z příslušníků Waffen-SS, gestapa a policejních oddílů. Tyto jednotky vraždily Romy, komunisty, ale především se zaměřovaly na židovské obyvatelstvo. (Stránský 2019). Ve Stanislavi vzniklo v roce 1941 židovské ghetto a během tzv. Krvavé neděle dne 12. října roku 1941 zde bylo německými jednotkami zastreleno více než 10000 místních Židů. (Löw)

⁴ Není známo, jestli se rodiče Ludvíka Aškenazyho stali obětí protižidovských akcí německých, nebo sovětských oddílů, ovšem stejně tak mohli být zavražděni místními obyvateli ve zmatku, způsobeném dočasným bezvládním při rozdělování polského území.

V roce 1945 se L. Aškenazy s Rudou armádou dostal do Prahy. Po demobilizaci armády, jak se dočteme v knize *Poste restante*, dostal od ministerstva obrany na výběr správcování ve mlýně, anebo práci v rozhlase. (Mann 2012, s. 67) Ludvík Aškenazy si vybral druhou možnost. V následujících letech se tedy živil jako reportér a politický komentátor zahraničního vysílání Československého rozhlasu. Tato práce obnášela mnoho cestování a právě psaní reportáží L. Aškenazymu pomohlo vytvořit jeho osobitý styl, který pak uplatňoval i ve své pozdější tvorbě.

Manželkou Ludvíka Aškenazyho se stala Leonie Mannová, dcera významného německého spisovatele Heinricha Manna⁵ (1871-1950) a neteř nositele Nobelovy ceny za literaturu Thomase Manna (1875-1955). Matka Leonie Mannové, Marie Kahnová, byla první manželkou Heinricha Manna a po rozvodu kvůli svému židovskému původu v roce 1933 uprchla z Německa do Prahy. Přicestovala se sedmnáctiletou dcerou Leoníí a doufala, že budou v Československu obě v bezpečí. (Mann 2012, s. 155) Za pár let se však židovští obyvatelé i v našich zemích museli potýkat s velkými problémy. Postupně byli zbaveni všech občanských práv a nakonec většina z nich skončila ve vyhlazovacích táborech. Marie Kahnová strávila tři roky v táboře Terezín, zatímco její dcera Leonie, jakožto poloviční Židovka, měla větší štěstí a téměř celou válku⁶ prožila sice na svobodě, ale zato neustále ve strachu o svoji budoucnost. Marie Kahnová se po válce z terezínského tábora vrátila s podlomeným zdravím a po dvou letech zemřela.

Ludvík Aškenazy se se svou budoucí manželkou seznámil těsně po válce. Marii Kahnové s dcerou národní výbor přidělil malý byt v Praze Podolí, shodou náhod ve stejném domě jako důstojníkovi Svobodovy armády Ludvíku Aškenazymu. Ještě před svatbou se v roce 1948 narodil první syn Jindřich, už v manželství v roce 1956 druhý Ludwig. Oba dostali rodná příjmení své matky, Mann, a oba se stali v dospělosti režiséry. (Bartůšková, Příbáh 2011) Dá se říct, že manželství Leonie Mannové a Ludvíka Aškenazyho bylo šťastné. Leonie manžela

⁵ Heinrich Mann se proslavil především psychologickým románem *Profesor Neřád*, sociálním románem *Poddaný* a alegorickými historickými romány *Mládí krále Jindřicha IV.* a *Zrání krále Jindřicha IV.* Pro své pacifistické a antiautoritářské názory byl v Německu zakázaným autorem. Emigroval nejdříve do Francie a potom do USA, kde v roce 1950 zemřel. (Bahr 2007)

⁶ Leonie Mannová i její matka byly na začátku války zatčeny, ale Heinrich Mann podplatil příslušného komisaře a obě ženy tak zachránil od jistého transportu do koncentračního tábora. V pankrácké věznici ženy strávily dva měsíce. (Mann 2012, s. 234)

následovala v roce 1968 do Německa a zůstala s ním až do jeho smrti v roce 1986. Zemřela pak jen pár o měsíců později.

V rodině Ludvíka Aškenazyho a Leonie Mannové se mluvilo česky. Leonie uměla bezchybně česky, protože v době seznámení se svým budoucím manželem už dvanáct let v Praze žila a česky mluvila i její matka, která se narodila v Čáslavi a do Německa přijela až ve svých dvaceti šesti letech. Jindřich Mann ohledně neustálého stěhování z Německa do Československa a zpět v knize *Poste restante* trefně píše: „*Marie (Kahnová) ale svůj nový svět (v Německu) našla. Následně pak moje matka (Leonie) neznala mateřštinu své matky, já mateřštinu mé matky a mé děti moji mateřštinu.*“ (Mann 2012, s. 147)

Ačkoli byla manželka Ludvíka Aškenazyho dcerou významné osobnosti německého kulturního života a členkou slavného rodu, z něhož pocházelo mnoho spisovatelů a intelektuálů, na život v Praze v socialistickém Československu tato okolnost neměla žádný vliv. Se svým otcem Leonie přerušila styky, když se přestěhovala do Československa, a teprve po válce si začali znovu dopisovat. (Mann 2012, s. 269) Heinrich Mann ale zemřel v roce 1950 v USA předtím, než mohl kvůli politické situaci v Československu svou dceru znovu potkat.

Na konci padesátých let odešel L. Aškenazy z Československého rozhlasu na volnou nohu. Psal scénáře, knihy pro děti a dospělé, divadelní a rozhlasové hry. Tak prožil šedesátá léta a postupnou demokratizaci společnosti. Uvolňování veřejného života se projevovalo i otevřenější publicistikou a diskusí o aktuálních problémech. Vznikl program „socialismu s lidskou tváří.“ (Janoušek a kol. 2008, s. 40) Okupace Československa 21. srpna 1968 vojsky Sovětského svazu a dalších států Varšavské smlouvy znamenala konec nadějím na změnu. Političtí zástupci Sovětského svazu dali jasně najevo, že jakékoli další reformy v Československu nejsou žádoucí. Odpor veřejnosti proti tomuto zasahování do státních záležitostí způsobil vlnu emigrací významných osobností i běžných občanů. Patřil mezi ně i Ludvík Aškenazy. Ještě v roce 1968 emigroval do Německa a usadil se s rodinou v Mnichově. Bylo mu v té době 47 let. Na rozdíl od mnoha jiných emigrantů, kteří byli nuceni začínat často v pokročilejším věku v cizině novou kariéru, Ludvík Aškenazy měl talent a štěstí, a tak mohl v emigraci pokračovat ve svém původním povolání. Jeho syn Jindřich na toto téma poznamenává: „*Otec stále něco psal, nejprve česky, pak začal německy. S překlady to bylo organizačně obtížné a nákladné. Německé texty ale už nediktoval mně, nýbrž dvěma ženám, podle toho, jak která měla čas. Našel je na inzerát. Jeho literární němčina byla svým způsobem prostá, ale nezaměnitelná a kritici si jeho dikce pochvalně všímali.*“ (Mann 2012, s. 265)

L. Aškenazy v Německu pracoval nejčastěji pro rozhlas a televizi a mnohdy své hry i režiroval. „*To se dobře platilo, byly to hezké kabinetní kousky, měl neobyčejné nadání vystavět příběh z dialogů. Jeho rozhlasové hry se často vysílaly, ale bylo to umění pro neviditelnou, podivínskou minoritu... Většina německých spisovatelů ale žila z rozhlasové a televizní tvorby. Knížek s nákladem, který by stačil autorovi na živobytí, bylo málo. Otec napsal také kupu pohádek. Nejvíce pro bavorský rozhlas. Po léta se vysílaly každých čtrnáct dní...*“ (Mann 2012, s. 265)

Jindřich Mann ve svých vzpomínkách píše, že si jeho tatínek nikdy v Německu nestěžoval na nedostatek popularity, kterou dřív zažíval v Československu. Co ho skutečně trápilo, byl stesk po domově.

Na konci sedmdesátých let se Ludvík Aškenazy s manželkou odstěhoval do italského Bolzana. Ke konci života už byl těžce nemocný, od roku 1981 docházel na dialýzu, nejdříve dvakrát, později třikrát týdně, až do své smrti na jaře roku 1986. (Mann 2012, s. 262)

Ludvík Aškenazy je pohřbený na židovském hřbitově v Bolzanu.

2 Ludvík Aškenazy - bibliografie

Dílo Ludvíka Aškenazyho tvoří příběhy určené dětem, dospělým, rozhlasové i divadelní hry, knihy reportáží z celého světa, scénáře k filmům a televizním pořadům a dále knihy, kde často vystupují dětské hrdinové, ale příběhy nesou znaky jak literatury pro děti, tak i pro dospělé čtenáře. U některých povídek, jakými jsou například *Ukradený Měsíc* nebo *Malá vánoční povídka*, je tato hranice zcela nezřetelná. I knihy vydané v nakladatelství SNDK, jako *Putování za švestkovou vůní*⁷ a *Praštěné pohádky*, mají v sobě moudrost, kterou docení pouze zralí čtenáři. Sám Ludvík Aškenazy v rozhovoru, který v roce 1962 poskytl časopisu o dětské literatuře Zlatý Máj, do jisté míry zpětně lituje, že ve svém díle dostatečně nerozlišoval mezi dětským a dospělým cílovým čtenářem: „*O dětech není vždy pro děti. Právě, že jsem si nikdy nelámal dost hlavu s tím, aby to bylo zcela pro děti, ani zcela pro dospělé, a všichni říkají, že je to hezký, ale....*“ (Aškenazy 1962, s. 538)

Právě proto, že se v tvorbě L. Aškenazyho rozdíl mezi knihami pro děti a dospělé stírá, a protože se v praktické části této práce budeme věnovat knihám určených primárně jak dětem, tak dospělým, uvádíme v následujícím výčtu nejdůležitější počiny tohoto autora v chronologickém pořadí, aniž bychom jeho tvorbu dále ještě jinak členili.

Dílo Ludvíka Aškenazyho nejdříve, po osvobození, určovalo jeho zaměstnání reportéra a politického komentátora zahraničního vysílání Československého rozhlasu. L. Aškenazy píše reportáže pro rozhlas a příspěvky do časopisů. V roce 1948 vychází kniha reportáží z Palestiny a Izraele *Kde teče krev a nafta*, v roce 1950 knížka *Německé jaro* o životě v tehdejší komunisty ovládaném východním Německu. „*Aškenazyho obrazy Německa jsou budovány na principech paralelismu a kontrastu (proti příběhům šťastných německých lidí v sovětské zóně jsou kladeny tendenčně vyhocené příklady osudů nezaměstnaných, hladových a manipulovaných obyvatel západního Berlína)*“ (Janoušek a kol. 2007, s. 268) Ve stejném roce vydalo nakladatelství Orbis další knihu reportáží, tentokrát z Polska, s názvem *Ulice Milá a jiné reportáže z Polska*.

V duchu socialistického realismu L. Aškenazy píše i knihu povídek s názvem *Sto ohňů* (1952). Příběhy se odehrávají na českém venkově, v Sovětském svazu a ve východním

⁷ Kniha *Putování za švestkovou vůní* vyšla v roce 1959 hned dvakrát. Nejdříve ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění a následně i ve Státním nakladatelství dětské knihy.

Německu a protagonisty jsou obyčejní lidé konfrontovaní s poválečnými problémy, kteří nacházejí nečekanou pomoc u přátel či neznámých lidí, často i z cizích zemí. Kniha akcentuje poválečné nadšení i vděk Sovětskému svazu nejen za osvobození od německého agresora, ale i za obrat k budování spravedlivější společnosti.

Rozhlasové hry tvoří další důležitou součást Aškenazyho díla. Již v roce 1949 Český rozhlas uvádí čtyři Aškenazyho hry *Cena míru*, *Začalo to v Chicagu*, *Plán Barbarosa* a *Byla to vichřice*. (Kunc 1963, s. 10-17) Rozhlas vysílal i první Aškenazyho divadelní hru *Dítě a bomba* (1950). Přepřeváděním jedné povídky ze souboru *Sto ohňů* (1952) o sbírce, kterou zorganizují němečtí pionýři na pomoc obětem fašismu, vznikla rozhlasová hra *Akce Rudý šátek* (1959) (Šubrtová 2012, s. 42)

Do období první poloviny padesátých let, určených důsledným následováním sovětského vzoru včetně potírání jakýchkoli známek politického odporu, spadá i první filmový scénář Ludvíka Aškenazyho, který vznikl podle autorovy povídky *Dva Gáboři*. Film se jmenoval *Můj přítel Fabián* (1954) a jeho režisérem se stal Jiří Weiss. „Je to „socialisticko-realisticá pohádka“ o otci a synovi Cikánech, kteří ke štěstí přijdou v radostně a optimisticky budovatelské Ostravě.“ (Taussig 1990, s. 229)

Raná Aškenazyho tvorba, ať už se jednalo právě o publicistiku, povídky, scénáře či drama, byla poznamenána komunistickou propagandou. Ludvík Aškenazy se podobně jako mnoho jiných autorů zpočátku s komunistickou ideologií ztotožňuje, což se v jeho tvorbě projevuje schematicností a omezením fantazie. Teprve v polovině padesátých let, v době prvního politického uvolnění ve společnosti, svá díla postupně směřuje k obecnějším tématům a obohacuje je o prvky ironie, satiry a humoru.

Reportážní próza, která odráží pozvolné změny ve společnosti i literatuře a projevuje se větší individualizací, je v tvorbě L. Aškenazyho zastoupena knihou *Indiánské léto* (1956). Pobyt v New Yorku zpracoval L. Aškenazy do podoby krátkých povídek, ve kterých pomocí drobných motivů „úsporně a skrze zámlky míří k odhalení skrytých rysů a zákonitostí amerického životního stylu.“ (Janoušek a kol. 2007, s. 302)

Téma konce druhé světové války se v Aškenazyho tvorbě objevuje v povídkovém souboru *Květnové hvězdy* (1955). Tři povídky z této knihy a jedna z druhého vydání sbírky s názvem *Májové hvězdy* (1959) se staly základem pro scénář ke stejnojmennému filmu, který vznikl k patnáctému výročí osvobození republiky sovětskou armádou v československo-sovětské koprodukci. Povídky, stejně jako film, nostalgicky připomínají moment konce války a prolínající se osudy českých občanů se sovětskými osvoboditeli.

V jedné z povídek knihy *Májové hvězdy* (1959) *Dušan a generál* vystupuje malý chlapec, který sovětskému generálovi připomene jeho ztracenou rodinu. Dítě jako hrdina příběhu, človíček⁸, se objevuje i následující knize Ludvíka Aškenazyho. Běžné situace, které zažívají otec se synem, vedou k zamyšlení nad pokrytectvím světa dospělých. Kniha se jmenuje *Dětské etudy*, vyšla v roce 1955 a okamžitě si získala oblibu u čtenářů. O úspěchu knihy píše ve vzpomínkové knize *Poste Restante* syn Ludvíka Aškenazyho Jindřich Mann: „Vyprahlou literární pustinou – zakázali například i Karla Čapka nebo Hanse Christiana Andersena (anebo je snad právě ten rok zrovna pustili zpět do knihkupectví) – se tehdy potloukali jen všelijací upocením, ale permanentně šťastní úderníci, nudní komunističtí všeználcí a sovětské vojiny bez bázně, hany a pochybností. Dětské etudy byly proto nečekaně oživujícím osvěžením. A před knihkupectvími se na ně stála fronta.“ (Mann 2012, s. 115-116) Kniha má typické prvky Aškenazyho tvorby, mimořádnou citlivost, lyričnost, otevřenost k nalézání hloubky v drobných okamžicích života a schopnost na malém prostoru vyjádřit stanovisko, které je srozumitelné každému čtenáři. (viz kapitola 5.4)

O rok později vychází L. Aškenazymu knížka dvou moderních pohádek pro děti i dospělé se souhrnným názvem *Ukradený měsíc* (1956). Kromě poetičnosti a fantazie v ní nacházíme i prvky humoru a jemné společenské satiry. V pohádce *Ukradený měsíc* dva kluci z obce Zelená Kupka ukradnou koupající se Měsíc, ve volně navazujícím příběhu *Červená hvězda* titíž uličníci na Měsíc cestují.

V roce 1957 vzniká další film podle scénáře Ludvíka Aškenazyho s názvem *Tam na konečné*. Příběh zachycuje rok života obyvatel jednoho pražského činžovního domu na konečné zastávce tramvajové linky. Film navazuje na vlnu italského filmového neorealismu konce čtyřicátých let. (Taussig 1990, s. 229)

Jak již bylo zmíněno, v díle L. Aškenazyho je mnohokrát nejasná hranice mezi literaturou určenou dětem a tou, která je vhodná pro dospělejší čtenáře. Do této kategorie spadá i následující kniha, která vyšla v roce 1959, *Milenci z bedny*. Kniha je lyrickým příběhem o dvou dětech hrajících si na maminku a tatínka. Předchozího dne na stěny velké bedny mladý malíř namaloval zařízení bytu a obě děti teď bednu využívají jako prostor k napodobování života manželského páru včetně vypořizovaných zlovyků a naučených stereotypů. Tento příběh spolu s povídkou *Malá vánoční* tvoří obsah filmu *Hry a sny* (1959), který režíroval Milan

⁸ Človíčkem v této knize nazývá Ludvík Aškenazy svého malého syna Jindřicha (1948).

Vošmik, známý svou předchozí režii *Honzíkovy cesty* Bohumila Říhy. (Taussig 1990, s. 230)

Malá vánoční povídka vyšla v roce 1966 samostatně knižně. Zavádí nás do předvánoční Prahy a vypráví o malém chlapci Jakubovi, který se ztratí otci při nakupování vánočního stromku. Při svém bloudění zažívá Jakub dobrodružství, ve kterých se prolínají skutečné situace a postavy s fantazií. Jakub může mluvit s kaprem, popeláři, kteří vyjíždějí ze sklepa výtahem, se stávají čerty, taxikář zná tajná zaklínadla. Jakub pomáhá lampáři při rozsvícení plynových lamp a nakonec vše dobře dopadne, když příslušník VB dovede chlapce domů. Tato povídka byla několikrát zdramatizována, v roce 2000 Janem Bornou z Divadla v Dlouhé pod názvem *Jak jsem se ztratil aneb malá vánoční povídka* (Richter 2008), v současnosti je také na repertoáru Divadla loutek Ostrava, tentokrát v drammatizaci Václava Klemense s názvem *Štědrý den malého Jakuba*. (Jiroušek 2014)

V souboru povídek *Psí život* (1959) se L. Aškenazy vrací k tématu druhé světové války, tentokrát z pohledu zvířat. Kniha obsahuje pět povídek, v nichž věrní průvodci člověka, psi a koně, trpí následky válečných událostí. Působivost a tragičnost příběhů je zvýrazněna faktem, že zvířata jsou nucena pasivně přijímat nové, pro ně nepřírozené životní podmínky, aniž by, na rozdíl od člověka, chápala, proč k těmto změnám došlo. (viz kapitola 5.2)

Ve stejném roce napsal Ludvík Aškenazy i svůj jediný pokus o rozsáhlejší epický celek, pohádkový cestopis – román *Putování za švestkovou vůni* (1959). Vypráví o trpaslíkovi Pitřýskovi, který utekl před nesnesitelnou husou z knižní ilustrace do světa hledat přátelství. Pitřýsek putuje reálnými i pohádkovými krajinami, vozí se jako maskot v taxíku pana Srdce, chvíli vystupuje jako herec v divadle pro děti, zamiluje se do princezny Pipiny, která voní jako švestková alej, stane se králem trpasličích lidojedů, přítelem spisovatele Andersena, setkává se skutečnými skřítky i moudrým Velikým Gnomem. Nakonec se Pitřýsek v nově namalované ilustraci, tentokrát bez husy a s novými přáteli Pipinou a panem Srdcem vrací zpátky do pohádkové knihy. Opět, stejně jako v předchozích knihách L. Aškenazyho, se příběh vyznačuje kombinací humoru a melancholie, zaměřením na skutečné hodnoty a bohatou fantazií. Vůně švestkových květů je zde metaforou přátelství a lásky. Příběh je zakončený pěti vtipnými dopisy postav z příběhu. Citujeme z dopisu příteli malíře Sádla, autora ilustrace Pitřýska: „...*Tak si představ, drahý kamaráde, že jsem toho kluka trpasličího potkal živého, z masa a kostí, tady u Boubína, na cestě, co vede do Borových Lad. Jel s kočovnými herci v červeném taxíku, a to víš, že byli hladoví jak herci a vyloudili i na malíři poslední kradenou bramboru....Jen mi stále leží v hlavě ten živý trpaslík. Já ho vymyslel, namaloval jednou čarou i s čepicí, a on si žije, kde chce, jak chce, s kým chce, a ještě se brouzdá zelenou trávou, upíjí rosu a vodí se za ruku*

s princeznou. Myslím, že by potřeboval na nějakou chvíli trvalý pracovní poměr a ta princezna taky; kdybys oba dva mohl dát do nové pohádky, máš je mít... Douška: Kdyby někdo tvrdil, že trpaslíci nežijí, pošli ho na mne, já si to s ním vyřídím....“ (Aškenazy 1959b, s. 240-241) Kniha je doprovázena ilustracemi Heleny Zmatlíkové, která je autorkou obrázků k mnoha předchozím knihám Ludvíka Aškenazyho.

Dobová kritika přijala pohádkový cestopis poněkud vlažně. Václav Stejskal v knize *Moderní česká literatura pro děti* (1962) píše: „...Nehledě na to, že umění náročnější kompozice nepatří zřejmě k silným stránkám talentu Ludvíka Aškenazyho, oddal se v této knize nezřízené fiktivnosti a epické samoučelnosti tak bezuzdně, že děj této pohádky je zde vlastně produktem vyprávění, jakoby podle receptu Karla Čapka.... Zdá se, že fantazijní, alegorická a narativní volnost pohádky Aškenazyho svedla kamsi stranou. Není tu citového vztahu k světu dětství, ani zázračnost dětského zraku, ani humor autorův není tu tak čistý a jemný jako v jiných jeho věcech, příliš často se do vyprávění vkrádají satirická časová extempore k dospělým a místy dokonce i vypravěčské napětí silně ochabuje a zadržává.“ (Stejskal 1962, s. 323-324)

Dnes je *Putování za švestkovou vůni* pravděpodobně nejznámější Aškenazyho knihou pro děti. Je na ni pohlíženo jako na „slovesně vybroušenou a stylově jednotnou prózu“ (Dokoupil, Zelinský 1992, s. 11) s fantazií blízkou Andersenovým pohádkám.

Odklon od dětského protagonisty a cílového čtenáře se v tvorbě L. Aškenazyho projevil nevšední knihou kombinující fotografie s textem s názvem *Černá bedýnka* (1960). Ludvík Aškenazy posbíral zajímavé momentky lidí z celého světa a připojil k nim asociace krátké prózy i volných veršů. Texty tedy tvoří jakýsi krátký lyrický komentář k daným fotografiím a týkají se mnoha důležitých i méně důležitých témat, například válečných událostí, stárí, mezilidských vztahů, chudoby a krásy. Podle některých fotografií z této publikace vznikl i scénář k filmu *Křik* (1963), který podává „velice autentický obraz života mladého manželského páru, kterému se narodí dítě.“ (Taussig 1990, s. 230)

Divadelní tvorba L. Aškenazyho pokračovala v roce 1960 hrou *Noční host*, hranou i pod názvem *Host v noci*, později přepracovanou a nazvanou jednoduše *Host*. Postava německého obchodníka Waltera Hupperta, který se zastaví na své cestě v odlehlém vesnickém hostinci, připomene místnímu hostinskému jeho vlastní zážitky z koncentračního tábora, což vyústí v otevřený konflikt. Režisér Otakar Vávra spolu s Ludvíkem Aškenazym napsali podle této divadelní hry scénář k filmu *Noční host*, jehož premiéra se konala v roce 1959. (Mikulášek 1998, s. 31)

Vendulka a *C.K. státní ženich* z roku 1962 jsou dalšími Aškenazyho dramaty. Druhé

jmenované je „*poetickou groteskou, parodující kult osobnosti*.“ (Bartůšková, Příbáň 2011).

V roce 1963 vydalo SNDK krátké pohádkové sci-fi *Osamělý létající talíř*, ale především vychází v nakladatelství Československý spisovatel jedna z nejpůsobivějších knih L. Aškenazyho s názvem *Vajíčko* (1963). (viz kapitola 5.3) Pro povídky zasahující do období okupace je typická lehkost podání, která je v rozporu se závažností obsahu. Jako by autor psal o běžných, banálních životních záležitostech, zde ovšem často s hlavními postavami trpícími v koncentračních táborech a na bojištích. „... *Do vypravěčského partu proniká také perspektiva postav a prostřednictvím polopřímé řeči jejich výrazový rejstřík, vypravěč však „na oko“ zdůrazňuje odstup od dění, který se projevuje zejména černým humorem, drastickou ironií a groteskností situací i slovního vyjádření. Zvláště ve válečných povídkách vypravěč zamlčuje to, co je pro situaci podstatné, a předstírá, jako by postavám nešlo o život, nýbrž jako by to byla jen hra.*“ (Dokoupil, Zelinský 1994, s. 19)

Námět povídky *Vajíčko* ze stejnojmenného povídkového souboru s hlavní postavou, panem Pokštflem, posloužil L. Aškenazymu k vytvoření rozhlasové hry s názvem *Bylo to na Váš účet*, která měla premiéru v roce 1964. Hra je založena na telefonním dialogu čtyřicetiletého pana Pokštfela, který hovoří se svým sedmnáctiletým alter egem. V rozhovoru se rozkrývají bolestné vzpomínky na události z válečných let. Autor původní ideu povídky značně rozšířil a přepracoval, na rozdíl od povídky *Vajíčko*, jejímiž protagonisty jsou pouze student Pokštfel a pan Kohoutek, se v dramatu vyskytují nové postavy Židovky Haničky, maminky, tety Anny, gestapáka Willyho a dalších. Rozhlasová hra zaznamenala velký úspěch na mezinárodním festivalu italského rozhlasu a televize Prix Italia 1964. (Velíšek 2018)

Praštěné pohádky (1965) jsou dalším příspěvkem L. Aškenazyho v tvorbě pro děti a mládež. Je to soubor dvaceti pěti drobných pohádkových příběhů s humorným podtónem. L. Aškenazy nechává oživnout nejrůznější předměty z našeho světa (deštník – paraplíčko, talíř ze servisu, fotbalový míč, kulový blesk, atd), hlavními hrdiny jsou i děti, které často iniciují zvláštní a neuvěřitelné příhody. (viz kapitola 5.1)

Osud knihy *Cestopis s jezevčíkem* (1969) je poznamenán Aškenazyho emigrací roku 1968. První a na dlouhou dobu jediné vydání bylo brzy skartováno a k českým čtenářům se tak dostalo až po sametové revoluci a změně režimu zásluhou pražského nakladatelství Artur v roce 1992. Ačkoli předchozí prozaická kniha určená dětem *Putování za švestkovou vůní* je rovněž cestopisem, obě knihy se svým laděním od sebe liší. Zatímco příběh o Pitřýskovi je lyrická moderní pohádka pro děti, u *Cestopisu s jezevčíkem* je lyričnost potlačena a příběh se dá spíš označit za parodující pohádku. Dušan Pleva v časopisu *Tvorba* uvádí svůj pohled na okolnosti,

které pravděpodobně Ludvíka Aškenazyho k volbě této formy pohádkového příběhu vedly.

„V posledních letech přišly do módy různé kuriózní cestovatelské podniky. Kdekterý hromadný sdělovací prostředek přispíval na jejich režii, aby získal výsadní právo sledovat jejich průběh. A tak se za pobavené účasti publika cestovalo pěšky, na lyžích, bosky, na chůdách, na koloběžce, starožitným automobilem, na voru či na kajaku přes oceán a tak podobně. Komu by nedalo, aby si z takové posedlosti nevystřelil?“ (Pleva 1970, s. 11)

Snad se právě proto hlavní hrdina jezevčík Aida spřátelí se starou rozvrzanou postelí, naučí ji chodit, posadí na ni babičku Pomajzlovou, a společně s kanárkem Fafejtou všichni vyrazí do světa. Příběh ale nemá ambice pouze parodovat moderní bláznivé způsoby cestování. Je mnohvrstevnatý, stejně jako jiné Aškenazyho knížky. Baví situačním a slovním humorem, ale vede i k zamyšlení. Nejdůležitějšími hodnotami v životě i knihách Ludvíka Aškenazyho jsou přátelství, láska a humanita. A *Cestopis s jezevčíkem* není výjimkou. Legrační osazenstvo staré postele cestou potkává spoustu pozoruhodných postav, s nimiž navazuje přátelství. A když se všichni šťastně vrací domů, je jim trochu smutno, že se musí rozloučit. L. Aškenazy ale nechce zakončit pohádku smutně: „*Nikdy není všem cestám konec. Připravujeme se pořád na cesty. Proto ani my nepíšeme KONEC, ačkoliv bychom docela klidně mohli....*“ (Aškenazy 2009, s. 540)

Po emigraci do Německa se Ludvík Aškenazy nepřestal věnovat literatuře pro děti a mládež, napsal mimo jiné velké množství rozhlasových her pro bavorský rozhlas, pro který pracoval ještě před svou emigrací. Mezi nejúspěšnější patřily hry *Ein schuss tränen*, *Namen* a *Taxinapping*. (Machala a kol. 2015, s. 522) Zaujal svým originálním převyprávěním světových pohádek *Wo die Füchse Blockflöte spielen* – Kde lišky hrají na zobcovou flétnu (1976) a *Wo die goldene Schildkröte tanzt* – Kde tančí zlatá želvy (1977). Úspěch měla i sbírka povídek pro děti *Du bist einmalig* – Ty jsi jedinečný (1981). (Mann 2007) V Německu vyšly také všechny dětské knihy Ludvíka Aškenazyho vydané poprvé v Československu, které pro německé čtenáře sám autor v emigraci přeložil. (Mann 1996)

Divadelní tvorbě se Ludvík Aškenazy prakticky nevěnoval, výjimku tvoří jen jeden německý text pro děti a několik verzí dramatické adaptace námětu povídky Egona Erwina Kische *Nanebevstoupení Tonky Šibenice* (1921). (Machala a kol. 2015, s. 522) Hra se jmenovala *Pravdivý příběh Antonie Pařízkové, lehké holky s dobrým srdcem*. Jindřich Mann, syn Ludvíka Aškenazyho, v roce 2000 podle této hry natočil pro Českou televizi inscenaci. (Mann 2013)

Ludvík Aškenazy byl v Československu v padesátých a šedesátých letech oblíbeným

spisovatelem a dramatikem. Po emigraci do Německa roku 1968 se stal autorem, který pro československé čtenáře a posluchače neměl existovat. Z veřejných knihoven zmizely jeho knihy, neuváděly se rozhlasové a divadelní hry a vydavatelství nesměla vydávat Aškenazyho knihy. (Perstická 1990, s. 10-13) O tom, že Ludvík Aškenazy navázal na svou úspěšnou kariéru v Československu i po změně místa působení a jazyka, se u nás všeobecně nevědělo.

Ludvík Aškenazy se bohužel sametové revoluce nedožil, zemřel v roce 1986 v Itálii. I tento fakt byl pravděpodobně jedním z důvodů malého zájmu českých vydavatelství o nové reedice Aškenazyho titulů včetně těch, které v češtině nikdy nevyšly a které tak čekaly na své objevení českými čtenáři. Ve srovnání s jinými významnými autory - emigranty, jakými byli například Josef Škvorecký nebo Arnošt Lustig, zůstávalo jméno Ludvíka Aškenazyho stále mezi mladými lidmi prakticky neznámé. A tato situace se za posledních třicet let od politického převratu změnila k lepšímu jen málo. Kdysi oblíbené a ceněné knihy vycházejí v českých nakladatelstvích sporadicky a mnoho z nich se samostatné reedice ani nikdy nedočkal. Odkaz svého otce se v České republice do určité míry snaží šířit syn L. Aškenazyho, režisér Jindřich Mann. Kromě již zmíněné realizace Aškenazyho hry *Pravdivý příběh Antonie Pařízkové, lehké holky s dobrým srdcem* pro Českou televizi občas poskytuje rozhovory⁹, ve kterých na svého otce s láskou vzpomíná a připomíná tak čtenářům a divákům i málo známé skutečnosti ze života u nás kdysi známého autora. Jindřich Mann rovněž přeložil čtyři otcovy pohádky, které u nás pod souhrnným názvem *Pohádky čtyř větrů* vyšly v roce 2007 v nakladatelství Mladé fronty.

Zásahu na propagaci díla Ludvíka Aškenazyho mají i autoři čítanek vydaných v nakladatelství Fraus, kteří do těchto publikací vybrali několik ukázek¹⁰. Rovněž v *Čítance pro 9. ročník* nakladatelství Alter z roku 2001 se nachází jedna z povídek tohoto autora, povídka *Vajíčko* ze stejnojmenné knihy. S tvorbou Ludvíka Aškenazyho se tak mají možnost seznámit žáci druhého stupně základních škol.

⁹ Jednalo se například o tyto pořady: *Na plovárně*, premiéra 24.11. 2013 a *Tristatřicetři*, premiéra 4.4.2018

¹⁰ V *Čítance 6* z roku 2016 se nachází ukázka z knihy *Černá bedýnka* s názvem *Nápis na kolíbku*, v *Čítance 7* (2004) objevíme kapitolu *Ošklivý čumák* z knížky *Dětské etudy*, *Čítanka 8* (2005) obsahuje kapitolu *Malá noční hudba* z knihy *Dětské etudy* a část povídky *Brutus* ze souboru *Psí život*. V *Čítance 9* (2006) žáci najdou krátkou baladu *Kytka* z obrazové publikace *Černá bedýnka*.

3 Čtenářská gramotnost v hodinách literatury na ZŠ

V následující kapitole se budeme věnovat čtenářské gramotnosti a nutnosti její podpory v našich školách. Četba má mnoho nenahraditelných funkcí, ať už se jedná o socializaci dítěte, kdy kniha s příběhem a hlavním hrdinou, se kterým se děti mohou ztotožnit, pomáhá dítěti poznat sebe sama a motivuje ho k určitému chování, nebo o funkci estetickou, protože čtení knihy je pro dítě uměleckým zážitkem, při kterém zapojuje svou vlastní představivost. Četba kvalitní literatury stejně tak učí dítě používat mateřský jazyk a rozvíjet jeho myšlení. Dovednost číst s porozuměním je základem, který umožňuje, aby se děti mohly učit, dozvídat a rozvíjet své chápání a cítění.

V posledních letech se Česká republika zapojuje do mezinárodních měření úrovně čtenářské gramotnosti, ve kterých žáci dosahují pouze průměrných výsledků. (viz dále). Přitom se ukazuje, že schopnost orientovat se v textu a umět informace z něj použít v reálném životě, patří stále více ke klíčovým dovednostem, bez kterých žáci jen těžko mohou dosáhnout úspěchu v budoucím životě.

Nemůžeme podceňovat roli, kterou má rodina na rozvoj dětského čtenářství, protože především v těch rodinách, kde rodiče čtou, vyrůstají děti, pro které je čtení normou. Škola je instituce, která v tomto ohledu rodinám pomáhá či je do jisté míry může i zastoupit, je totiž její povinností záměrně výchovně působit na žáky s cílem přivést je ke čtení, vztah ke knihám v nich podporovat a naučit je čtené dobře vyhodnotit.

3.1 Gramotnost – vymezení pojmu a členění

Pojem „gramotnost“ se v našich podmínkách vždy používal ve významu „znalost čtení a psaní“. Negramotný člověk byl pak ten, který tyto znalosti neměl. Teprve v poslední době se pojem gramotnost dále specifikuje na dílčí okruhy požadovaných vědomostí a zároveň se jeho význam posouvá směrem ke komunikačním dovednostem. Jana Doležalová (2005, s. 14) uvádí svou definici termínu gramotnost: *„Gramotnost znamená ovládnutí různých druhů komunikace za účelem začlenění jedince v dané společnosti, pro jeho uspokojivé konání a bytí ve prospěch svůj i druhých. Jedná se o schopnost, která mu umožní řešit proměnlivé problémy denního života.“*

S pojmem gramotnost se pojí i další termín a tím je „funkční gramotnost“. Týká se psané podoby jazyka, která je k získávání informací a pro potřeby komunikace v současné společnosti nezbytná. Nestačí totiž jen umět daný text přečíst, člověk musí být schopen text pochopit a využít v různých životních situacích. (Metelková Svobodová 2013, s. 14) V Pedagogickém slovníku je funkční gramotnost vymezena takto: „*Jedná se o vybavenost člověka pro realizaci různých aktivit vyžadovaných současnou civilizací. Je to např. dovednost nejen číst, ale také chápat složitější texty, vyplnit formulář, zformulovat písemnou žádost apod.*“ (Průcha a kol. 2001, s. 67)

V. Najvarová (2008, s. 7-21) dále rozděluje funkční gramotnost na několik druhů, na gramotnost čtenářskou, matematickou, přírodovědnou, informační, jazykovou, uměleckou a sociální. Stejně tak uvádí, že čtenářská gramotnost je nejdůležitější oblast funkční gramotnosti, nadřazená ostatním, protože umožňuje získávání poznatků ve všech ostatních oborech vzdělávání.

Čtenářskou gramotnost tedy můžeme chápat jako významný prostředek k dosažení znalostí ve všech oblastech lidského poznávání. Pedagogický slovník definuje čtenářskou gramotnost takto: „*Čtenářská gramotnost je komplex vědomostí a dovedností jedince, které mu umožní zacházet s písemnými texty běžně se vyskytujícími v životní praxi... Jde o dovednosti nejen čtenářské, tj. umět text přečíst a rozumět jim, ale také dovednosti vyhledávat, zpracovávat, srovnávat informace obsažené v textu, reprodukovat obsah textu aj.*“ (Průcha a kol. 2009, s. 42) Další vymezení pojmu čtenářská gramotnost poskytuje výzkum PISA¹¹: *Jedná se o „...porozumění psanému textu, jeho využívání, přemýšlení o něm, vyhledávání příležitosti ke čtení za účelem dosahování vlastních cílů, rozvíjení potenciálu a aktivního zapojení do společnosti.“* (OECD 2010, s. 37 přeloženo) Oba dva termíny, jak funkční, tak čtenářská gramotnost, jsou ve svém významu téměř totožné, respektive jejich vymezení není jednotné u všech odborníků a také se mění v čase.

Odborníci z Výzkumného ústavu pedagogického v Praze dále dělí čtenářskou gramotnost na jednotlivé složky:

a) vztah ke čtení

¹¹ Mezinárodní výzkum (Programme for International Student Assessment) pořádaný Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a věnující se zkoumání úrovně čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti u patnáctiletých žáků.

- b) **doslovné porozumění**
- c) **vysuzování a hodnocení** (vyvozování závěrů, kritické hodnocení a sledování autorových záměrů)
- d) **metakognice** (dovednost reflektovat záměr vlastního čtení, v souladu s ním volit texty a způsob čtení, sledovat a vyhodnocovat vlastní porozumění čtenému textu)
- e) **sdílení** (sdílení prožitků, porozumění a pochopení s ostatními čtenáři)
- f) **aplikace** (zúročení četby v dalším životě) (Altmanová a kol. 2011, s. 8)

Z výše uvedeného je zřejmé, že čtenářská gramotnost zahrnuje jednotlivé dovednosti, které začínají základem vztahem ke čtení, klíčovým pro další motivaci věnovat se práci s textem, pokračují dekodováním napsaného a končí použitím osvojených čtenářských dovedností v praktickém životě.

3.2 Čtenářská gramotnost v kontextu RVP ZV

Mezinárodní výzkum PISA považuje čtenářskou gramotnost za velmi důležitou součást učení, která má význam pro budoucnost člověka a jeho orientaci v životě. Koncepce českého základního vzdělávání, která je zaměřena na budoucí uplatnění dítěte, tedy úzce souvisí právě s funkční či čtenářskou gramotností, ačkoli se v současném znění RVP ZV pojem čtenářská gramotnost nevyskytuje. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vymezuje tzv. klíčové kompetence, tedy „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.*“ (MŠMT 2017, s. 10) Klíčové kompetence jsou smyslem a cílem vzdělávání, protože jejich dosažená úroveň představuje základ pro budoucí úspěšné začlenění žáka do života. Připomínáme všech šest kompetencí uvedených v RVP ZV: Kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní. Uvedené klíčové kompetence se prolínají napříč různými vzdělávacími obory.

Při bližším nahlédnutí do kapitoly 4 věnující se obsahovému vymezení klíčových kompetencí v RVP ZV zjišťujeme, že například u kompetencí k učení žák na konci školní docházky „*vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, v tvůrčích činnostech a praktickém životě*“ (MŠMT 2017, s. 10). Kompetence k řešení problémů zase obsahují schopnost vyhledání informací k řešení problému, nalézání podobných a odlišných znaků a kritického myšlení.

Kompetence komunikativní zahrnují mimo jiné požadavky na formulaci myšlenek v logickém sledu, výstižný, souvislý písemný projev, porozumění různým typům textů a jejich tvořivé využívání k vlastnímu rozvoji. Tyto konkrétní dovednosti jsou obsahem i tzv. čtenářské gramotnosti, můžeme tedy říct, že zaměřením výuky na rozvoj čtenářské gramotnosti pomáháme plnit hlavní cíle vzdělávání podle platného RVP.

Jak už bylo zmíněno, klíčové kompetence mají být rozvíjeny ve všech oborech vzdělávání. Český jazyk a literatura ovšem poskytuje k zlepšování čtenářské gramotnosti největší prostor. Vzdělávací obor Český jazyk a literatura na základní škole se skládá ze tří částí: z Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy. Očekávané výstupy z oboru Český jazyk a literatura na druhém stupni základních škol obsahují kromě jiného i oblasti vztahující se k rozvíjení čtenářských kompetencí:

Komunikační a slohová výchova

- ČJL-9-1-01 odlišuje ve čteném nebo slyšeném textu fakta od názorů a hodnocení, ověřuje fakta pomocí otázek nebo porovnáváním s dostupnými informačními zdroji
- ČJL-9-1-03 rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj
- ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu, samostatně připraví a s oporou o text přednese referát

Literární výchova

- ČLJ-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla
- ČLJ-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo (MŠMT 2017, s. 22-24)

3.3 Výsledky českých žáků v mezinárodním výzkumu PISA 2018

V roce 2000 se Česká republika poprvé zapojila do mezinárodního výzkumu PISA. Výzkum probíhá elektronickou formou dvouhodinového testu a osobního dotazníku v tříletých cyklech, pokaždé věnovaných primárně jedné oblasti zkoumání, a nezaměřuje se tolik na

konkrétní vědomosti, jako na úroveň specifické oblasti gramotnosti. Do výzkumu PISA se v roce 2018 zapojilo 79 zemí z celého světa, přičemž ve stejném roce bylo u nás testováno přes 7000 žáků z 333 škol. (Blažek a kol. 2019) Vzhledem k velkému počtu zapojených zemí a žáků poskytuje tento výzkum reprezentativní výsledky a je jedním z významných ukazatelů úrovně základního školství v jednotlivých zemích. V posledním výzkumu z roku 2018, který byl zaměřen právě na čtenářskou gramotnost, ve srovnání s ostatními zeměmi OECD dosáhli žáci z České republiky pouze průměrného výsledku. (Blažek a kol. 2019)

Při zjišťování úrovně čtenářských kompetencí výzkum PISA zkoumá tyto okruhy dovedností:

1. **vyhledávání informací** – získávání určitých informací v textu, popř. jejich propojování
2. **porozumění** – identifikace základní myšlenky nebo interpretaci smyslu textu
3. **posuzování a uvažování** – hledání souvislostí mezi informacemi z textu a čtenářovou vlastní znalostí světa či informacemi z jiného zdroje, může ale také požadovat posouzení obsahu nebo formy textu

Předkládané texty jsou různého druhu a dělí se na dvě hlavní skupiny:

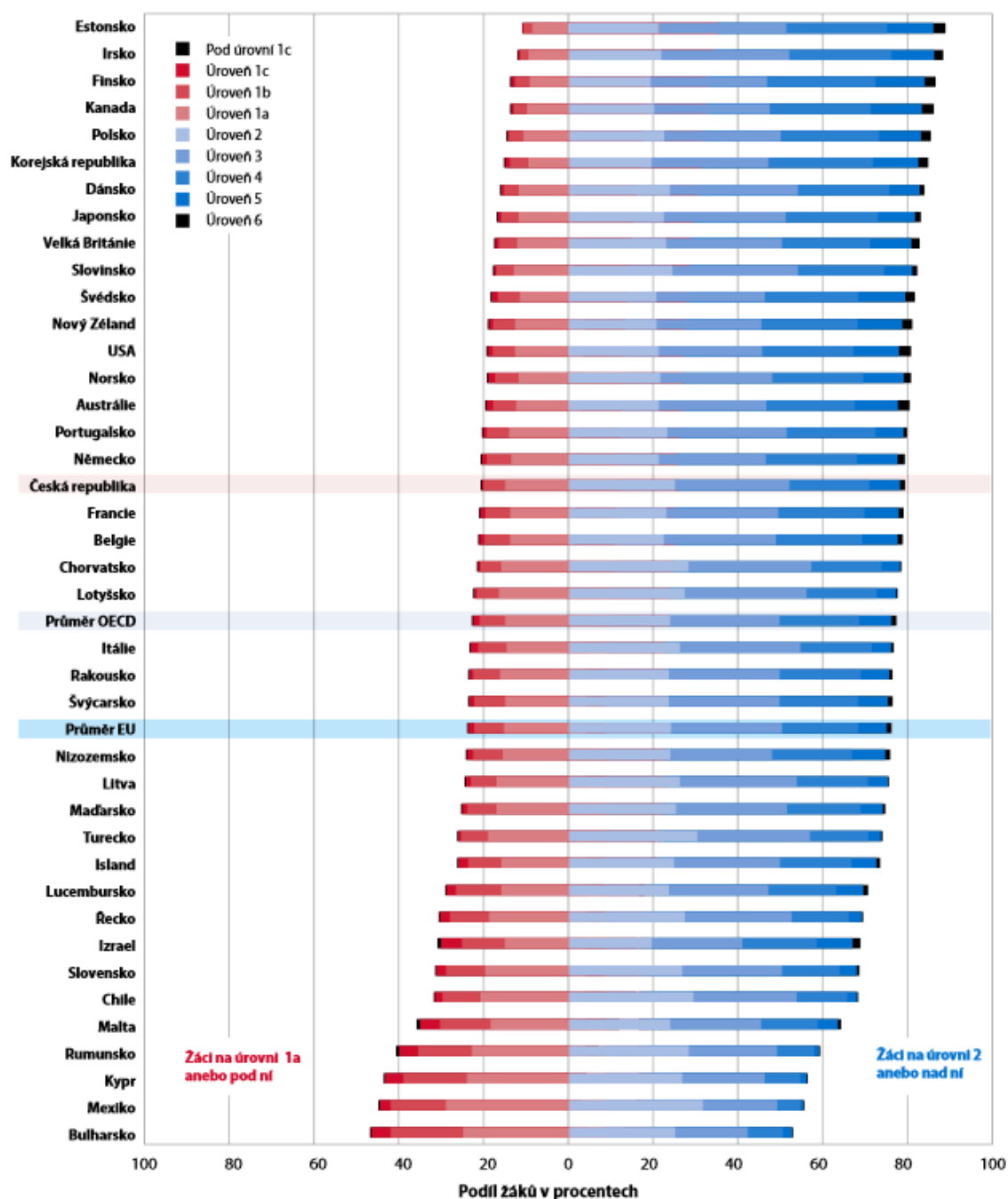
1. **samostatné texty** – mají jednoho autora, který je napsal v jednom čase
2. **soubory textů** – obsahují texty různých autorů nebo texty jednoho autora psané v různých časech (Blažek a kol. 2019, s. 12)

Výsledky testů PISA výzkum prezentuje dvěma způsoby, jednak body na škálách a dále zařazením každého žáka do 1. až 6. úrovně způsobilosti. Nejnížší je úroveň 1, do které spadají žáci zvládající pouze nejjednodušší práci s textem, například vyhledání explicitně vyjádřené dominantní informace ve srozumitelném krátkém textu a rozpoznání hlavní myšlenky tohoto textu. Úroveň 6 je nejvyšší a vyžaduje řešení složitých operací, jakými je například detailní srovnání textu, vytváření hypotéz na základě přečtení složitého textu a porozumění textu s údaji, které si protirečí.

Čeští žáci prokázali v posledním měření největší nedostatky v částech, které zkoumaly porozumění textu a posuzování a uvažování, v další složce, vyhledávání informací, dosáhli o něco lepších výsledků.

Na obrázku 1 je znázorněno procentuální zastoupení žáků zemí OECD a EU v jednotlivých úrovních čtenářské gramotnosti. Země jsou seřazeny podle podílu žáků, kteří dosáhli alespoň základní, druhé úrovně. V České republice dosáhlo alespoň druhé úrovně 79 % žáků, což je o něco více než v průměru zemí OECD (77 %). (Blažek a kol. 2019, s. 19) Zbylých,

asi 20% žáků, tedy těch, kteří dosáhli v testu pouze úrovně 1, má pouze omezené čtenářské dovednosti s výhledem problémů v dalším vzdělávání, práci i osobním životě.

Obrázek 1 - Zastoupení žáků OECD a EU v gramotnostních úrovních (Blažek a kol. 2019, s. 20)

3.4 Čtenářské strategie

Porozumění čtenému textu je komplexní proces, který u zkušených čtenářů probíhá automaticky, zatímco méně zdatní čtenáři potřebují pomoc učitele, který je s dílčími kroky tohoto procesu seznámí. Učitel pak volí takové úlohy, kterými žáky postupně dovede k pochopení smyslu předloženého textu. Čtenářské strategie jsou tedy „*postupy, jejichž pomocí získává čtenář podstatné informace z textu, hlouběji pochopí text, neboť lépe porozumí vztahům a souvislostem mezi textovými informacemi.*“ (Doležalová 2014, s. 41) Zvládnutí čtenářských strategií pak v důsledku vede žáky k osvojení čtenářských dovedností. Čtenářské strategie dále pomáhají i zkušenějším čtenářům při dekódování složitějšího textu a také přinášejí do práce s textem více zábavy, protože jsou založeny na aktivním zapojením žáka do výuky.

Gail E. Tompkinsová (2014, s. 259) klasifikuje dvanáct základních čtenářských strategií: **aktivace předchozích znalostí** (activating background knowledge), **propojování informací** (connecting), **identifikování hlavních myšlenek** (determining importance), hledání souvislostí (drawing inferences), **hodnocení** (evaluating), **kontrolování porozumění** (monitoring), **předvídaní** (predicting), **kladení otázek** (questioning), **identifikování problému a jeho řešení** (repairing), **shrňování** (summarizing), **vizualizaci** (visualizing),

Další autorka, která se věnuje problematice čtenářských strategií, Debbie Millerová, ve své knize *Reading with Meaning* (2006) uvádí členění čtenářských strategií podle výsledků výzkumu kolektivů autorů v čele s P. Davidem Pearsonem. Od klasifikace G. E. Tompkinsové se mírně liší. Jde o tyto strategie: **hledání souvislostí, vytváření vizuálních a jiných smyslových představ, usuzování, hodnocení a interpretace, kladení otázek, identifikování hlavních myšlenek a témat a syntéza.** (Miller 2006, s. 8, přeloženo)

Pokud má být učení prostřednictvím čtenářských strategií úspěšné, žáci musí vědět, jak konkrétní strategie fungují. Před samotnou výukou tedy učitel seznámí žáky s principy práce se strategií pomocí čtyřfázového modelu postupného předávání zodpovědnosti za učení (Gradual Release of Responsibility). (Pearson, Gallagher 1983, s. 317-344) Spočívá v tom, že učitel v průběhu činnosti poskytuje žákům oporu (scaffolding), kterou postupně stále více snižuje. Celý proces můžeme krátce shrnout do následujících bodů:

1. „*Učitel modeluje a vysvětluje strategii*“
2. *Řízené procvičování, při němž učitelé zvyšují žakovu zodpovědnost za dokončení úkolu*

3. *Samostatné procvičování se zpětnou vazbou*
4. *Užití strategie ve skutečných situacích*“ (Miller 2006, s. 10, přeloženo)

Při modelování učitel dětem názorně předvádí, jak strategie funguje, přemýšlí nahlas a postupně komentuje každý svůj krok. Zároveň vše zapisuje na tabuli. Při řízeném procvičování žáci začínají pracovat s konkrétní strategií s pomocí učitele, probíhá diskuse s učitelem či mezi žáky navzájem. U samostatného procvičování pak učitel jen kontroluje, jestli žáci strategii používají správně a přesvědčuje se o tom, jak žákům strategie pomáhá v porozumění textu. Poslední fází je samostatná aplikace strategie na různých textech, kdy žáci již sami přemýšlejí a vědí, v čem je jim strategie přínosná. (Miller 2006, s. 11)

Základem jednotlivých strategií jsou promyšlené otázky kladené žákům, dále návodné počátky vět, různé aktivizační metody a metody kritického myšlení. (viz dále)

S ohledem na konkrétní strategii volíme sérii návodných otázek, kterými pomáháme žákům v orientaci v textu. Například strategie **Hledání souvislostí**, kterou dále členíme na úrovně „já a text“ (text-to-self), „text a jiný text“ (text-to-text) a „text a svět kolem nás“ (text-to-world), může obsahovat tyto otázky a startéry: „*Tato část mi připomíná..., Kdyby se mi to stalo, tak bych..., Tato knížka mi připomíná jinou knížku, protože..., Setkal jsem se s podobnou situací i v reálném světě?, V čem je situace v textu naopak jiná, než jak ji známe?, atd.*“ (Whitcroft 2010) Hledáním souvislostí vlastně propojujeme příběh či informace z textu s žakovou zkušeností. Děti se mohou lépe vžít do postav příběhu, pokud určitou situaci zažili sami ve vlastním životě.

Pro lepší pochopení textu žáky učíme i strategií **Vytváření představ**. Zapojováním vlastní fantazie během čtení žáci text více prožívají a tímto způsobem si zapamatují i více informací. Platí, že pokud textu nerozumíme, neumíme si jej ani představit. Kromě textu v této strategii využíváme k vytváření představ i ilustrace v knihách. Důležité je zvolit pro práci s touto strategií vhodný text, který v nás vyvolává různé druhy představ. Následně pokládáme žákům otázky a návodné začátky vět, které směřují k pojmenování představovaného, například *Vyvolává to ve mně pocit, že..., Slyším, zní to jako...Jakou to má barvu, tvar, co vidíš v pozadí?... Na dotek to působí jako...* (Whitcroft 2011)

Usuzování neboli čtení mezi řádky je další důležitou strategií, kterou používáme k porozumění textu. (Miller 2006, s. 105-122) Naše předchozí zkušenosti se přečtením nové informace spojí v úsudek, který není jednoznačně v textu vyjádřený. Pro usuzování volíme texty, které obsahují tzv. velké myšlenky týkající se důležitých témat, jako například zdraví,

přátelství, ochrana přírody atd. Žáky pak vedeme k odhalení těchto velkých myšlenek, sledujeme autorův záměr, důvod, proč byl konkrétní text napsán. Usuzování se dá stejně tak dobře použít i v interpretaci poezie.

Hodnocení neboli evaluace úzce souvisí s výchovou ke čtenářství. Žáci se pomocí této strategie zdokonalují ve výběru přiměřených textů, které jim mohou přinést důležité informace a zároveň odpovídají jejich úrovni. Sami jsou pak schopni vyhodnotit, jestli je konkrétní text vhodný pro cíl, který si zvolili.

Strategie **Kladení otázek** je velmi důležitá v třídění myšlenek a zároveň výborně motivuje žáky k dalšímu čtení, protože zapojuje přirozenou zvědavost dítěte. Otázky mohou být takové, na které najdeme odpověď přímo v textu, případně ty, které vyžadují čtení mezi řádky, anebo se jedná o otázky s odpovědí mimo zkoumaný text. V zásadě si žáci mohou klást otázky před čtením, v průběhu čtení a po čtení. (Košťálová a kol. 2010, s. 22) V začátcích, kdy žáci práci se strategií neovládají, musí dětem pomoci učitel, který je učí vhodné otázky pokládat.

Strategie **Předvídání**, tedy odhadování dalšího průběhu děje, patří mezi oblíbené čtenářské strategie. (Košťálová a kol. 2010) Nutí žáky věnovat se detailům v textu, které jim slouží jako vodítka ke správnému předjímání děje. Může se stát, že děti budoucí události textu neodhadnou, což je nutí vrátit se ke klíčovým pasážím, které je měly k uhádnutí děje přivést. Předvídání je však komplexní činností, zahrnující nejen vyhledávání doslovných informací, ale i zapojení žákových zkušeností a porozumění skrytému významu textu.

Strategie **Shrnování** je hledání a vyjádření nejdůležitější informace z textu.

Syntéza pak představuje vrchol složitého procesu porozumění textu. Syntézou spojujeme nové informace s vlastními názory a skládáme tak v naší mysli obrázek, který se mění v průběhu čtení, až vznikne obraz nový. Žáci se při ní učí:

1. *„říct či napsat, co je důležité*
2. *formou, která dává smysl*
3. *a která je stručná“* (Miller 2006, s. 163, přeloženo)

4 Kritické myšlení

S čtenářskou gramotností úzce souvisí i schopnost kritického myšlení. Americký pedagog Robert H. Ennis nabízí velmi jednoduchou a výstižnou definici kritického myšlení: *„Kritické myšlení je uvážlivé a odůvodněné myšlení založené na rozhodnutí, čemu věřit a co činit.“* (Ennis 1996, s. 166 přeloženo)

V roce 1997 byl poprvé v České republice prostřednictvím občanského sdružení Kritické myšlení představen program RWCT¹² (Reading and Writing for Critical Thinking) – Čtením a psaním ke kritickému myšlení. V programu RWCT je schopnost kritického myšlení chápána jako *„schopnost přijímání, prozkoumávání a porozumění informacím, jejich třídění, zpracovávání, srovnávání s jinými informacemi, dosavadními poznatky i opačným názorem, postižení faktů v souvislostech.“* (Urbanovská 2005, s. 327) Kriticky myslet tedy znamená identifikovat problém, analyzovat jej a navrhnout řešení založené na logických argumentech. Hlavní náplní programu RWCT je pak poskytnout učitelům metody zlepšující kritické myšlení u žáků.

4.1 Výukové metody a jejich členění

Před zařazením kritického myšlení do systému vyučovacích metod vymežíme pojem výuková metoda. O. Obst ji vysvětluje jako *„učitelem projektovaný model jeho činnosti, který se realizuje vzájemnou interakcí učitel – žák, při níž dochází k optimálnímu osvojení soustavy učiva žákem a k dosažení výukových cílů.“* (Obst 2016, s. 66) Poněkud určitější definici pojmu nabízí J. Malach: *„Metody výuky jsou způsoby dosahování cílů. Stanovují konkrétní činnosti učitele a žáků, kteří v různé míře osobní interakce, či pouze v interakci žáka s učivem vedou k osvojení si vědomostí, k získávání zkušeností, k formování kompetencí, ke změně postojů a hodnotového pole žáka.“* (Malach 2003, s. 100)

Metoda výuky by tedy měla efektivním postupem, kterým učitel zajistí splnění výukového cíle. Každá zvolená metoda je dále úzce propojená s určitou organizační formou výuky a vyžaduje zajištění potřebných didaktických pomůcek a splnění dalších podmínek.

¹² Program vznikl v USA na půdě Konsorcia pro demokratické vzdělávání.

Základní funkcí metody výuky je zprostředkovat žákům vědomosti a dovednosti, důležité jsou ale také i další, doplňkové funkce, například funkce aktivizační, do které zařazujeme motivaci žáků a osvojování technik práce a myšlení, a funkci komunikační zdůrazňující interakci mezi učitelem a žákem a mezi žáky navzájem. (Maňák, Švec 2003, s. 24)

Existuje mnoho výukových metod a jejich třídění podle různých kritérií, například z hlediska aktivity a samostatnosti žáků, z hlediska pramene poznání a typu poznatků, z hlediska myšlenkových operací a jiných. (Maňák 2001) Pro naše účely použijeme úplnou klasifikaci výukových metod od Maňáka a Švece (2003, s. 49), která člení metody podle stupňující se složitosti edukačních vazeb na:

- 1) **klasické výukové metody** primárně zaměřené na osvojování vědomostí dané kurikulem
 - a) metody slovní (vyprávění, vysvětlování, přednáška, práce s textem, rozhovor)
 - b) metody názorně-demonstrační (předvádění a pozorování, práce s obrazem, instruktaž)
 - c) metody dovednostně-praktické (napodobování, manipulování, laborování a experimentování, vytváření dovedností, produkční metody)
- 2) **aktivizující metody**, které zdůrazňují zapojení žáka do výukových aktivit, při nichž žák samostatným myšlením dosahuje výukových cílů
 - a) metody diskusní
 - b) metody heuristické, řešení problémů
 - c) metody situační
 - d) metody inscenační
 - e) didaktické hry
- 3) **komplexní výukové metody**, které propojují metody s organizačními formami výuky a didaktickými prostředky
 - a) frontální výuka
 - b) skupinová a kooperativní výuka
 - c) partnerská výuka
 - d) individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků
 - e) kritické myšlení
 - f) brainstorming
 - g) projektová výuka
 - h) výuka dramatem
 - i) otevřené učení

- j) učení v životních situacích
- k) televizní výuka
- l) výuka podporovaná počítačem
- m) sugestopedie a superlearning
- n) hypnopedie

Cíle základního vzdělávání, tedy klíčové kompetence a dílčí výstupy z předmětu Český jazyk a literatura, pomáhají realizovat výše uvedené metody, přičemž každá z metod se více či méně hodí pro různé cíle. Zatímco klasické metody se zaměřují především na dosahování znalostí a dovedností, aktivizující a zvláště komplexní metody podporující aktivní a samostatné uvažování volíme, pokud je naším cílem rozvoj čtenářské gramotnosti u žáků. Kritické myšlení jako komplexní metoda a zároveň i cíl výuky používá jak metody slovní (především práci s textem), tak i aktivizující. Jednotlivé metody kritického myšlení se pak často využívají v práci se čtenářskými strategiemi vedoucími ke zvyšování čtenářské gramotnosti.

4.2 Principy kritického myšlení

Účelem kritického myšlení je schopnost porozumět textu, poznat vyslovené i nevyslovené domněnky, vidět fakta v souvislostech, zaujmout stanovisko atd. V úvodním čísle časopisu věnujícímu se problematice kritického myšlení s názvem *Kritické listy*¹³ D. Klooster (2000, s. 8-9) uvádí charakteristiku kritického myšlení:

1. Kritické myšlení je nezávislé myšlení. Každý žák má svobodu samostatně tvořit názory, vyjadřovat je a přejímat za ně zodpovědnost.
2. Získání informací je východiskem a nikoli cílem kritického myšlení. Získávání faktů z textu je pouhým začátkem procesu, na jehož konci je samostatné myšlení.
3. Kritické myšlení začíná otázkami a problémy, které se mají řešit. Zvědavost je vlastnost, která je lidem vrozená a skutečné učení začíná až s žákovou snahou dozvědět se o problému

¹³ Čtvrtletník *Kritické listy* vycházel v letech 2000 až 2013 a byl zprvu určen účastníkům a absolventům programu RWCT (Reading and Writing for Critical Thinking = Čtením a psaním ke kritickému myšlení). Později patřili mezi jeho čtenáře všichni učitelé, kteří v časopise nacházeli inspiraci pro tvorbu příprav vyučovacích hodin zaměřených na kritické myšlení.

více.

4. Kritické myšlení hledá rozumné argumenty. Důležité je zaměření na logickou argumentaci pro nalézání vlastních řešení problémů a pro schopnost odolávání manipulaci.
5. Kritické myšlení je myšlením ve společnosti. Když diskutujeme, tříbíme si vlastní názory. Dialog, diskuse, práce ve skupinách podporují plodnou výměnu myšlenek.

Metoda kritického myšlení vychází z konstruktivistického přístupu ke vzdělávání. (Maňák, Švec 2003, s. 159) Pracuje s tzv. prekoncepty, žákovými dosavadními poznatky a představami o problému. Těžiště učení podle konstruktivistického pohledu leží v porovnávání původních představ - prekonceptů s novými informacemi získanými ve výuce. Učení je aktivní proces, při němž je učitel spíše průvodcem žákovy snahy dopátrat se řešení problému, než autoritou předávající již hotová fakta. (Zormanová 2012, s. 11) Na rozdíl od transmisivního přístupu k učení, který strukturuje hodinu na fáze motivace, expozice, fixace, diagnóza, aplikace, metoda kritického myšlení používá třífázový model učení E-U-R.

E – evokace je úvodní fází procesu učení, při němž si žáci vybavují vše, co ví o tématu předloženém učitelem. (prekoncepty) Je nastartována přirozená touha problém vyřešit, část evokace je tedy i fází motivační. Uvědomění si dosavadních znalostí i představ o tématu později umožní žákům lepší osvojení nových informací, protože přirozeně zapadnou do souvislostí.

U – uvědomění si významu slouží k setkání s novými informacemi o tématu. V této fázi žáci porovnávají své dosavadní zkušenosti o problému s novými skutečnostmi. Je důležité, aby i v této fázi byli žáci aktivní, nové poznatky jim nejsou předkládány, ale žáci je sami aktivně zpracovávají a hodnotí.

R – reflexe je ohlédnutím a shrnutím naučeného. Žáci samostatně formulují své nové pochopení tématu na základě předchozích fází učení, učitel si pak na žákově reflexi ověřuje, jestli dosáhl cíle vyučovací jednotky. (Zormanová 2012, s. 114-117)

4.3 Vybrané metody kritického myšlení

Asociační metody

Jde o evokační metody, ve kterých učitel zjišťuje, jaké znalosti o učivu žáci mají. Patří sem především různé formy brainstormingu, brainwritingu, ale i diskusní a jiné metody používané v úvodní fázi hodiny. (Čapek 2019, s. 34)

Podvojný deník

Žáci si zaznamenají citaci z přečteného textu a svůj vlastní komentář k vybrané pasáži. V komentáři pak v celých větách sdělí, co je na větě zaujalo, jakou vlastní zkušenost jim připomnělo, případně jaký pocit v nich daná věta vyvolala. Žáci si podle časových možností mohou vybrat citaci více a nakonec se sami rozhodnout, kterou z nich považují za nejdůležitější a kterou proto okomentují.

Tato metoda žáky učí zastavit se v textu, přemýšlet o něm a uvědomit si, jakými výrazy je konkrétní myšlenka vyjádřena. (Košťálová a kol. 2010, s. 19)

Poslední slovo patří mně

Tuto metodu je vhodné použít v návaznosti na metodu Podvojného deníku. Po fázi, ve které si žáci zaznamenají své citace z textu a vlastní komentáře, následuje diskusní část. Každý z žáků postupně přečte svoji vybranou citaci a nechá ostatní hádat, proč si vypsál právě tuto konkrétní větu. V průběhu diskuse žák, jehož větu jiní ve třídě komentují, pouze naslouchá názorům spolužáků. Nakonec přečte doslovně svůj vlastní komentář. Tím diskuse končí a na řadě je další žák ve třídě. Takto své citace i komentáře přečtou postupně všechny děti.

Cílem metody je formulace vlastního názoru na danou informaci v textu a především uvědomění si možných jiných interpretací konkrétních vět a respektování odlišných názorů. (Šlapal a kol. 2012, s. 22-23)

Klíčová slova

Metoda může být použita několika způsoby. Může v evokaci sloužit k předvídání budoucího děje, pokud učitel dětem zadá několik slov z textu před čtením, nebo naopak v reflexi děti na základě přečteného textu vypisováním klíčových slov samy vystihují nejdůležitější informace. Pokud žáci zvládnou dobře vybrat klíčová slova, prokazují tak dovednost rozumět textu. (Čapek 2019, s. 306-307)

Čtení s předvídáním

Učitel vybere vhodný text, jehož děj lze rozdělit na několik významových částí a který obsahuje různé dějové zvraty. Metodu je vhodné začít předvídáním na základě daných klíčových slov. Žáci se pak snaží odhadnout budoucí děj příběhu. Následně žáci přečtou první část textu. Je lépe čtení doplnit o otázky k diskusi a sledující porozumění textu. Potom děti doplňují do tabulky své vlastní odhady budoucích událostí. Důležité je, aby pouze nehádaly, co

se v příběhu stane, ale aby se snažily následující děj odvodit podle různých indicií v textu, případně podle logiky vyprávění. Po přečtení dalšího úseku doplní do tabulky skutečný průběh děje a odhad vztahující se k následujícímu dílu textu. Stejným způsobem žáci postupují až do konce příběhu.

Smyslem této metody je odlišit podstatné informace od nepodstatných, hledat v textu náznaky, z kterých lze předvídat budoucí děj a formulovat své názory. (Šlapal a kol. 2012, s. 16-17)

Řízené čtení

Učitel vybraný text rozdělí na části a po přečtení každého úseku žáci odpovídají na připravené otázky nebo plní zadané úlohy. Učitel by měl vstupovat do diskuse nad otázkami co nejméně, aby podpořil ochotu žáků projevit svůj názor. Žáci se touto metodou učí porozumět textu a diskutovat nad tématy obsaženými v textu. (Šlapal a kol. 2012, s. 17-18)

Volné psaní

Tato metoda umožňuje žákům vyjádřit se písemně k jakémukoliv tématu bez obav z případných stylistických, obsahových nebo pravopisných nepřesností. (Sieglová 2019, s. 84-86) Po předem určenou dobu žáci píší své myšlenky, aniž by nad obsahem příliš přemýšleli. Důležité je psát nepřetržitě, nevracet se k již napsanému a nebát se být osobní. Výsledek volného psaní je možné sdílet s učitelem a spolužáky, ovšem pouze pokud autor k zveřejnění svolí. Volné psaní se používá jak v evokační fázi, kdy slouží k zaznamenání dosavadních znalostí o tématu, anebo ve fázi reflexe, přičemž žák vřadí nové informace do původních myšlenkových struktur.

Pětílístek

Pětílístek neboli pětiřádková básnička slouží k analýze tématu a zároveň rozvíjí kreativní myšlení. (Sieglová 2019, s. 105-106) Používá se jak v evokační, tak reflexivní fázi. První řádek tvoří většinou jednoslovný výraz, téma, které je cílem hodiny. Ve druhém řádku žáci vyjádří svůj názor k námětu dvěma přídavnými jmény. Třetí řádek obsahuje tři slovesa vztahující se k problému. Do čtvrtého řádku žáci vypíší větu o čtyřech slovech, která pojem z prvního řádku charakterizuje. Pro poslední řádek žáci zvolí jedno slovo, obvykle synonymum k tématu, tedy výraz, který podle nich pojem nejlépe vystihuje.

Myšlenková mapa

„Tato metoda umožňuje strukturovat určité téma způsobem odpovídajícím fungování lidského mozku, kde se vědomosti nezapisují lineárně, ale do sítí s různou hierarchií uzlových bodů.“ (Šlapal a kol. 2012, s. 23) Myšlenkové mapy slouží ke grafickému uspořádání informací a pomáhají v lepší orientaci v problematice. Žáci informace vyhodnocují a třídí podle společných znaků a logických vazeb.

T-graf

Společně s Vennovým diagramem, ve kterém žáci porovnávají společné a rozdílné znaky dvou podobných jevů, tabulkami postav, mapami příběhů, pětílístku a myšlenkových map patří T-graf do skupiny grafických organizátorů. T-graf slouží k porovnání dvou protikladných aspektů. Je důležité, aby děti viděly spornou otázku i perspektivou druhé strany, tedy je nutné, aby hledaly argumenty i protiargumenty. Proto vyplňují obě protikladné strany grafu. (Šlapal a kol. 2012, s.26)

Literární dopisy

Žáci si ve dvojicích sdělují své bezprostřední zážitky z četby, a to po jednotlivých úsecích, anebo až na konci textu. Děti se tak učí vyjádřit své pocity a názory, posiluje se jejich osobní účast v četbě a zodpovědnost za porozumění. (Steelová a kol. 2007, s. 17-18)

Zpřeházené věty

Tato metoda se používá nejčastěji ve fázi evokace, ale dá se zvolit i v reflexi jako ověření původního konceptu. Spočívá nejčastěji v rozstříhání vhodného textu na dílčí úseky a následného úkolu, kterým je spojit části do původní podoby. Děti pracují samostatně i ve dvojicích a skupinách. Učí se rozpoznat prvky koheze a koherence v textu a tak rozvíjejí své schopnosti pro logické uspořádání informací. (Čapek 2019, s. 305)

5 Didaktické využití vybraných textů Ludvíka Aškenazyho

V následující kapitole se budeme zabývat texty L. Aškenazyho vhodnými k použití v literární výchově na druhém stupni základních škol. Přiblížíme konkrétní dílo, krátce zhodnotíme didaktický potenciál vybraného textu a navrhneme dílčí náměty pro práci v hodinách.

Každá ukázka byla vybrána s ohledem na věk a zájmy čtenáře. Protože se dílo Ludvíka Aškenazyho neřadí k nejnovější tvorbě v literatuře pro děti a mládež, bylo naším záměrem orientovat se na texty, ve kterých se nacházejí velké myšlenky, tedy témata vybízející k zamyšlení, která mají obecnou platnost bez ohledu na dobový kontext.

V každém metodickém návrhu jsou použity metody kritického myšlení, případně další metody aktivizující žáka a směřující k rozvoji jeho čtenářské gramotnosti. Jsme si vědomi toho, že vhodně zvolené metody jsou spolu s tématy základním předpokladem k úspěšnosti vyučovací hodiny. Motivují žáka k samostatnému přemýšlení, zvyšují zájem o učivo i vyučovaný předmět, rozvíjejí žakovu kreativitu a přispívají k lepšímu sebepoznání žáka. Je stejně tak zřejmé, že pokud se učiteli podaří žáky zaujmout, panuje ve třídě daleko lepší atmosféra a učitel méně často řeší problémy s kázní.

Metodické návrhy obsahují doporučený ročník, přibližnou časovou dotaci konkrétní hodiny, pomůcky potřebné k realizaci, průřezová témata i případné mezipředmětové vztahy. Dále se detailněji věnujeme třem hlavním částem vyučovacího bloku podle konstruktivistického přístupu, tedy fázím E-U-R, a jednotlivým metodám včetně jejich popisu. U většiny metod s otázkami a úkoly uvádíme jejich správné i možné správné řešení. Hypotetické odpovědi nám velmi pomohly k posouzení vhodnosti konkrétní úlohy, i když jsme si vědomi toho, že nejlepším vyhodnocením efektivitu a atraktivitu otázek a úloh je realizace výukového návrhu ve skutečné třídě. Mnohé úkoly i otázky nabízejí různá řešení a mohou být základem pro diskusi. Nelze vždy dopředu odhadnout, kudy se zájem dětí bude ubírat a je možné, že učitel v průběhu hodiny zjistí, že více času věnuje jiné aktivitě, než původně předpokládal. Otázky a úkoly v metodických návrzích se pohybují na celé škále obtížnosti podle Bloomovy taxonomie kognitivních cílů.

Součástí metodických návrhů jsou i pracovní listy s texty povídek a pohádek Ludvíka Aškenazyho a doprovodnými úkoly a otázkami. Pracovní listy poslouží učiteli jako zpětná vazba naplnění cílů hodiny a děti si je mohou následně zakládat do svého portfolia.

5.1 PRAŠTĚNÉ POHÁDKY

Praštěné pohádky (1965) se žánrově řadí k moderním autorským pohádkám. Zpracováním spadají do úspěšného období české literatury pro děti a mládež uplatněním typického nonsensu, jazykové hry a fantazijního lyrismu. (Janoušek a kol. 2008, s. 529-533) Je to 25 krátkých příběhů o všem známých předmětech a situacích, které autor rozvinul do bláznivé a často i humorné podoby. Na drobném nápadu L. Aškenazy rozehrává hru s představivostí, jako by se snažil dokázat, že i z obyčejného motivu je schopen vytvořit košatý příběh s pointou. Humor je založen na kontrastu mezi skutečným a nereálným světem a na bezvýhradném akceptování nesmyslu jako běžné součásti života.

Pro příběhy je typická i kritika soudobé společnosti a jejích aktérů, kteří ztělesňují negativní vlastnosti typické nejen pro život v totalitě. Lidská závist a nepřejícnost se objevuje v pohádce *Citrón* s hlavní postavou chlapečkem Zdeňkem Citrónem: „*To loni, když nebyly citróny, řekla jedna matka trochu závistivě, muselo být vaší rodině hej. Ano, pravil doktor Kryštof Citrón, čerpali jsme vždy ze Zdeňka několik kapek šťávy do limonády. Ne víc. To vám bylo tak osvěžující, soudruzi, tak osvěžující. To neměl říkat, protože všem to bylo líto. Za chvíli těm Citrónům už kdekdo záviděl, že mají šťávu pro nic a za nic. Začali je i trochu pomlouvat.*“ (Aškenazy 1965, s. 29) V pohádce s názvem *Osamělý talíř* Ludvík Aškenazy naráží na všudypřítomný strach občanů zaplést se do jakékoliv politické provokace: „*Jeden chlapeček za ním běžel a pokřikoval: Tališ, tališ, kam se valíš? Chodil do první třídy a nevěděl, že se talíř píše s „ř“.* Ale ten talíř se valil dál a dál, a kdo ho potkal, myslel si, že to tak má být. Že je to taková novinka a že je lepší se do toho neplést.“ (Aškenazy 1965, s. 53)

Kniha je doprovázena pozoruhodnými ilustracemi – kolážemi výtvarníka Bohumila Štěpána. V některých pohádkách obrázky pouze doplňují děj, v jiných, jako například v pohádce *Nejslavnější stojka*, *Starý obrázek* nebo *Oko* dotvářejí samotný příběh.

Jednotlivé příběhy se od sebe velmi liší tematicky, zapojením lyriky nebo naopak důrazem na situační či jazykový humor. Právě proto soubor nepůsobí homogenně, spojuje jej ovšem autorův originální styl. Kniha u nás vyšla pouze jednou¹⁴ v nakladatelství SNDK.

¹⁴ Pokud nepočítáme zahrnutí textu Praštěných pohádek do výběru několika Aškenazyho prací s názvem *Pohádky – vybrané spisy II*, vydaného v roce 2009 v nakladatelství Carpe diem. Dále v roce 2013 hudebník Michal Malátný vybral z Praštěných pohádek 6 příběhů, doplnil je vlastními písničkami a namluvil jako audioknihu.

Pro účel této diplomové práce jsme z knihy vybrali pohádky *Vasmut a zlatá rybka*, *Kouzelník Tom Kiks*, *Jak měl Rošťá smůlu* a *Netopýr*. Mohou děti zaujmout svou bláznivostí a nepředvídatelností a nabízejí mnoho možností k využití v hodinách literatury.

5.1.1 Vasmut a zlatá rybka

Děj je parafrází známé pohádky *O rybáři a zlaté rybce*. Zde ovšem postava rybářovy manželky, na rozdíl od originální pohádky, nemá vůbec žádná přání. Rybář pak ze strachu odmítne zlaté rybě sdělit, že ji se ženou nepotřebují, a celý příběh předčasně skončí. V závěru autor děti vybízí, ať se pokusí přece jen vymyslet tři chytrá a skromná přání. Poselství je podobné jako u původní pohádky. Je důležité, aby člověk znal míru a nebyl chamtivý a nenasytný, navíc je v Aškenazyho pohádce zdůrazněno, že by se člověk neměl bát přání mít, pokud nejsou sobecká. Vždyť každý má nějaký sen, který se mu může splnit.

Doporučený ročník	6. ročník
Časová organizace	1 vyučovací hodina – 45 minut
Pomůcky	Pracovní list 1 (Příloha 1), psací potřeby
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova

EVOKACE:

- vyprávění původní pohádky

Úkol: V této aktivitě žáci postupně každý řekne pouze jednu větu z děje pohádky *O rybáři a rybce*. Cílem je připomenutí pohádky, protože následující ukázka pracuje s jejím volným zpracováním. Je pravděpodobné, že některým dětem budou muset pomoci ostatní žáci či učitel.

- předvídání

Úkol: Úkolem žáků je zběžně si prohlédnout nadpis a obrázek a zkusit odhadnout, o čem následující příběh bude a v čem se bude lišit od původní pohádky. Učitel nijak nekomentuje sdělené návrhy žáků. Po přečtení učitel s dětmi vyhodnotí odhady žáků.

Možné řešení: *Pohádka bude vyprávět děj naopak. Chytat ryby bude žena a Vasmut bude mít chlapecká přání, třeba nové Ferrari....*

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU

- pracovní list

Děti dostanou pracovní list s textem pohádky a úkoly. Po společném čtení postupně zapisují své odpovědi. Následuje společná kontrola.

Úkol: Děti budou mít za úkol charakterizovat postavu Vasmuta. Do tabulky zapisují, jestli uvedenou vlastnost Vasmut má či ne a zdůvodňují svou odpověď citací z textu.

Řešení:

Vasmutova vlastnost	Ano/Ne	Odůvodnění – věta, část věty z textu
sečtělý	<i>ne</i>	<i>Vasmut totiž nikdy nečetl žádné pohádky...</i>
pocitivý	<i>ne</i>	<i>...chytal bez rybářského lístku</i>
nerozhodný	<i>ano</i>	<i>Anebo že bych tam nešel vůbec?</i>
odvážný	<i>ne</i>	<i>Mařenko, já tam radši nepůjdu...</i>

- hraní rolí

Úkol: Vybraní žáci (pravděpodobně spíše dívky) mají za úkol představit si, že se obě ženy rybářů z pohádek potkaly. Co by jedna druhé řekla? Děti předvedou dialog dvou postav. Poznají tak text „zevnitř“, lépe se vcítí do motivací postav.

Možné řešení:

A: *Ty jsi ale hloupá, že sis nic nepřála. Vždyť jsi mohla mít všechno.*

B: *No a dopadla bych jako ty. Kromě toho já nestojím o to být císařovnou. K čemu by mi to asi tak bylo?....*

REFLEXE

- pracovní list

Úkol: Děti stručně napíší, co si představují pod pojmem skromnost a jestli ony samy jsou skromné.

Možné řešení: *Skromní lidé toho pro sebe moc nechtějí a neupozorňují na sebe, i když se jim něco povede...*

Úkol: Žáci pro sebe navrhnou tři skromná a zároveň chytrá přání a zdůvodní svou volbu. Tento úkol je poměrně obtížný, ale cílem je zamyslet se nad otázkou, jestli je možné přát si něco, co je pro nás (nebo pro někoho jiného) prospěšné a zároveň dosažitelné. Po dokončení obou posledních úkolů dobrovolníci sdělují ostatním své odpovědi.

Možné řešení: *Přál bych si předplatné časopisu ABC, protože není moc drahé, ale baví mě a dozvím se něco nového, novou hru z Minecraftu, protože se učím stavět a florbalu, protože rád sportuju atd.*

5.1.2 Kouzelník Tom Kiks

Pohádka vypráví o kouzelníkovi, který ve škole nedával pozor a následně pak všechna kouzla, která si u něj lidé objednali, pokazil. Kvůli délce i neaktuálnosti některých dílčích příběhů jsme se rozhodli do ukázky zařadit pouze dva příklady kouzel, která Tomovi nevyšla. První nepodařené kouzlo představuje televizor, jehož každá polovina přenáší jiný obraz, ve druhém příběhu si přeje nepoctivý zlatník čapku, která ho učiní neviditelným a umožní mu tak vykrást vlastní obchod. Tom Kiks jako obvykle provede pouze poloviční kouzlo a zlatník zmizí až na kabát a ponožky, takže je pak lehce dopaden. Pohádka je zábavná a zároveň vede k zamyšlení nad nutností dělat svou práci pořádně a stejně tak si prostřednictvím této pohádky mohou děti uvědomit, že kvalitně svou práci spíše odvede ten člověk, který má k vybrané činnosti dobrý vztah, který ji vykonává rád.

Doporučený ročník	6. ročník
Časová organizace	1 vyučovací hodina – 45 minut
Pomůcky	Pracovní list 2 (Příloha 2), psací potřeby
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova

EVOKACE

- **pracovní list**
- **volné psaní**

Úkol: Děti budou 3 minuty psát vše na téma: Úspěšný člověk, kterého obdivuji a proč. Potom někteří sdělí ostatním své názory. Cílem je navodit téma úspěchu v životě. Děti budou pravděpodobně zmiňovat především známé zpěváky, youtubery, sportovce.

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU

- **pracovní list**
- **řízené čtení**

Učitel rozdělí text na 3 části. Ke každé části vytvoří otázky a úkoly, které jsou součástí pracovního listu. Děti přečtou jednu část textu a vyplňují pracovní list. Po každé části proběhne společná kontrola odpovědí.

Otázka: Děti zodpoví na otázku, jaké znají kouzelnické postavy z knih a filmů.

Možné řešení: *Harry Potter, Saxana, Malá čarodějnice*

Úkol: Úkolem je vybrat z nabídky synonymum ke slovu ratolest.

a) potomek, b) hrdina c) kamarád

Řešení: *potomek*

Úkol: Děti mají za úkol vystihnout nejdůležitější informaci ze tří odstavců textu dokončením vět.

1. Tom Kiks pocházel...

2. Tom Kiks byl...

3. Tom Kiks ukončil....

Řešení: *1. Tom Kiks pocházel ze starého kouzelnického rodu.*

2. Tom Kiks byl líný a neposedný.

3. Tom Kiks ukončil kouzelnickou školu se známkami 2 a půl ze všech předmětů a stal se z něj Půlmistr.

Úkol: Žáci doplní do tabulky své návrhy a představy obsahu následujících vyučovacích předmětů.

Možné řešení:

Předmět	Obsah předmětu
Kouzelné zrcadlo	<i>Zacházet se zrcadlem, které ukazuje, kdo je na světě nejkrásnější.</i>
Stoleček Prostři se	<i>Umět vyčarovat jídlo.</i>
Hůlka Trestáček	<i>Potrestat každého, koho kouzelník vybere.</i>
Elixír života	<i>Míchání kouzelného lektvaru.</i>
Kamínek mudrců	<i>Umět pozlatit pomocí kamínku předměty.</i>

Úkol: Děti uvedou alespoň jeden další předmět vyučovaný v kouzelnické škole podle vlastního přání a zdůvodní proč.

Možné řešení: *Létání na koštěti, abych si mohla zaletět na dovolenou.*

Úkol: Děti zkusí objasnit následující slovní spojení.

Kohoutí a welterová váha (box)

Pravý back žákovské jedenáctky (fotbal)

Řešení: *lehčí váhy v bojových sportech, krajní obránce na pravé straně hřiště*

Úkol: Dalším úkolem je vysvětlit, co autor pohádky sděluje ve dvou podtržených větách.

Učitel si tak ověřuje porozumění textu.

Řešení:

Nevím, jestli tohle bylo tak docela nepovedené kouzlo
<i>Vlastně to bylo povedené kouzlo, protože se tím pádem prozradila zlatníkova krádež.</i>
Nakonec je možná lepší být dobrým truhlářem nebo montérem než pŕlmistrem v kouzelníčině.
<i>Jako pŕlmistr stejně Tom všechno pokazil, lepší je něco dobře umět.</i>

REFLEXE

- **pracovní list**

Otázka: Žáci napíší své rady Tomovi, aby se mu kouzla příště lépe dařila.

Řešení: *Měl by se kouzla pořádně naučit.*

Úkol: Dalším úkolem je uvést alespoň pět vlastností, které člověk potřebuje k tomu, aby byl ve svém povolání úspěšný.

Možné řešení: *pilný, pracovitý, spolehlivý, chytrý, příjemný*

Otázka: Nyní se děti vrátí k volnému psaní, ve kterém si připomněli svůj vzor, a zhodnotí, které z vlastností uvedených v předchozím úkolu jejich idol má. Cílem je propojit teoretické názory se skutečností a uvědomit si, že práce na sobě je nutnou podmínkou k úspěchu. Část reflexe se může stát základem pro diskusi.

Řešení: *asi všechny a ještě navíc má dobré srdce*

5.1.3 Netopýr

Děti se v pohádce seznámí s netopýrem, který o sobě kvůli ošklivosti nemá velké mínění. Není šťastný, stejně jako žádný jiný netopýr. Jednoho dne, když na jeho adresu sova pronese nadávku radare, zjistí, že má speciální schopnost orientovat se v prostoru pomocí zachycování zvukových vln. Netopýr tuto informaci sdělí i ostatním netopýrům a od té doby jsou si všichni netopýři vědomi své přednosti a nemusí se kvůli tomu, jak vypadají, trápit.

V příběhu se děti dozví o zvláštním nadání těchto zajímavých zvířat a uvědomí si, že každý, i na první pohled nehezky tvor, může mít dobré stránky, které ostatní postrádají. Proto bychom nikdy neměli druhé soudit podle jejich vzhledu. Stejně tak bychom se měli snažit objevit svůj talent a ten rozvíjet, protože se pak lépe cítíme.

Doporučený ročník	6. ročník
Časová organizace	1 vyučovací hodina – 45 minut
Pomůcky	rozstříhaný text pohádky (Příloha 3), Pracovní list 3 (Příloha 4), psací potřeby
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova Environmentální výchova
Mezipředmětové vztahy	Přírodopis

EVOKACE

- **pracovní list**
- **myšlenková mapa**

Úkol: Cílem metody je uvědomit si dosavadní znalosti o netopýrech a vyjádřit i svůj postoj k těmto zvířatům. Učitel uvede čtyři kategorie k tématu netopýr: kdo jsem, jak vypadám, co ti

připomínám, co si o mně myslíš. Děti pracují ve dvojicích, potom následuje společná kontrola, v níž učitel shromáždí všechny nápady a zapisuje je na tabuli. Po přečtení pohádky a vyplnění pracovního listu se učitel k myšlenkové mapě vrátí a děti si mohou doplnit, případně upravit své odpovědi.

Možné řešení: *Kdo jsem – savec, hmyzožravec, noční zvíře*

Jak vypadám – černý, srst, velké uši, křídla

Co ti připomínám – Batman, jeskyně

Co si o mně myslíš – bojím se tě, hnusíš se mi, líbíš se mi

- **zpřeházené části**

Úkol: Nyní učitel dětem ve dvojicích rozdá text s pohádkou, který je rozstříhaný na sedm částí. (Příloha 3) Děti stále pracují ve dvojicích a snaží se text sestavit do původní podoby. Následně u každé části zdůvodní, proč se rozhodly pro její umístění v textu podtržením příslušné věty nebo slov. Všímají si prvků, které spojují text. Je nutné, aby učitel modeloval určení prvních dvou částí, další pořadí určí děti samy. Po skončení práce učitel zkontroluje, jak byli žáci úspěšní ve skládání textu, a následuje jeho společné čtení.

Řešení: *První část je úvod, ve kterém se seznamujeme s tématem, tedy netopýry. V druhé části je důležitá informace Ten druhý netopýr, protože z první části víme, že se jedná o situaci, kdy se setkají dva netopýři....*

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU

- **pracovní list**

Žáci plní úkoly a odpovídají na otázky. Učitel sleduje porozumění textu. Po skončení psaní proběhne společná kontrola.

Úkol: Děti mají zvolit ze dvou možností tu, která označuje druh přečteného textu. Zároveň svou volbu odůvodní.

Řešení: *umělecký, protože je to pohádka*

Otázka: První věta pohádky zní: Nikdo nemá rád netopýry. Děti napíší, jestli s tvrzením souhlasí a proč.

Možné řešení: *Nemyslím si to, protože mně třeba netopýři nevadí.*

Otázka: Žáci odpovědí na otázku, proč si netopýři na začátku pohádky zpívali smutnou písničku.

Řešení: *Protože byli smutní, že jsou oškliví.*

Otázka: Tato otázka směřuje k osobní zkušenosti žáků s odsuzováním jiného kvůli vzhledu. Stejně tak zjišťujeme, jak se žák v uvedené situaci choval.

Možné řešení: *Ano, spolužák se smál spolužačce, protože měla moc výrazný mejkap. Neudělala jsem nic, i když jsem ji trochu litovala.*

Úkol: Děti mají za úkol odpovědět na otázku, kdo je to knihomol a jak si jej představují. Mohou nakreslit obrázek knihomola.

Řešení: *knihomol – vášnivý čtenář.*

Otázka: Autor popsal netopýrovu super schopnost jen částečně. Netopýr nejdříve pomocí úst nebo nosu vydá velmi vysoký tón (ultrazvuk), který člověk nemůže slyšet, a ten pak netopýr zachytí odrazem svými ušima. Tento způsob určování polohy podle zvuku se nazývá echolokace. Děti zkoušejí odhadnout, k čemu kromě orientace v prostoru netopýr echolokaci používá.

Řešení: *K lovu hmyzu.*

Otázka: Žáci by si měli vybavit další zvířata používající echolokaci.

Řešení: *kytovci, například delfíni a kosatky.*

Otázka: Tato otázka směřuje ke vcítění do postavy. Úkolem žáků je představit si pocity netopýra Kajetána, když zjistil, jakou schopnost má.

Řešení: *Asi byl na sebe pyšný, protože zjistil, že je něčím zvláštní.*

Otázka: Žáci mají napsat, jakým talentem podle svého názoru disponují oni.

Možné řešení: *Myslím si, že by ze mě byla dobrá herečka, ráda se předvádím a zkouším si monology. Chodím do dramatického kroužku a chci být herečkou.*

REFLEXE

- pracovní list
- tvořivá interpretace

Úkol: V tomto úkolu děti ve dvojicích vymyslí krátkou veselou básničku o netopýrovi. Dobrovolníci mohou svá díla přednést spolužákům.

Možné řešení: *Netopýr, netopýr,
byl upír, byl upír,
nikdo ho neměl rád,
tak začal řvát.
Teď je slavný, radar má krásný....*

5.1.4 Jak měl Rost'a smůlu

Hlavním tématem této pohádky je smůla a štěstí. Rost'a, žák základní školy, který o sobě s oblibou říká, že má takovou smůlu, že mu vyroste i trpaslík, potká školního trpaslíka, který si přeje vyrůst. Požádá proto Rost'u o pomoc, zařídí, aby měl Rost'a smůlu, a zmizí. Od té doby se Rost'ovi nic nedaří. Po nějakém čase se opět trpaslík objeví a kouzlo zastaví. Bohužel jen napůl. A tak i Rost'a má poloviční smůlu. Když už si Rost'a myslí, že trpaslíka nikdy neuvidí, setká se pánem, který mu trpaslíka nápadně připomíná. Zjistí, že trpaslík opravdu vyrostl a Rost'ovi už zase začíná vše vycházet, protože jeho smůla je konečně prolomena. Děti by si měly uvědomit důležitost optimistického pohledu na svět, tedy že neustálé stěžování na špatný osud není tím správným řešením. Ludvík Aškenazy navíc pohádku doplnil o různá rčení a přirovnání, proto je text vhodný i pro výuku frazémů.

Doporučený ročník	6. ročník
Časová organizace	1 vyučovací hodina – 45 minut
Pomůcky	Pracovní list 4 (Příloha 5), psací potřeby kartičky se rčeními a významy (Příloha 6)
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova

EVOKACE

- pracovní list
- volné psaní

Úkol: Žáci budou mít za úkol po dobu časového limitu psát vše, co je napadne k tématu Kdy jsem měl naposledy smůlu. Učitel si poté vyslechne několik prací.

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU

- **přiřazovací aktivita**

Úkol: Žáci dostanou ve dvojici rozstříhané kartičky se rčeními z pohádky, kterou budou číst. (Příloha 6) Jejich úkolem je seřadit k sobě vždy správné rčení a přirovnání a jeho význam. Po vypracování učitel zkontroluje úspěšnost řešení. Děti se touto aktivitou lépe připraví na čtení následujícího textu.

být psu do podvazků	být malý vzrůstem
padla kosa na kámen	narazil na odpor
kápnout božskou	říct pravdu
hledět jako habakuk	dívat se zamračeně
šlo mu to od ruky jako ševci smůla	nedařilo se mu
mít hroší kůži	být necitelný, otrlý
nespat na obě oči = spát na jedno oko	být ve střehu
zač je v Pardubicích perník	není to zadarmo
chodit jako tělo bez duše	chodit sklesle
Ani čehý ani hot	ani tak ani tak, nerozhodně

- **čtení s otázkami**

Společné čtení textu je další aktivitou. Učitel bude muset objasnit některá slova, především kalamář a karmínový. Po čtení děti odpovídají na otázky kladené učitelem.

Otázka: Proč přišel trpaslík Školník s kouzlem právě za Rost'ou?

Řešení: *Protože pořád tvrdil, že má smůlu, že by mu vyrostl i trpaslík.*

Otázka: Proč si podle tebe Rost'a pořád stěžoval, že má smůlu, když to nebyla pravda?

Řešení: *Aby ho ostatní litovali.*

Otázka: Jaké je podle tebe pro Rost'u ze setkání s trpaslíkem ponaučení?

Možné řešení: *Aby si nestěžoval, když nemá na co.*

- **pracovní list**
- **mapa příběhu**

Úkol: Děti v tomto úkolu prokáží porozumění textu shrnutím příběhu do jednoduchého schématu.

Kategorie a možné řešení:

Název pohádky: *Jak měl Rost'a smůlu*

Kde se příběh odehrává: *Hlavně ve škole*

Hlavní postavy: *Rost'a, trpaslík Školník, Láďa*

Hlavní problém: *trpaslík chce vyrůst a Rost'a má kvůli tomu smůlu*

Jak se problém vyřešil: *trpaslík kouzlo zrušil*

Závěr: *trpaslík vyrostl a Rost'a už má zase štěstí*

- **pracovní list**

Po vypracování následujících úkolů z pracovního listu proběhne společná kontrola.

Úkol: Žáci doplní definici rčení.

Rčení je ustálené slovní spojení, které má přenesený v _ _ _ _ _ a vyjadřuje určitou životní z _ _ _ _ _ .

Řešení: *význam, zkušenost*

Úkol: Žáci doplní chybějící slova v přirovnání a dokončí definici.

chytrý jako _ _ _ _ _ .

ostrý jako _ _ _ _ _ .

pevná jako _ _ _ _ _ .

Přirovnání je pojmenování založené na podobnosti. Nejčastěji obsahuje částici j _ _ _ .

Řešení: *opice, liška, břitva, skála, jako*

Úkol: Žáci budou mít za úkol vzpomenout si na alespoň 3 další přirovnání a napsat je.

Řešení: *Mokrý jako myš, hubený jako tyčka, bílá jako stěna*

REFLEXE

- **diskusní kolečko**

Úkol: Děti budou odpovídat na otázku: Co je pro tebe největším štěstím? V diskusi je vhodné, aby prostor k vyjádření dostal každý žák. Žáci mohou zůstat v lavici a střídat se postupně v odpovědích, anebo vytvoří kruh a sdělují svůj názor jeden po druhém.

5.2 PSÍ ŽIVOT

Soubor pěti povídek, které spojuje zvířecí protagonista, vyšel v roce 1959 v nakladatelství Naše vojsko. V příbězích sledujeme utrpení zvířat způsobená válkou. V první povídce odhalujeme životní osudy poníka *Jelimánka*, sloužícího dlouhá léta u vojenské hudby k tažení bubnů. Za protektorátu se pak koník stává atrakcí malého cirkusu a pohání dětský kolotoč. Jednoho dne se Jelimánek znovu octne blízko dechové hudby stahujících se německých vojsk. Probudí se v něm vzpomínky na činnost, na kterou nikdy nezapomněl, a uteče k hudbě v instinktivní touze vrátit se tam, kam ve skutečnosti patří. Vyhladovělí muzikanti použijí koníka k účelu, pro který se koně v minulosti a především za války používali často, snědí ho. Působivosti Ludvík Aškenazy dociluje nejen tragičností, ale i reflexí koníkových myšlenek prezentovaných vševědoucím vypravěčem. Čtenář nahlíží do Jelimánkovy duše a ztotožňuje se s naivním, zvířecím pohledem na události. O to silněji pak působí krutost lidského konání vůči zvířeti, které pouze svědomitě plní úlohu danou jeho pánem.

Povídka *Brutus* se dotýká méně známého projevu rasismu v Protektorátu Čechy a Morava. Říšský protektor jako jedno z nařízení, která omezovala lidská práva židovských obyvatel země, vydal příkaz odevzdat všechna domácí zvířata neárijských občanů. Německého ovčáka Bruta proto zavede jeho židovská majitelka na sběrné místo a opustí ho. Brutus je zařazen na práci bojového psa. V koncentračním táboře se naučí agresivnímu chování vůči vězňům. Shodou okolností se dostane do blízkosti své bývalé paní, která nyní ve zbídačelém stavu čeká na svůj osud. Pes si vzpomene na dobu, kdy jeho povinností bylo lidem dělat radost a kdy cítil lidskou náklonnost. Ačkoliv své bývalé paní neublíží, jeho hrozivý zjev způsobí ženě smrt. Stejně jako v povídce *Jelimánek*, i zde sledujeme vnitřní svět protagonisty. Brutus je neohrožený pes s divokostí, který však svou majitelku velmi miluje. Ona je zdrojem jeho sebevědomí, pouze pro ni by udělal vše. Následně nacisté zneužijí jeho robustnosti a inteligence a vyrobí z něj monstrum sloužící k zabíjení lidí. Ve chvíli, kdy svítne naděje, že se pes může opět stát milujícím tvorem, je pro oba, jak pro Bruta, tak pro jeho paní, pozdě.

V povídce *Sisi čili psí život* se čtenář seznamuje s nevšední a svobodomyslnou fenkou jezevčíka, která projevuje věrnost svému pánovi, zavražděnému během heydrichiády, tím, že už na něj dvanáct let marně čeká na autobusové zastávce, až pojede do práce. O Sisi se dozvídáme prostřednictvím vyprávění člověka, který se snaží najít nové majitele Sisiiných štěňat. Ludvík Aškenazy zde vyvažuje dojemnost příběhu způsobem jeho podání. Projev

majitele štěnat se vyznačuje žoviálností: „Znal jste Sisi, toho černýho jezevčíka? Jak ho měl nadlesní Skřivánek a musel ho dát pryč, protože se ten pes lovu vyhýbal jako biskup sodovce. Jakkpak byste ho neznal, dyk ste náš. Kdo by tady u nás neznal Sisi. Ale, pane vedoucí, tu jste přece musel znát. Nechodil jste ráno na guláš ke Zlatému lvu? Jen někdy? A nikdy jste tam toho psa nepotkal? No, nakonec lidi vašeho formátu mají jiný starosti. Vám to, pane vedoucí, myslí ve dne v noci, vy si přece nebudete všimát každý čubky.“ (Aškenazy 1959a, s. 88)

Závěrečná povídka *Kuřátko* se od předchozích liší. Hlavní postavou je pětileté děvčátko Kačenka, čekající ve spálených Lidicích na svou maminku. Jediným průvodcem děvčete se stává čerstvě vylíhnuté kuře. Ludvík Aškenazy staví Kačenku do podobné pozice jako v předchozích povídkách zvířata. Dítě plně nechápe hrůzu, která je kolem něj a hledá si svůj způsob, jak se okolnostem postavit. Nachází jej ve fiktivních rozhovorech s kuřátkem, které mu připomínají výjevy z domova.

5.2.1 Cvok

K metodickému návrhu jsme z povídkové knihy *Psí život* pro tuto práci vybrali povídku *Cvok*. Tato povídka čtenáře zavádí na český venkov roku 1955. Do Stříbrného Přívozu před deseti lety přijel ruský voják s koněm, vysloužilcem z války, a nechal jej ve vesnici. Kůň se dostal do rodiny Králů, kde dlouhá léta pomáhal v hospodářství. Z války mu zůstalo psychické postižení, tik a panická hrůza z výstřelů, a proto je občas zdrojem posměchu místních dětí. Většina obyvatel vesnice však má pro koníka pochopení. Jednou se místní výrostek, který má pověst darebáka, rozhodne, že se pobaví na koníkův účet, a schválně položí pár výbušných kapslí na cestu, kudy má kůň projet. K chlapcovu překvapení se kůň nesplaší, ale prožije nervový otřes a zemře.

Povídka se zabývá tématem, který v souvislosti s válkou není příliš obvyklý, a tím je utrpení koní sloužících vojákům na bojištích. Následně se dotýká i týrání zvířat v době míru, protože ačkoli si kůň z příběhu prožil své už za války a nese si následky, jeho trápení pokračuje dále, když ho bezdůvodně trestá majitel a nakonec i necitlivý mladík jen pro své potěšení.

Příběh obsahuje názvy některých reálií a historické souvislosti, které musí učitel žákům pomoci objasnit, a stejně tak i slova, která pravděpodobně žáci nebudou znát. Povídka byla pro účely této práce zkrácena.

Doporučený ročník	8. ročník
Časová organizace	2 vyučovací hodiny – 90 minut
Pomůcky	obrázek k úkolu (Příloha 7) Pracovní list 5 (Příloha 8), psací potřeby
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova Environmentální výchova
Mezipředmětové vztahy	Dějepis

EVOKACE

- pracovní list
- předvídání

Úkol: V evokační fázi učitel žáci podle černobílé fotografie, která zobrazuje vojáky a jezdce na koních. (Příloha 7) Děti zkoušejí odhadnout téma a hlavní postavu následující povídky. Záměrně jsme vybrali fotografii, která nabízí různé možnosti pochopení. Děti pracují ve dvojicích, sdělují své návrhy učiteli a ten je zapisuje na tabuli. Po přečtení povídky zhodnotí, která dvojice byla tématu povídky v odhadu nejbližší.

Možné řešení: *Asi bude téma povídky válečné utrpení a hlavní postavou je německý voják.*

UVĚDOMĚNÍ SI VYZNAMU

- řízené čtení

Učitel rozdělí povídku na odstavce, které očísluje. Děti společně čtou povídku a odpovídají učiteli na otázky k textu. Rovněž mohou klást otázky sobě navzájem. Je vhodné, aby si učitel připravil další fotografie dokumentující roli koní ve válkách (kavalerie, tažní koně), případně dětem ukáže fotografie památníků postavených na počest zvířat zabitých ve válkách. (Animals in war memorials)

1.

Otázka: Koho si lidé běžně představují pod pojmem „válečný veterán“?

Řešení: *Člověka, který se vrátil z války a je většinou válkou nějak poznamenaný.*

Otázka: Proč autor v úvodu zmiňuje odkaz na postavu Dona Quijota ze španělského románu?

Řešení: *Protože Don Quijote měl taky směšného koně – Rosinantu.*

2.

Otázka: Ve kterém roce se Jarda ve vesnici objevil?

Řešení: *V roce 1945.*

3.

Otázka: Z jakého důvodu byl koník ve válce? Co tam dělal?

Možné řešení: *Asi na něm jezdili vojáci při bitvě, anebo pomáhal něco tahat.*

Otázka: Proč asi voják koně nechal ve vesnici, proč ho nevzal s sebou?

Možné řešení: *Protože se vracel domů a měl před sebou dlouhou cestu.*

4.

Otázka: Umíte odhadnout (přeložit), co kladl na srdce ruský voják novým majitelům koně?

Řešení: *Nesmíte střílet blízko u koně.*

Otázka: Vybavíte si situaci, kdy jsou výbuchům vystavena zvířata i nyní a v naší zemi?

Řešení: *Na Silvestra o půlnoci.*

5.

Otázka: Jak se Jardovi u Králů dařilo?

Řešení: *Pracoval a měl se celkem dobře, protože na vesnici je klidný život.*

8.

Otázka: Proč pan Král Jardu po návratu zbil? Co si o jeho chování myslíte?

Možné řešení: *Chtěl ho potrestat za to, že utekl. Bylo to nespravedlivé, vždyť ten kůň nemohl za to, že měl stres ze střílení.*

10.

Otázka: Jaký kousek s Jardou asi Franta provedl?

Možné řešení: *Asi vystřelil ze vzduchovky Jardovi u hlavy.*

12.

Otázka: Jak si vysvětlujete Jardovu reakci?

Řešení: *Měl toho už dost, ten šok byl na něj moc velký.*

13.

Otázka: Na jaké období svého života staří muži vzpomínali?

Řešení: *Na boje v první světové válce.*

14.

Otázka: Co vše přispělo k smrti koníka?

Řešení: *Nejdřív válka, pak střelba, když byl hon a nakonec Franta, který dal Jardovi žabky pod nohy.*

- **pracovní list**
- **párové čtení**

Úkol: Po společném čtení si děti ve dvojicích přečtou znova text a do tabulky v pracovním listu doplní název každého odstavce podle vlastního návrhu. Žáci se střídají ve čtení a zapisování, až společně vyplní celou tabulku.

Možné řešení:

odstavec	Název odstavce
1.	<i>Kůň Cvok</i>
2.	<i>Královi koupili Jardu</i>
3.	<i>Loučení vojáka s koněm</i>
4.	<i>Jarda se bojí střelby</i>
5.	<i>Jarda pracuje u Králů</i>
6.	<i>Královi neprodali Jardu jako atrakci</i>
7.	<i>Děti mluví s Jardou</i>
8.	<i>Jarda utekl při střelení myslivců</i>
9.	<i>Franta Rosáků – místní darebák</i>
10.	<i>Frantův plán</i>
11.	<i>Jarda šlápl na žabky.</i>
12.	<i>Jarda má nervový šok</i>
13.	<i>Dědové vzpomínají na koně v první válce</i>
14.	<i>Jarda umírá na silnici</i>

Po vyplnění tabulky žáci ve dvojici odpovídají na otázky a plní úkoly v pracovním listu. Učitel zkontroluje vyplnění tabulky i splnění následujících úkolů.

Úkol: Děti budou mít za úkol vysvětlit přirovnání – dříť jako kůň

Řešení: *těžce pracovat*

Otázka: Žáci uvedou alespoň tři formy využití koně v dnešní době.

Řešení: *dostihy, ježdění, práce v lese, hippoterapie, jízdní policie*

Úkol: Nyní se děti pokusí vcítit do postavy koně a popíše jeho ideální den. Zapojí i své znalosti o chovu koní. Cílem úkolu je uvědomit si, že chovatelé koní mají velkou zodpovědnost v tom, aby zajistili svým svěřencům důstojné podmínky k životu.

Možné řešení: *Celý den se pasu na louce plné šťavnaté trávy se svým stádem. Pak chvíli vozím děti a za odměnu dostanu jablka a mrkev.*

REFLEXE

- **dopis spolužákovi**

Úkol: Žáci napíší a předají spolužákovi dopis, ve kterém zhodnotí své pocity nad přečteným textem.

Možné řešení: *Milá Lenko, příběh mě hodně dojal, protože mám ráda koně a neumím si představit, že jim někdo ubližuje....*

5.3 VAJÍČKO

Jedná se o soubor krátkých povídek rozdělený na dvě části s rozdílnými tématy. Prvních patnáct povídek zachycuje převážně osudy lidí poznamenaných druhou světovou válkou, druhou část tvoří cestopisné črty ze světa, v oddíle Tam a zpátky z Indie a v části Vino e olio (také torzo) z Itálie. Značná nesourodost obou částí knih zřejmě způsobila, že v dalším vydání povídkové knihy se druhá, cestopisná část, už nevyskytuje.

Úvodní povídka *Polívka* se odehrává za prvních dnů okupace Československa v jednom pražském hostinci, v němž jsou místní hosté svědky zrady svého známého, který beze studu ochutnává polévku rozdávanou zadarmo německými vojáky. Jiné povídky čtenáře zavádějí do koncentračních táborů (*Zmizel jako cukrář*, *Bysta*, *Co je lepší?*), v dalších (*No dovolte*, *To*) se hlavní postavy ocitají na výsleších gestapa. V povídce *Romeo* se loučí mladá dvojice před odvedením chlapce do koncentračního tábora. Možné nebezpečí sentimentality Ludvík Aškenazy kompenzuje posměšným líčením romantických představ mladé dívky, které se střetávají s krutou realitou nenaplněnosti milostné touhy. V povídce *Lébl* si sedlák ze vzdoru místo své ženy připne židovskou hvězdu a je následně odveden do koncentračního tábora. Povídka *Rota, plakat'* se odehrává ve fašistickém Slovenském státu. Poslední čtyři povídky (*Cigareta*, *Díra*, *Osud*, *Démon*) vyprávějí osudy lidí po převratu roku 1948.

Ludvíka Aškenazyho v povídkách zajímá člověk a jeho city za výjimečných okolností. Pracuje s náznakem, typickým prvkem je ironie a černý humor. Mistrně kombinuje svou typickou senzitivitu s uměním zkratky, je pozoruhodné, jak se mu daří na malé ploše povídky vystihnout hrůzy války a dobrat se bez jakéhokoli sentimentu hloubky a autentičnosti. „*Povídky obsažené ve sbírce |Vajíčko jsou nejsilnějším projevem Aškenazyho touhy po bezprostřednosti vztahů mezi lidmi, po vnitřní čistotě a pravdivosti...*“ (Staňková 1962, obálka)

5.3.1 Vajíčko

Pro tuto diplomovou práci jsme se rozhodli ze souboru vybrat povídku *Vajíčko*. Jejím hlavním tématem je přátelství za zvláštních okolností. Student Pokštefl dlouhá léta pravidelně volá panu Kohoutkovi a snaží se jej rozzlobit stále stejnými slovními legráckami. Ačkoliv studentovi jeho provokace u jiných lidí vycházejí, pan Kohoutek nepřistupuje na Pokšteflovu hru a zachovává si svůj vážený postoj. Studentovo obtěžování zastaví až druhá světová válka. Po válce, kterou mladý muž strávil v koncentračních táborech, s podlomenou psychikou opět zavolá panu Kohoutkovi. Tentokrát jejich hovor probíhá jinak, protože jsou oba rádi, že měli příležitost znovu se tímto způsobem setkat.

Přátelství patří mezi nejdůležitější životní hodnoty v každé době, proto by mělo být toto téma dětem blízké. Motivace postav v mikropovídce nejsou dostatečně vylíčeny a nabízejí mnoho interpretací, příběh má navíc otevřený konec, proto vybízí k tvořivému projevu žáků. Mohou si sami představit, jakým způsobem a jestli vůbec se lidé v příběhu nakonec setkali a jak jejich schůzka asi probíhala.

Doporučený ročník	8. ročník
Časová organizace	1 vyučovací hodina – 45 minut
Pomůcky	Pracovní list 6 (Příloha 9), psací potřeby
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova
Mezipředmětové vztahy	Dějepis

EVOKACE

- pracovní list
- pětílístek

Úkol: Učitel žákům rozdá pracovní listy, kam budou zapisovat své odpovědi. V první aktivitě žáci vytvoří pětílístek na téma přítel. Učitel pak nechá několik dětí své pětílístky přečíst.

Možné řešení:

přítel
milý *pravdomluvný*
cvičí *učí se* *hraje si*
přítel *je* *mi* *nejbližší*
kamarád

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU

- **pracovní list**
- **podvojný deník**

Úkol: Učitel nejdříve seznámí žáky s touto metodou. Úkolem žáků je zaznamenat si během čtení několik pasáží z textu, které je zaujaly. Po čtení si žáci vyberou citaci, která jim připadá v příběhu nejzásadnější, a zapíše si do tabulky důvod, proč si vybraly právě tuto část.

Možné řešení:

citace: „Tak ty žiješ, uličníku? No to je báječné.“

komentář: Pan Kohoutek se právě dozvěděl, že student přežil. A taky má z toho radost. Asi měl nakonec studenta i rád.

- **řízené čtení**

Žáci čtou společně povídku a učitel jim pokládá otázky, které sledují porozumění textu. Děti společně s učitelem vysvětlí neznámá tučně označená slova v textu – statista, carpe diem, rubáš, sonorní, imatrikulace

Řešení: nedůležitý účastník děje, uživej dne, oděv nebožtíka, zvučný, slavnostní zakončení studia

Otázka: Do jaké doby zařadíš děj povídky?

Řešení: *Do období druhé světové války, těsně před a po ní.*

Otázka: Jak se dnes nazývá chování studenta, tedy opakované obtěžování jiného člověka?

Řešení: *stalking*

Otázka: Jak si představuješ pana Kohoutka? Proč byl podle tebe k studentovi přívětivý?

Možné řešení: *asi kolem padesáti let, chytrý a hodný člověk. Protože byl osamělý.*

Otázka: Proč se podle tebe student dostal do koncentračního tábora?

Řešení: *Protože byl židovského původu nebo prováděl protinacistickou činnost.*

Úkol: Vyhledej v textu výraz, kterým autor vyjadřuje svůj názor na povahu studenta.

Řešení: ... *byl to takový neřád.*

Otázka: Proč podle tebe pozval pana Kohoutek mladíka na vařené vajíčko?

Řešení: *Protože byl rád, že student přežil válku, když se tak dlouho neozval.*

Otázka: Zachoval by ses na místě pana Kohoutka stejně?

Možné řešení: *Asi ne, přece jenom si ze mě dělal legraci. Ale byl bych rád, že válku přežil.*

Úkol: Podtrhni v textu metafory/personifikace, kterými autor vyjadřuje mladíkovu radost.

Řešení: *V té chvíli pocítil, že do něho skutečně vstupuje život. Uslyšel zpívat své tělo.*

Otázka: Zažil jsi někdy situaci, že ses nakonec skamarádil s někým, kdo na tebe původně nezapůsobil zrovna nejlépe?

Možné řešení: *Ano, nejdřív jsem si o jedné holce myslela, že je nafoukaná, a pak jsem zjistila, že je moc fajn*

- **pracovní list**
- **poslední slovo patří mně**

Úkol: Tato metoda navazuje na předchozí aktivitu - podvojný deník. Žáci postupně čtou své citace a nechají ostatní hádat, proč si vybraly právě tu konkrétní část. Nakonec vždy přečtou svůj komentář k citaci. Ostatní žáci už o vysvětlení nediskutují a na řadě ve čtení své věty je další žák ve třídě. Postupně všichni žáci sdělí ostatním svůj výběr a vysvětlení. Pro lepší orientaci v textu učitel některé řádky povídky očísluje.

REFLEXE

- **pracovní list**
- **tvořivá interpretace**

Úkol: V tomto úkolu se žáci pokusí v několika větách dopsat možný závěr povídky.

Možné řešení: *Druhý den se oba muži setkali u pana Kohoutka. Po chvíli, když se vzájemně trochu poznali, se pan Pokštefl osmělil a zeptal se: Pane Kohoutku, proč jste byl vždycky ke mně tak slušný? A pan Kohoutek odpověděl....*

5.4 DĚTSKÉ ETUDY

V knížce mikropovídek s názvem *Dětské etudy* (1955) L. Aškenazy vypráví střípky ze života své, tehdy ještě tříčlenné rodiny. V prvním oddíle s názvem Pět malých preludií se čtenář seznamuje s protagonistou knihy, kterým je sám autor, a jeho budoucí rodinou. Vypravěč oslovuje svého syna a vypráví mu, jakým způsobem se seznámil s jeho maminkou a co vše předcházelo jeho narození. Způsob vyprávění ovšem neodkazuje k dětskému čtenáři, je určen dospělému synovi autora a stejně tak všem ostatním, kterým už je křehký a naivní svět dětí vzdálenější. Druhá část povídek čtenáře zavádí do období, kdy je synovi autora asi šest let. L. Aškenazy zde něžně svého syna nazývá človíčkem. Povídky jsou tematicky různorodé, v některých jsme svědky her tatínka se synem (*Jak jsme si hráli na požár*), (*Cesta do vesmíru*), (*Zvláštní umění čili Kde je ten zedník*), v jiných jsou hlavními hrdiny pouze děti (*Manželství*), (*Svatba*), (*Země Adolfsko*), (*Divadlo*). V dalších povídkách jsou základem vyprávění příhody otce a synka, které se dotýkají běžných témat nebo které ukazují vzájemnou propojenost a vřelost citu rodiče k jeho dítěti. (*Malá noční hudba*), (*Duha*), (*Úřední dokument*).

Pro povídky v *Dětských etudách* je typické střetávání dětského a dospělého světa. Autor často záměrně dává do kontrastu dětský způsob vnímání skutečnosti a pragmatický pohled zralého člověka, aby ukázal, jak mnoho dospělí životními zkušenostmi ztratili ze své nevinности.

Ačkoli byly *Dětské etudy* primárně určeny dospělému čtenáři, často obsahují výjevy z každodenního života malých dětí a rovněž jejich jazyk je jednoduchý. Zároveň se povídky ze souboru zabývají všeobecnými tématy, a proto se domníváme, že mohou být vhodnými texty pro práci v hodinách literární výchovy na základní škole, a to pro svou nejednoznačnost především ve vyšších ročnících. Pro tuto práci jsme z knihy vybrali dvě povídky, *Pěnkavka* a *Tajemství*. V první z nich se človíček dostává do situace, ve které je ohrožena jeho představa o nutnosti za každých okolností mluvit pravdu, v druhé jsou hlavním tématem stesk a osamělost jako důsledky druhé světové války.

5.4.1 Pěnkavka

Na lavičce během předjaří se sejdou dva staří lidé, muž a žena, spolu s malým, asi pětiletým synkem a jeho tatínkem, vypravěčem povídky. Starý muž je slepý a nemocný. Žena

o něj projevuje starost, proto mu přinesla připravený oběd. Slepec ovšem oběd odmítá sníst a vymlouvá se na roční období. V zimě údajně nemá chuť k jídlu, avšak slibuje, že až začne skutečné jaro, získá zase sílu a s požitkem sní cokoliv. Protože se žena nechce vzdát, vymyslí lest a začne muži tvrdit, že už se příroda probudila a on už nemá důvod být skleslý. Rozhovoru naslouchají otec se synkem. V jedné chvíli malý chlapec prozradí babiččin trik, protože svým dětským rozumem nechápe situaci. Jeho otec mu pak neumí vysvětlit, proč si stará žena vymýšlela.

Stěžejním tématem této povídky je lež a její formy. Ačkoli se malé děti učí, že lhaní je vždy špatné, později v životě poznávají, že existují situace, kdy lidé lžou i proto, aby neublížili druhým. Prostřednictvím této povídky si mohou žáci uvědomit, že lhaní je sice negativní, ale přirozenou lidskou vlastností, přičemž vždy nemusí vycházet z úmyslu druhému uškodit.

Doporučený ročník	9. ročník
Časová organizace	1 - 2 vyučovací hodiny – 45 - 90 minut
Pomůcky	Pracovní list 7 (Příloha 10), psací potřeby
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova

EVOKACE:

- **asociační metoda**

Tato metoda má aktivovat zkušenosti dětí s lhaním.

Otázky: Z jakých důvodů lidé lžou? Kdy ses se lži setkal ty? Jak ses cítil?

Možné řešení: *Děti mohou vzpomínat na své zážitky, například s vychloubáním spolužáků, zatajením nepříjemné skutečnosti rodičům atd.*

Učitel by měl žáky navést na různé formy lži, aby si uvědomili, že lež může mít jak malé, tak dalekosáhlé následky. Stejně tak by měl připomenout, že ze lži vycházejí i některé trestné činy, jako například podvody a pomluvy.

- **pracovní list**
- **předvídání**

Úkol: Žáci se ve dvojicích podívají na ilustraci k povídce a snaží se zjistit věk postav a děj následující povídky. Po přečtení se k úkolu vrátí a porovnávají svůj odhad s informacemi z textu.

Řešení: *Vidím staršího pána a paní, malého chlapce a muže, který bude asi jeho otec. Klukovi je asi osm, tatínkovi asi 39 let. Možná je to rodina na procházce. Malý chlapec možná něco provedl...*

UVĚDOMĚNÍ SI SOUVISLOSTÍ:

- řízené čtení

Následuje společné čtení povídky. Učitel rozdělí text na části, modeluje svoje přemýšlení nad textem a klade otázky, případně se žáci ptají sami, ostatní pak odpovídají.

Otázky: Jak je možné, že slepý muž poznal podle kroků, kdo se k němu blíží? Poznáte také osobu podle typu chůze?

Možné řešení: *Lidé se zrakovým postižením mají většinou dobře vyvinuté ostatní smysly. Myslím si, že bych to hravě zvládl.*

Učitel může s žáky zahrát krátkou hru, přičemž vybere tři žáky, kteří jdou za dveře, ostatní žáci ve třídě si zakryjí oči a po příchodu jednoho z žáků se snaží podle kroků odhadnout, kdo z nich vešel do třídy.

Otázky: Jaký je pravděpodobně vztah mezi slepým mužem a Máňou? Proč si to myslíš?

Možné řešení: *Asi jsou staří přátelé. Žena přinesla muži oběd, z toho můžeme usoudit, že spolu tito lidé nebydlí.*

Otázka: Proč nutí stará žena muže do jídla?

Možné řešení: *Záleží jí na tom, aby byl muž silný a zdravý. Má o něj obavy.*

Otázka: Jakou stařenka vymyslela lest a proč?

Řešení: *Stařenka si vymyslela, že jaro už v přírodě začalo, protože starý muž prohlásil, že správnou chuť do jídla bude mít, až jaro skutečně začne.*

Po čtení:

Otázky: Proč malý chlapec prozradil stařenčinu lest?

Možné řešení: *Protože ho doma učili, že lhaní je špatná vlastnost.*

Otázky: Jak se zachoval otec? Myslíte si, že byl k synovi spravedlivý? Zdůvodněte svůj názor.

Možné řešení: *Otec vlastně synovi vynadal, ať si hledí svého. Nebylo to fér, kluk byl jenom zmatený.*

- **pracovní list**

Žáci pokračují v úkolech z pracovního listu.

Úkol: Žáci určí literární žánr příběhu, který právě přečetli, a zdůvodní svou odpověď.

Řešení: *povídka, protože je to krátký, epický příběh s jednoduchým dějem.*

Úkol: V tomto úkolu se žáci snaží vybrat z možností typ lži, jehož hlavním důvodem je ochránit člověka, kterému lžeme.

a) lichotka, b) milosrdná lež, c) pomluva

Řešení: *Milosrdná lež.*

- **pracovní list**

- **T – graf**

Cílem této metody je zamyslet se nad argumenty a formulovat klady a zápory obou přístupů, tedy mluvit za všech okolností pravdu, anebo zalhat, pokud zastáváme názor, že by měl příjemce ze lži prospěch. Jedná se o poměrně kontroverzní téma, na které není možné dát jednoznačnou radu, záleží na osobnosti a jejích postojích a konkrétní situaci. Výsledky T-grafu mohou sloužit jako podklad k diskusi.

Úkol: Žáci zapisují do dvou sloupců (PRAVDA/LEŽ) alespoň dva argumenty pro své chování na místě staré ženy z povídky. Musí vyplnit oba sloupce, i když mají jasný názor.

Možné řešení:

PRAVDA – *rozhodně bych nelhal*

Nevymýšlel bych si, protože bych nechtěl starého pána zneužít kvůli jeho slepotě a protože si myslím, že by nikdo neměl zasahovat druhému do života. Když nemá chuť k jídlu, nemůžu ho nutit.

LEŽ – *zachoval bych se stejně jako žena v povídce*

Lhal bych jako stará paní, protože to tomu slepému muži pomůže a jedná se jen o drobnou lež.

REFLEXE:

- pracovní list
- tvořivá interpretace

Úkol: V reflexi prokáží žáci porozumění textu vytvořením nového názvu povídky.

Možné řešení: *Slepý muž, Lest, Oběd*

- pracovní list
- pětilístek

Úkol: Žáci vytvoří pětilístek na slovo LEŽ, čímž shrnou své názory na toto téma. Někteří žáci své práce mohou přečíst, podle zájmu a zbylého času v hodině.

Možné řešení:

lež
špatná nespravedlivá
pomlouvá ubližuje chrání
slovo, které není pravdivé
svědomí

5.4.2 Tajemství

Tato krátká povídka se odehrává v bytovém domě v Praze v padesátých letech dvacátého století. Paní Krušinová, obyvatelka domu, která už několik let marně čeká na návrat svého syna z koncentračního tábora, se nemůže smířit s krutým faktem, že syn s největší pravděpodobností zemřel, a stále vyhlíží jeho dopis. Děti z domu se rozhodnou napsat paní Krušinové svůj dopis, aby ji potěšily. Paní Krušinová se od té doby přestává na zprávy od syna listonošů ptát. Hlavním tématem povídky jsou stesk a opuštěnost starších lidí, v tomto případě způsobené válkou. Nabízí možnost zamyšlení nad tím, jak můžeme my všichni osamělým starším lidem pomoci.

Doporučený ročník	9. ročník
Časová organizace	1 vyučovací hodina – 45 minut
Pomůcky	Pracovní list 8 (Příloha 11), psací potřeby

Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova
Mezipředmětové vztahy	Dějepis

EVOKACE

- pracovní list
- klíčová slova

Úkol: Úkolem žáků je odhadnout děj příběhu a jeho hlavní myšlenku podle daných klíčových slov. Pracují ve dvojicích, své nápady zaznamenávají do pracovního listu.

Klíčová slova: **dům, paní Krušinová, syn, válka, Mauthausen, listonoš, dopis, děti, tajemství**

Možné řešení: *V jednom domě s tajemstvím bydlí paní Krušinová, která má děti v Mauthausenu, protože je válka. Syn je listonoš a jednoho dne jí přinese od dětí dopis....*

UVĚDOMĚNÍ SI VÝZNAMU

- pracovní list
- čtení s předvídáním a otázkami

Úkol: V této fázi žáci dostanou postupně tři části krátké povídky. V pracovním listu budou do tabulky vyplňovat své předpovědi následujícího děje podle indicií v textu, případně svých čtenářských nebo životních zkušeností. Zároveň každá část textu bude doprovázena otázkami směřujícími k lepšímu pochopení textu, které děti zodpoví ústně. Žáci nejdříve odhadnou budoucí děj, pak si přečtou příslušnou část, odpovídají na otázky a plní úkoly a nakonec vypíší do tabulky skutečný děj.

Možné řešení:

	Co se podle tebe dál stane?	Proč si to myslíš?	Co se doopravdy stalo?
Po 1. ukázce	<i>Paní Krušinová pozve děti k sobě domů.</i>	<i>Protože je má ráda.</i>	<i>Děti napsaly paní Krušinové dopis.</i>
Po 2. ukázce	<i>Paní Krušinová bude mít radost.</i>	<i>Protože čekala na dopis.</i>	<i>Paní Krušinová už nečeká na dopis od syna.</i>

Možné otázky a úkoly:

1. část:

Otázka: Kde leží Mauthausen a čím je známý?

Řešení: *Mauthausen je rakouské město, ve kterém existoval za druhé světové války koncentrační tábor.*

Otázka: Proč se asi nevrátil syn paní Krušinové z Mauthausenu?

Řešení: *Protože tam zahynul.*

Úkol: Zařad'te teď časově děj povídky.

Řešení: *Děj povídky se odehrává několik let po skončení druhé světové války, asi v roce 1950.*

Úkol: Vysvětlete pojem penze.

Řešení: *Jsou to peněžní dávky od státu pro občany, kteří je potřebují. Synonymem je slovo důchod.*

Otázka: Proč paní Krušinová odmítla pobírat penzi?

Řešení: *Protože pořád věřila, že se její syn vrátí z války.*

Otázky: Kdo je človíček? Jak si jej představujete?

Možné řešení: *Malý chlapec, syn vypravěče. Asi 8 let, zvědavý, dobrosrdečný, milý...*

2. část:

Otázka: Proč děti napsaly dopis paní Krušinové?

Řešení: *Aby ji potěšily.*

Otázka: Jak se asi cítila paní Krušinová, když jí přišel dopis od dětí?

Možné řešení: *Byla velmi překvapená, dojatá, smutná, že dopis nebyl od syna. Zároveň jí dopis udělal radost.*

3. část:

Otázka: Proč už paní Krušinová nevyhlíží dopis od syna?

Možné řešení: *Uvědomila si, že je syn mrtvý a poznala, že má kolem sebe lidi, kteří na ni myslí.*

REFLEXE:

- **pracovní list**
- **tvořivá interpretace**

Úkol: V tomto úkolu prokáží žáci pochopení povídky dotvořením příběhu. Vžijí se do postavy paní Krušinové a odepíší krátce dětem.

Možné řešení: *Milé děti,*

Děkuji Vám za dopis, moc mě potěšil. Boženo, obrázky se Ti velmi povedly, poznala jsem i pana listonoše.

Děkuji Vám a zvu Vás někdy na koláč.

Krušinová

- **diskuse**

V závěrečné fázi proběhne diskuse nad tématem osamělosti starších lidí. Je možné seznámit žáky s pojmem dobrovolník a organizacemi, které zaštiťují dobrovolnickou službu. Děti by se měly dozvědět, že dobrovolníkem se může stát už žák základní školy, podmínkou je dovršení 15 let věku.

Možné otázky: Cítili jste se sami někdy osamělí? Co vám pomohlo tento pocit překonat? Jak často navštěvujete své prarodiče? Čeho si vážíte na starších lidech? Už jste někdy pomohli staršímu, osamělému člověku? Jak? Jak jim mohou pomoci dospělí a jak vy, děti?...

Závěr

V této diplomové práci jsme se zabývali vybranými povídkami a pohádkami Ludvíka Aškenazyho vhodnými pro použití v hodinách literatury na druhém stupni základních škol. Naším cílem bylo vytvořit metodické návrhy, které by splňovaly požadavky na rozvíjení čtenářské gramotnosti a zároveň by byly pro žáky dostatečně motivující a zábavné.

V první kapitole teoretické části jsme se věnovali životu Ludvíka Aškenazyho. Informace jsme čerpali především ze vzpomínkové knihy *Poste restante*, kterou napsal autorův syn, Jindřich Mann. Druhá kapitola shrnula nejdůležitější tvorbu Ludvíka Aškenazyho.

V dalších kapitolách jsme se soustředili na problematiku čtenářské gramotnosti. Uvedli jsme ji do souvislosti se současným rámcovým vzdělávacím programem a popsali konkrétní čtenářské strategie, kterými se žáci učí proniknout do podstaty textu. V posledních kapitolách teoretické části jsme definovali pojem kritické myšlení, vysvětlili jeho principy a nejčastěji používané metody.

V praktické části jsme se věnovali didaktickému využití konkrétních textů Ludvíka Aškenazyho. Z mnoha prací Ludvíka Aškenazyho jsme se zaměřili na čtyři knihy, které mají potenciál oslovit mladé čtenáře. V povídkové knize *Vajíčko* Ludvík Aškenazy vyjádřil svůj odpor k ozbrojenému konfliktu zobrazením všedních okamžiků lidí ocitajících se ve válečných situacích, v souboru *Psí život* navíc obrátil pozornost k nejslabším účastníkům bojů, ke zvířatům. Melancholie spojená s životní moudrostí je znát v příbězích z rodinného života s názvem *Dětské etudy*. Naopak v *Praštěných pohádkách* Ludvík Aškenazy prokázal bohatou fantazii a smysl pro absurdní humor.

Z uvedených knih jsme pro tuto práci vybrali osm textů, které kromě zajímavého námětu obsahují i téma k zamyšlení, ať už se jedná například o otázku týrání zvířat, osamělosti nebo přátelství, nespokojenosti se vzhledem či potřebu skromnosti a optimistického pohledu na život.

Základem každého vypracovaného návrhu se stal pracovní list s textem povídky nebo pohádky a doprovodnými otázkami a úkoly. Další úkoly nejsou součástí pracovního listu, například skládání textu do původní podoby či předvídání budoucího děje podle předložené fotografie. Navíc jsme vytvořili sérii otázek, na které budou žáci odpovídat ústně v průběhu čtení nebo na jeho konci.

Domníváme se, že jsme splnili hlavní cíl práce a vytvořené metodické návrhy se mohou stát efektivní a zajímavou náplní výuky literatury na druhém stupni základních škol.

Seznam použitých zdrojů:

TIŠTĚNÉ ZDROJE:

AŠKENAZY, Ludvík, 1959a. *Psí život*. 1. Praha: Naše vojsko.

AŠKENAZY, Ludvík, 1959b. *Putování za švestkovou vůní*. 1. Praha: SNDK.

AŠKENAZY, Ludvík, 1960. *Dětské etudy*. 4. Praha: Československý spisovatel.

AŠKENAZY, Ludvík a Jaroslav DEWETTER, 1962. Třikrát ano. *Zlatý Máj: Kritická revue tvorby pro mládež*. Praha: Svaz československých spisovatelů. 6(12), 535-539

AŠKENAZY, Ludvík, 1963. *Vajíčko*. 1. Praha: Československý spisovatel. ISBN 22-107-63.

AŠKENAZY, Ludvík, 1965. *Praštěné pohádky*. 1. Praha: SNDK. ISBN 13-076-65.

AŠKENAZY, Ludvík, 2009. *Pohádky: Vybrané spisy II*. 1. Praha: Carpe diem. ISBN 978-80-87195-03-1.

BAHR, Ehrhard, 2007. *Dějiny německé literatury 3: Od realismu k současné literatuře*. 1. Praha: Karolinum. ISBN 9788024613574.

ČAPEK, Robert, 2019. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnoticích metod*. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3450-7.

DOKOUPIL, Blahoslav a Miroslav ZELINSKÝ, 1992. *Slovník českého románu*. 1. Ostrava: Sfinga. ISBN 80-900578-9-6.

DOLEŽALOVÁ, Jana, 2005. *Funkční gramotnost - proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. 1. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-115-5.

JANOUSEK, Pavel a kol, 2007. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1528-0.

JANOUSEK, Pavel a kol, 2008. *Dějiny české literatury 1945-1989: III. 1958-1969*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1583-9.

KLOOSTER, David, 2000. Co je kritické myšlení? *Kritické listy*. Praha: Kritické myšlení. 1(1,2). ISSN 1214-5823.

KUNC, Jaroslav, ed, 1963. *Česká literární bibliografie 1945-1963, díl I. A - M: Soupis statí, článků a kritik z knižních publikací a periodického tisku let 1945-1963 o dílech soudobých českých spisovatelů*. 1. Praha: Státní knihovna ČSSR.

MACHALA, Lubomír a kol., ed, 2015. *Panorama české literatury: I. díl (do roku 1989)*. 1. Praha: Euromedia Group - edice Universum. ISBN 978-80-242-4818-9.

- MALACH, Josef, 2003. *Základy pedagogiky*. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-293-9.
- MANN, Jindřich, 1996. Ludvík Aškenazy - zapomenutý spisovatel. *Labyrint revue*. Labyrint. 6(1), 6-7. ISSN 1210-6887.
- MANN, Jindřich, 2012. *Poste restante*. 1. Praha: Labyrint. ISBN 978-80-87260-45-6.
- MAŇÁK, Josef, 2001. *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*. 1. Brno: Paido. ISBN 80-7315-002-6.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC, 2003. *Výukové metody*. 1. Brno: Paido. ISBN 80-7315-039-5.
- METELKOVÁ SVOBODOVÁ, Radana, 2013. *Formování čtenářské gramotnosti v prostředí školy se zaměřením na žáky mladšího školního věku*. 1. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7464-451-1.
- MIKULÁŠEK, Alexej a kol, 1998. *Literatura s hvězdou Davidovou*. 1. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-019-4.
- MILLER, Debbie, 2006. *Reading with Meaning: Teaching Comprehension in the Primary Grades*. 1. Portland, USA: Stenhouse Publishers. ISBN 1-57110-307-4.
- NAJVAROVÁ, Veronika, 2008. Čtenářská gramotnost žáků 1. stupně ZŠ. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. Brno: Masarykova univerzita. 18(1), 7-21. ISSN 1211-4669.
- OBST, Otto, 2016. *Obecná didaktika*. Dotisk 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4916-6.
- PEARSON, P. David a Margaret C. GALAGHER, 1983. The Instruction of Reading Comprehension. In: *Contemporary Educational Psychology*. 1. Illinois, USA: University of Illinois. s. 317-344.
- PĚKNÝ, Tomáš, 1993. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. Praha: Sefer. ISBN 80-900895-4-2.
- PERSTICKÁ, Dagmar, 1990. *Ludvík Aškenazy a ti druzí: informace o umlčované a zamlčované literatuře*. Brno: Státní vědecká knihovna. ISBN 80-7051-032-3
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2001. *Pedagogický slovník*. 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-579-2.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2009. *Pedagogický slovník*. 6. Praha: Portál. ISBN 9788073676476.

PLEVA, Dušan, 1970. Mezi parodií a pohádkou. *Tvorba: Týdeník pro politiku, vědu a kulturu*. Praha: Rudé právo. (21), 11.

RICHTER, Luděk, 2008. Jak jsem se ztratil aneb Malá vánoční povídka. *Tvořivá dramatika*. Praha: NIPOS. 19(1), 49-50. ISSN 1211-8001.

SIEGLOVÁ, Dagmar, 2019. *Konec školní nudy: Didaktické metody pro 21. století*. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2534-0.

STAŇKOVÁ, Marta, 1963. Vajíčko. AŠKENAZY, Ludvík. *Vajíčko*. 1. Praha: Československý spisovatel. obálka. ISBN 22-107-63.

STELOVÁ, Jeannie L. a kol., 2007. *Dílna čtení: Vychováváme přemýšlivé čtenáře: Čtením a psaním ke kritickému myšlení - příručka 7. Kritické myšlení*.

STEJSKAL, Václav, 1962. *Moderní česká literatura pro děti*. 1. Praha: SNDK.

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol., 2012. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež: II. Čeští spisovatelé*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-506-4.

TAUSSIG, Pavel, 1990. Hry a sny. *Zlatý máj: časopis o dětské literatuře*. Praha: Albatros. 34(5).

TOMPKINS, Gail E., 2014. *Literacy for the 21st Century: A Balanced Approach*. 6. Fresno, USA: California State University. ISBN 9780132837798.

URBANOVSÁ, Eva, 2005. Rozvoj schopnosti kritického myšlení u žáků základních škol. In: *Pedagogický výzkum: reflexe společenských potřeb a očekávání: Sborník příspěvků z XIII. konference ČAPV*. Olomouc: VUP. s. 326-330. ISBN 8024410796.

ZELINSKÝ, Miroslav a Blahoslav DOKOUPIL, 1994. *Slovník české prózy 1945-1994*. Ostrava: Sfinga. ISBN 80-85491-84-2.

ZORMANOVÁ, Lucie, 2012. *Výukové metody v pedagogice*. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4100-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

ALTMANOVÁ, Jitka a kol., 2011. *Čtenářská gramotnost ve výuce: Metodická příručka* [online]. 1. Praha: NÚV divize VÚP [cit. 2019-11-10]. ISBN 978-80-87000-99-1. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Publikace/vup/ctenarskagramotnost_final.pdf

AVITAL, Zhi, Danuta DABROWSKA et al., 1980. *Pinkas hakehillot Polin: Encyklopaedia of Jewish Communities, Poland, Volume II* [online]. 1. Jerusalem: Yad Vashem [cit. 2020-01-23]. ISBN 9653080075. Dostupné z: <https://www.jewishgen.org/Yizkor>

BARTUŠKOVÁ, Sylva a Michal PŘIBÁŇ, 2011. Ludvík Aškenazy. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: ÚČL AV ČR [cit. 2019-09-12]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=246>

BLAŽEK, Radek a kol., 2019. *Mezinárodní šetření PISA 2018: Národní zpráva* [online]. 1. Praha: ČŠI [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-88087-24-3. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/PISA/Narodni-zpravy/Mezinarodni-setreni-PISA-2018-Narodni-zprava>

DOLEŽALOVÁ, Jana, 2014. *Čtenářská gramotnost: Práce s textovými informacemi napříč kurikulem* [online]. 1. Hradec Králové: Gaudeamus [cit. 2020-05-07]. ISBN 978-80-7435-520-2. Dostupné z: <https://docplayer.cz/13064161-Ctenarska-gramotnost-prace-s-textovymi-informacemi-napric-kurikulem-jana-dolezalova.html>

ENNIS, Robert H, 1996. Critical Thinking Dispositions: Their Nature and Assessability. *Informal Logic* [online]. Illinois, USA: University of Illinois. 2,3(18), 165-182 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: [Ennis 1996 available online](#)

JIROUŠEK, Martin, 2014. Štědrý den malého Jakuba je pánská jízda s loutkami a písničkami. *Ostravan: Kulturní deník pro Ostravu a moravskoslezský kraj* [online]. Ostrava [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://www.ostravan.cz/17721/stedry-den-maleho-jakuba-je-panska-jizda-s-loutkami-a-pisnickami/>

KOŠTÁLOVÁ, Hana a kol., 2010. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka* [online]. 1. Praha: Česká školní inspekce [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/CGvzdelavaci_cil/html5/index.html?&locale=CSY

LÖW, Andrea. Stanislawów. *Holocaust Encyclopedia* [online]. Washington, USA: United States Holocaust Memorial Museum [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/stanislawow>

MANN, Jindřich, 2007. Ludvík Aškenazy se vrací k českým dětem: Rozhovor. In: *Český rozhlas* [online]. Praha [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/ludvik-askenazy-se-vraci-k-ceskym-detem>

MANN, Jindřich, 2013. Jindřich Mann – spisovatel: Rozhovor. In: *Český rozhlas* [online]. Brno [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/jindrich-mann-spisovatel-7423235>

MŠMT, 2017. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>

OECD, 2010. *Pisa 2009 results: What Students Know and Can Do - Student Performance in Reading, Mathematics and Science (Volume I)* [online] [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-92-64-09145-0. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5f07c754-en/index.html?itemId=/content/publication/5f07c754-en>

STRÁNSKÝ, Martin, 2019. Einsatzgruppen. *Holocaust* [online]. Praha [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/nemecke-napadeni-polska/einsatzgruppen/>

ŠLAPAL, Miloš a kol., 2012. *Metodika rozvoje čtenářství a čtenářské gramotnosti* [online]. 1. Nový Jičín: KVIC [cit. 2020-05-06]. ISBN 978-80-905036-8-7. Dostupné z: <https://www.kvic.cz/aktualita/2370/Metodika-rozvoje-ctenarstvi-a-ctenarske-gramotnosti>

VELÍŠEK, Martin, 2018. Ludvík Aškenazy: Bylo to na váš účet. *Český rozhlas: Vltava* [online]. Praha [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/ludvik-askenazy-bylo-na-vas-ucet-7665159>

WHITCROFT, Ladislava, 2010. Čtenářské strategie - 6. díl – Hledání souvislostí. In: *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. Praha [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/ctenarske-strategie-6>

WHITCROFT, Ladislava, 2011. Čtenářské strategie – 17. díl – Vytváření představ. In: *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. Praha [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/cg-strategie-17>

Seznam obrázků:

Obrázek 1 - Zastoupení žáků OECD a EU v gramotnostních úrovních z publikace Mezinárodní šetření PISA 2018 – Národní zpráva, autoři Radek Blažek a kol., str. 20

Obrázek 2 – ilustrace z knihy Praštěné pohádky Ludvíka Aškenazyho, vydání z roku 1965, str. 106, autor Bohumil Štěpán)

Obrázek 3 – fotografie k textu Cvok, dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_101I-054-1525-26,_Frankreich,_Kavallerie_am_Ausgang_eines_Dorfes.jpg

Obrázek 4 – ilustrace z knihy Dětské etudy Ludvíka Aškenazyho, vydání z roku 1960, str. 49, autorka Helena Zmatlíková

Seznam příloh:

Příloha 1 – Pracovní list 1

Příloha 2 – Pracovní list 2

Příloha 3 – text pohádky Netopýr rozdělený na části – úkol k textu Netopýr

Příloha 4 – Pracovní list 3

Příloha 5 – Pracovní list 4

Příloha 6 – kartičky s rčeními a jejich významem – úkol k textu Jak měl Rost'a smůlu

Příloha 7 – obrázek 3 – fotografie k textu Cvok

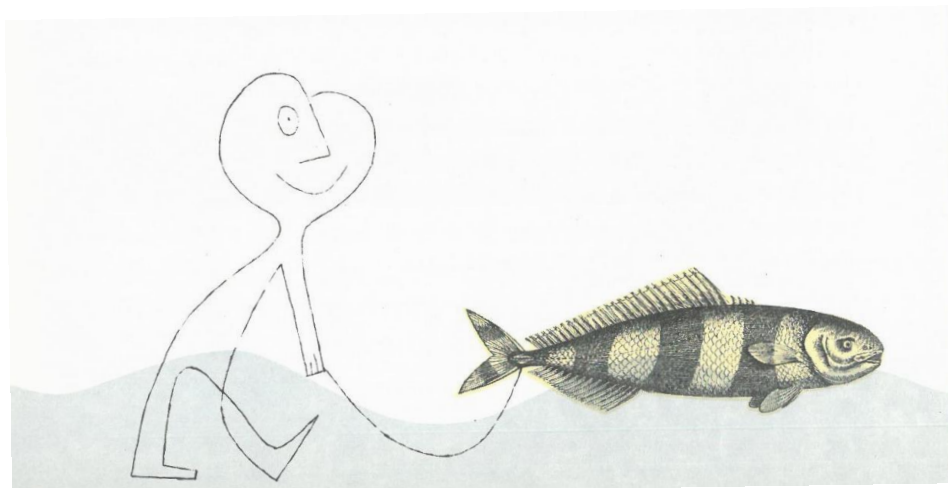
Příloha 8 – Pracovní list 5

Příloha 9 – Pracovní list 6

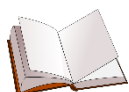
Příloha 10 – Pracovní list 7

Příloha 11 – Pracovní list 8

PŘÍLOHA 1 - PRACOVNÍ LIST 1

obr. 2

Vasmut a zlatá rybka (Ludvík Aškenazy)

Já vím, že to znáte o tom rybáři a zlaté rybce; a když vám řeknu, že se to stalo znovu a včera a docela jinak, tak mi to nemusíte věřit. A vy mně věříte? Děkuji.

Nějaký Konstantin Vasmut chytil včera kousek před Davlí v Sázavě tu slavnou zlatou rybku, víte, kterou. A ta, ještě než dopadla na trávu, hned na něho začala mluvit. Tak jímavě a hezky, jako: Pusť mě, já jsem ta zlatá rybka, ta zlatá rybka, víš přece? A můžeš si říct, co chceš, hned se ti to splní. Budu ti říkat Konstantine.

Prosím, povídá ten Vasmut a vyvalil modré oči, prosím, beze všeho. A že jako jsi ta zlatá rybka? A která, prosím tě?

Vasmut totiž nikdy nečetl žádné pohádky a taky mu je nikdo nevypravoval. Měl němou babičku. Ta se mu jenom sem tam snažila pohádku ukázat na prstech, jenže Vasmut nedával pozor. Myslel si, že ho posílá pro mouku nebo pro droždí. A tak nezná ani pohádku o zlaté rybce, ani o perníkové chaloupce, ba ani ne o Bajajovi. Rybka to na něm hned poznala a povídá:

Máš přece stařenu a ta teď spravuje necky. Máš stařenu, Konstantine? A spravuje necky?

To by sedělo, řekl Vasmut, necky spravuje, to sedí. To by sedělo.

Tak se k ní běž poradit, povídá zlatá rybka, a mě nech na trávě, já počkám. Ono to dopadne, jak už to jednou dopadlo. Co jednou dopadlo, to už tak dopadá. Vždycky. Takový je zákon.

Když Vasmut uslyšel slovo zákon, celý se zatetelil, protože chytil bez rybářského lístku. Manželku měl také a náhodou skutečně u necek, a teď do toho najednou mluví ryba a ještě učeně. Prohlédl si kolem rákosí, není-li tam někde malé rádio nebo magnetofon, a když nic nenašel, nechal zlatou rybku na mokré trávě a celý rozrušený spěchal domů.

Jeho manželka Marie polévala rozeschlé necky. Tomu Vasmutovi se najednou zdálo, že je z ní úplná stařena. Ale nebyla.

Marie, povídá ten Vasmut, chytil jsem ti zlatou rybku, prý z nějaké pohádky a prý si můžeme přát cokoliv. Mám se tě zeptat, že prý už budeš vědět. Tak se tě ptám.

Ježkovy oči, řekla mu na to Marie, tu pohádku já znám, ta má hrozně špatný konec. Ta neckami začíná a neckami končí. Radši si nebudeme přát nic, tati, už to nějak dotlučeme do toho důchodu. Co kdybych pak chtěla víc a víc, však si mě pamatuješ, tati, jak jsme byli na Sázavě na pouti.

To jak sis namáčela turecký med do piva, Máňo, a zajedlas to láčenkou a cukrovou vatou? pravil ten Vasmuť. Tak to bych si podruhé nepřál vidět. To si raději nebudeme přát nic. A nevíš, co si přála tamta v té pohádce?

Ale, odpověděla Marie, ona si přála palác, to my si nemůžeme dovolit. Představ si tu hroznou ostudu, kdybych musela sestupovat se zámeckých schodů a s vlečkou, tati, a jeden lokaj by přede mnou zametal a druhý by za mnou nesl pruhovaný slunečník. Představ si tu ostudu, tati, anebo že bych měla pozlacené střevíce nebo hermelínovou spodnici. Nebo korunu! Fuj!

To nemůžeme připustit, řekl Vasmuť, to já tě, Máňo, v tom nenechám. Ale co já té zlaté rybce mám říci? Anebo že bych tam nešel vůbec? Když já jsem ji nechal na trávě.

Nechod' tam, povídá Marie. Anebo tam jdi a řekni: Zlatá rybko, královno moří, po pás se ti klaním a moje stařena ti vzkazuje, že si nic nepřeje. Ale vůbec nic.

Mařenko, já tam radši nepůjdu, řekl Vasmuť, já bych zapomněl taková slova jako po pás se ti klaním a královno moří, to já bych zapomněl. Já tam nejdu; máš ještě ty koblihy, jak byly k obědu?

Koblihy tu jsou, řekla Marie, a vezmi si třeba dvě. A možná, že bude nejlepší, když tam skutečně nepůjdeš, jenže ta rybka by se mohla urazit.

Když mně se tam nechce, řekl ten Vasmuť, tak mě, Máňo, nikam nehoň. Hele, tady je Ferda, já ho tam pošlu se vzkazem.

Všechno tomu Ferdovi vyložil, co a jak, ale nakonec to nebylo nic platno. Ferda zlatou rybku nenašel, protože nepatřil do té pohádky. A byl by ji ještě víc pokazil než starý Vasmuť. Starý Vasmuť aspoň do ní patřil.

Ale je to škoda, pohádka se má pokaždé zkusit znovu. Kdo je jednou v pohádce, ten ať v ní kouká zůstat. Pohádka se musí zkoušet znovu. Má sice vždycky stejný začátek, ale ten konec by mohl být pokaždé jiný.

Nehodil by se někdo z vás do té rybí pohádky? Ale musel by to být rozumný a skromný žák. Ale opravdu skromný. Nejsi to náhodou ty?

Ta rybka tam totiž zůstala na té lučině. Je to na Sázavě, kousek před Davlí, v zátočině, které říkají U půllitru. Když nic jiného, tak tam tu rybku hod' aspoň do vody. Možná, že ji přece jednou vytáhne někdo, kdo má pouze tři chytrá přání.

(Ludvík Aškenazy – Praštěné pohádky)

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1. Do tabulky doplň, jestli Vásmut uvedenou vlastnost má či ne a vypiš z textu důkaz pro svou odpověď.**

Vásmutova vlastnost	Ano/Ne	Odůvodnění – věta, část věty z textu
sečtělý		
poctivý		
nerozhodný		
odvážný		

- 2. Vysvětli pojem skromnost. Myslíš si, že jsi skromný(á)?**

- 3. Navrhni 3 skromná a zároveň chytrá přání a zdůvodni svou volbu.**

PŘÍLOHA 2 - PRACOVNÍ LIST 2

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Piš 3 minuty vše, co tě napadne k tématu: Úspěšný člověk, kterého obdivuji.

2. Jaké kouzelnické postavy z knih a filmů znáš?

Kouzelník Tom Kiks (Ludvík Aškenazy)

1. Kiksovi byli stará kouzelnická rodina. Vznikla spojením dvou slavných kouzelnických rodů, dnes už nikdo neví jakých. Tom Kiks byl poslední ratolestí. Slovo ratolest se mu líbilo nejvíce ze všech slov na světě. Nejméně se mu líbilo slovo škola. A také slovo lavice. Ratolest jest také ovšem mnohem hezčí slovo než lavice.

2. Tom Kiks (vlastním jménem Tomáš Nechyba) se narodil v Posázaví. Bylo to dítě líné a zároveň neposedné, což je vlastně ideální podmínka pro kouzelníka. Tyto vlastnosti v něm však musí vypěstovat teprve škola. Tom je měl vrozeny. Od raného dětství žil tedy životem líným a neposedným. V kouzelnické škole poslouchal půlkou ucha, odpovídal na půl huby a seděl v lavici tou trochu posednější půlkou svého neposedného zadečku. Koukal vždy jedním okem. To druhé měl přihmouřené. Co tím jedním viděl, to mu druhé rozmazalo do velmi příjemného snu.

3. Nakonec dostal vysvědčení, ve kterém bylo napsáno:

Tom Kiks vychodil základní školu kouzelnickou, co však umí, nepodařilo se zjistit ani paní ředitelové. Toto vysvědčení platí jako živnostenský list. Tom Kiks obdržel tyto známky:

Název předmětu:	Známka
Kouzelné zrcadlo	2 a půl
Létající koberec	2 a půl
Čapka Neviděnka	2 a půl
Stoleček Prostří se	2 a půl
Hůlka Trestáček	2 a půl
Elixír života	2 a půl
Kamínek mudrců	2 a půl

(Byla to vlastně půlka pětky z každého předmětu. Z chování měl ovšem celou pětku, ale to u kouzelníků není důležité.) Tudíž se mu povoluje užívání titulu P ů l m i s t r.

OTÁZKY A ÚKOLY

3. Zakroužkuj synonymum ke slovu ratolest:

a) potomek, b) hrdina c) kamarád

4. Dokonči vlastními slovy následující věty tak, aby shrnuly obsah odstavce se stejným číslem.

1. Tom Kiks pocházel z

2. Tom Kiks byl

3. Tom Kiks ukončil školu

5. Doplň do tabulky, co se podle tebe vyučuje v následujících předmětech:

Předmět	Obsah předmětu
Kouzelné zrcadlo	
Stoleček Prostří se	
Hůlka Trestáček	
Elixír života	
Kamínek mudrců	

6. Navrhni, jaký předmět v kouzelnické škole by se měl navíc vyučovat a zdůvodni proč.

Kdo má zájem o příhody Toma Kikse, nejhoršího žáka třídy, ať si je přečte. Nepřeji ale nikomu, aby ho potkal.

PORUCHA JE VE VAŠEM PŘIJÍMAČI

Jeden hodný chlapeček z první třídy si přál kouzelný televizor.

Televizor? Prosím, řekl Tom Kiks. Co je to televizor? Když mu to ukázali, pravil:

A b r a k a!

Druhou polovičku zaklínadla: D a b r a k a! ovšem zapomněl. Neptejte se, co se stalo, nepřeju vám to na vašich televizorech. Každá půlka obrazovky přenášela jinou stanici. Tak se třeba objevila slavná operní pěvkyně vlevo a zprava do ní bušil boxer váhy kohoutí, welterové nebo dokonce polotěžké. Zpěvačka zpívala dál, ale těch ran! Ubohá, přebohá...

Anebo vlevo vám házel kovboj laso. A koho do něho chytá? Mustanga? Nikoliv. Admirála s dalekohledem na velitelském můstku.

ZVIDITELNĚLY MU PONOŽKY

Jeden zlatník si chtěl pořídit čapku Neviděnku. To bude ohromné, říkal si, nasadím si čapku a pak neviděn ve vlastním obchodě ukradnu nejdražší perlový náhrdelník. A ještě ho budou musit moji příručí zaplatit!

Prosím, řekl Tom Kiks, čapka je mé nejmilejší kouzlo. Přejete si čapku Šik nebo Trik?

Celé zaklínadlo na čapka je K a p p e k e p k a s k e t.

Ale Tom Kiks řekl jen K a p p e k e.

Čapka udělala svou práci, ale jen napolovic.

A tu všichni příručí uviděli, jak kabát starého zlatníka vešel do obchodu, zastrčil náhrdelník do kapsičky u vesty a zas odešel.

No to jste měli vidět tu honičku za tou vestou. Celé město honilo vestu.

Policie na motocyklech, civilisté pěšky. A tak měl ten zlatník nádherně vyprášenou vestu a nějakou tu modřinu na zádech.

Nakonec mu ještě zviditelněly ponožky, takže ho pravý back žákovské jedenáctky mohl krásně chytit za nohu.

Nevím, jestli tohle bylo tak docela nepovedené kouzlo.

Ale neradím vám, abyste si objednávali kouzla u Toma Kikse. Je to zbytečné. Nakonec je možná lepší být dobrým truhlářem nebo montérem než půlmistrem v kouzelníčině.

Umíte třeba udělat jenom stůl, ale uděláte ho dobře. Dá se na něm prostřít bez kouzla a je možno dokonce pozvat Toma Kikse a pohostit ho jahodami se šlehačkou k snídani. Po dobu snídane však nesmí kouzlit. A mezi námi řečeno, Tom Kiks mnohem radši snídá, než kouzlí.

Neumí si však vykouzlit snídani. Tak ho, prosím, jednou pozvěte.

(Ludvík Aškenazy – Praštěné pohádky, zkráceno)

OTÁZKY A ÚKOLY

7. Vysvětli, co znamenají následující slovní spojení známá ze sportu:

Kohoutí a welterová váha (box)

Pravý back žákovské jedenáctky (fotbal)

8. Krátce vysvětli, co nám autor sděluje v následujících větách:

Nevím, jestli tohle bylo tak docela nepovedené kouzlo.
Nakonec je možná lepší být dobrým truhlářem nebo montérem než půlmistrem v kouzelníčině.

9. Co bys Tomovi poradil(a), aby se mu kouzla příště lépe dařila?

10. Napiš alespoň 5 vlastností, které člověk potřebuje k tomu, aby byl ve svém povolání úspěšný.

11. Vrať se k úvodnímu psaní. Které z vlastností z úkolu č. 10 má tvůj vzor?

PŘÍLOHA 3 – text pohádky Netopýr rozdělený na části

Netopýr (Ludvík Aškenazy)

Nikdo nemá rád netopýry. Ani sami netopýři se navzájem nemají rádi. Když se potkají, řekne jeden: To je výborné, netopýre, že špatně vidím. Vás vidět jasně, to by pak našinec měl celou noc zkaženou.

Ten druhý netopýr jen přikyvuje. A pak se oba pověsí vedle sebe na strom a zpívají takovou smutnou netopýří písničku:

Netopýr, netopýr,
netosvišť, netomyš,
netozvíře, netopták,
ani ryba, ani rak.

A pak to zase zpívají od konce až na začátek:

Ani ryba, ani rak,
netozvíře, netopták,
netosvišť, netomyš,
netopýr, netopýr.

Takhle smutně se žilo netopýrům ještě nedávno. Ale loni se jeden mladý a těkavý netopýr jménem Kajetán v jedné staré hradní věži moc pohádal se sovou pálenou, a ta sova mu v největším rozčilení, když už se vůbec neovládala, řekla:

Jdi do háje zelenýho, radare jeden krátkozrakej, plešatej.

A tak si ten netopýr Kajetán, který znal všechny soví nadávky, začal najednou lámat hlavu, co je to zas ten radar.

U netopýrů je to prostá věc: Když něco nevědí, zaletí si do knihovny v nějakém zámku anebo, v nejhorším případě, do místní devítiletky a vždycky tam najdou někoho, koho se mohou zeptat: buď knižního mola, nebo knihovníka, nebo nějakého sečtělého žáka.

Netrvalo to dlouho. Ve středu to všechno začalo a v pátek už netopýr Kajetán věděl, co to ten radar vlastně je.

Pane Kajetáne, řekl mu knihomol na Křivoklátě, nebo kde to bylo, jestli si myslíte, že radar je nadávka, tak jste vedle. Radar je nádherná věc, pane, a vynalezli ji moc chytrí lidé, ale teprve teď, nedávno. A teď si představte, že i ten nejplešatější a třeba i šilhavý netopýr má v každém uchu radar už od narození. A jaký!

Pak ještě Kajetánovi podrobně vysvětlil, že radar je něco jako dalekohled, ale pro uši. Prostě dalekoslech. Protože vzduch je jako voda, tak všechno, co v něm plave, rozčeří vzduchové vlny. A radar to šplouchání slyší na strašnou dálku a hned ví: tamhle je káně lesní, tady zeď, tam lítá helikoptéra a tady trčí televizní anténa.

To že my máme v uchu, povídá netopýr Kajetán, v každém uchu jeden radar?

To teda máte, řekl knihomol, jinak byste musili v noci každou chvíli na něco narazit. Vždyť vy netopýři nevidíte na krok, ani ve dne, ani v noci! O tom, že jste plešatí, nemluvím, za to nikdo nemůže.

Ten těkavý Kajetán to roztroubil na všechny strany. Kdejaký netopýr v kraji to za chvíli věděl. A když se teď dva potkají, hned se pověsí třeba na hřbitovní zeď a ten první spustí:

Nezlobí vás radar, Balibore?

A druhý odvětlí: Ale kdepak, Spátihněve, radar mi funguje jedna radarost.

Pak samozřejmě oba hned vzlétnou a v tu chvíli narazí buď na sloup, nebo na nějakou silnější dámu. To se jim stává dost často od té doby, co vědí, že mají radar a že se jim nemůže nic stát. Ale kdo není netopýr, ten si s tím hlavu lámat nemusí.

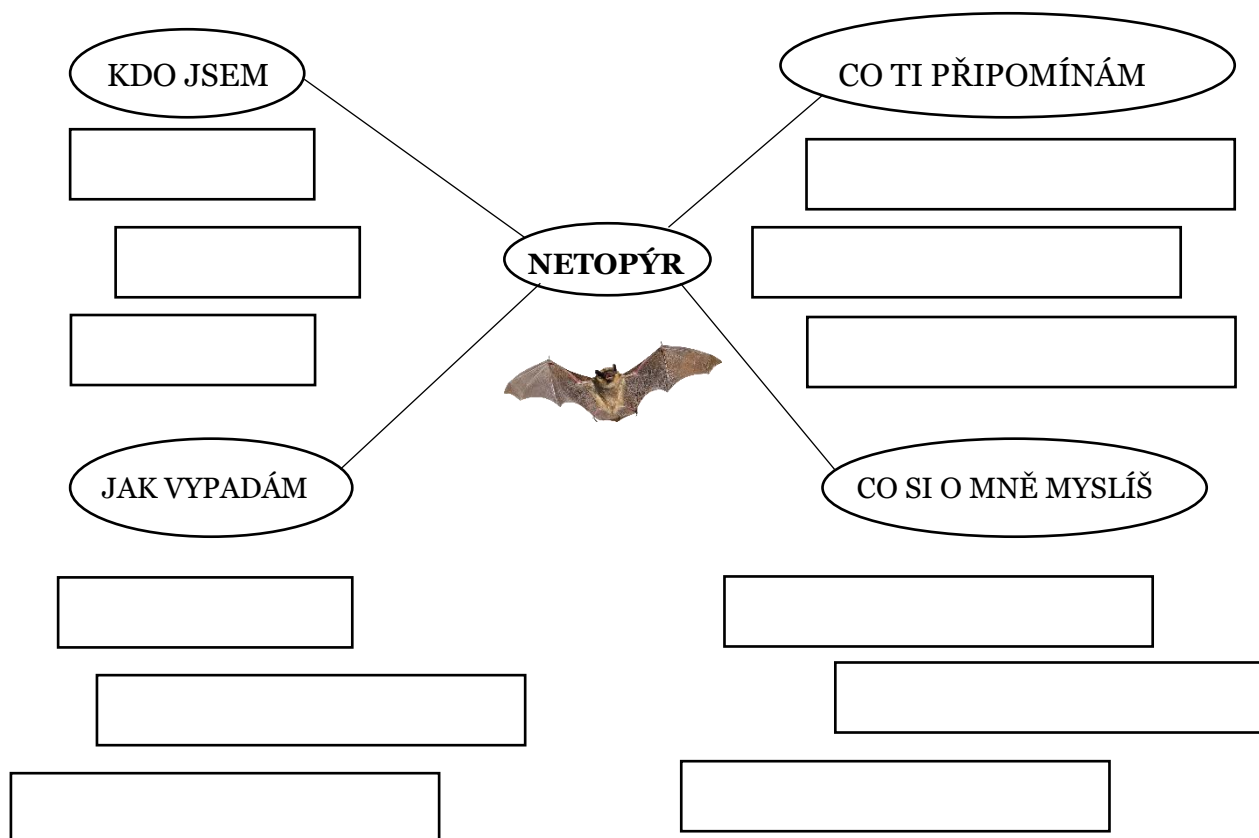
(Ludvík Aškenazy – Praštěné pohádky)

PŘÍLOHA 4 - PRACOVNÍ LIST 3

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Doplň myšlenkovou mapu:

2. Rozhodni, jaký druh textu jsi právě přečetl, a zdůvodni svou volbu.

a) odborný

b) umělecký

3. Souhlasíš s první větou pohádky? Proč?

4. Proč si podle tebe netopýři na začátku příběhu zpívali smutnou písničku?

5. Zažil jsi někdy situaci, kdy se někdo z kamarádů druhému posmíval kvůli vzhledu? Jak jsi reagoval?

6. Kdo je to knižní mol – knihomol? Nakresli jej.

7. Autor popsal netopýrovu super schopnost jen částečně. Netopýr nejdříve pomocí úst nebo nosu vydá velmi vysoký tón (ultrazvuk), který člověk nemůže slyšet, a ten pak netopýr zachytí odrazem svými ušima. Tento způsob určování polohy podle zvuku se nazývá echolokace. K čemu kromě orientace v prostoru asi netopýr echolokaci ještě používá?

8. Jaká jiná zvířata používají echolokaci?

9. Jak se asi cítil Kajetán, když zjistil, jakou schopnost netopýři mají?

10. Jaký talent máš ty?

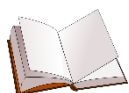
11. Vymyslete ve dvojici krátkou a veselou básničku o netopýrovi.

PŘÍLOHA 5 - PRACOVNÍ LIST 4

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Piš po dobu 3 minut vše, co tě napadne na téma: Kdy jsem měl naposledy smůlu.

Jak měl Rosťa smůlu (Ludvík Aškenazy)

Když má někdo moc velkou smůlu, říká: Mně vyroste i trpaslík. To znamená, že jeho smůla je vůbec nejsmůlovatější a černá jako boty.

Někdo ovšem vůbec nemá smůlu, a přesto každou chvíli říká, že jemu vyroste i trpaslík. Rosťa například má určitě víc štěstí než rozumu. Ale každou chvíli říká svému sousedovi v lavici:

Láďo, mně vyroste i trpaslík.

Vždycky tím toho Láďu velice dojme. Láďa už viděl několik Rosťových zázraků a každou chvíli čekal další. Sám byl také psu do podvazků a tajně si myslel, že když Rosťovi vyroste trpaslík, proč by mu třeba nevyrostl soused.

Jednou o přestávce zůstal Rosťa v lavici sám a v tichu pojídal angrešt ze školní zahrady. Vtom uviděl, že na kalamáři sedí trpaslík a kouří modrozelenou dýmčičku. Byl v karmínových kalhotkách a oranžové kazajce. A bafal z té pěnovky zadumaně a posmutněle.

A Rosťa nic. Pojídal angrešt. Trpaslík si klidně bafal. A Rosťa ještě klidněji svačil. Padla vlastně kosa na kámen, protože praví trpaslíci nedávají své rozčilení nikdy najevo. A Rosťa teprve ne.

Nakonec to ten trpaslík nevydržel a povídá: Dobrou chuť!

Rosťa mu mlčky položil jednu bobulku na kalamář a trpaslík, že děkuje, že právě svačil a že vůbec nerad jí. A každou chvíli si pro sebe a do té pěnovky zamumlal: Ach ty můj smutku, ach ty můj smutku!

A Rosťa nic. Jako by neuměl do deseti napočítat.

A tu ten trpaslík kápnul božskou:

Vy prý jste říkal, milý hochu, že vám vyrostete i trpaslík? Sám jsem to slyšel na vlastní uši, a nejednou. Dovolte, abych se představil. Jsem třídní trpaslík Školník.

A uklonil se prkenně, jako důstojník.

A jéje, povídá Rosťa, to má každá třída svého trpaslíka? I prvňáci?

Prvňáci mají dva trpaslíky, pravil stručně Školník. A hleděl jako habakuk. Zamračeně a znechuceně. Viděl, že Rosťa uhýbá. A pak promluvil bez okolků:

Jestli je to pravda, že vám, milý hochu, vyrostete trpaslík, velice bych vás prosil, abyste to co nejrychleji provedl. Potřebuji nutně vyrůst. Velmi nutně. A brzy.

To se jenom tak říká, Školníku, povídá Rosťa, když má někdo moc velkou smůlu. A já nemám smůlu. Možná že kdybych ji měl, že by mi vyrostl i trpaslík. Ale když nemám smůlu a vlastně mám pořád štěstí, tak by to asi nešlo.

Ach, smůlu vám zařídím, řekl trpaslík. A vtom zazvonilo. Žáci se nahrnuli o třídy a Školník zmizel.

Od toho dne byl Rosťa samá pětka. V nejlepším případě čtyřka. Učení mu šlo od ruky jako ševci smůla. Už ani neříkal: Mně vyrostete i trpaslík. Učitel Okurka povídal, že má Rosťa hroší kůži a aby si nemyslel, že může spát na obě oči, a že ještě není všem dnům konec. A že by měl vědět, zač je v Pardubicích perník.

Tím mínil, že by Rosťa měl doma dostat nářez. Nakonec ho Rosťa dostal, i když se ho maminka zastala. Rosťa jí všechno řekl o tom trpaslíkovi a o smůle. Maminka věřila na trpaslíky a na smůlu ještě víc. To ji naučila babička. Ale tatínka to nikdo nenaučil. A tak byl Rosťa bit jako žito. A možná že ani žito nebylo tolik bito jako Rosťa. Ani to nemohu psát, jak je mi to líto. Musím na chvíli přestat.

Rosťa už si skutečně nevěděl rady a chodil jako tělo bez duše. Ani čehý, ani hot. O každé přestávce čekal trpaslíka, jestli ho nezbaví toho trápení. Nikdo o ničem nevěděl, jen soused Láďa, a ten se po každé přestávce ptal:

Rosťo, byl tady?

Nebyl, řekl Rosťa.

A hned měli oba poznámku za vyrušování. Ta smůla se také trochu přenesla na Láďu.

Trpaslík Školník se objevil znenadání o jedné přestávce, a to právě Rosťa zas po dlouhé době jedl angrešt.

Pane trpaslík, vy jste mi dal, povídá Rosťa. Vy jste mi tedy dal!

Co smůla? Povídá trpaslík. Hezky to jde, co? Povedlo se to, ne?

Povedlo, řekl Rosťa a nevěděl, jestli se má smát nebo plakat.

Ted' by vám mohl vyrůst i trpaslík, povídá Školník. Myslím, že ta smůla už stačí.

Stačí, stačí, řekl Rosťa. Pane trpaslík, už nestojím ani za mouchu.

A vtom byl zase konec přestávky. Trpaslík slíbil, že přijde znovu. Ten den Rosťa dostal trojku ze zeměpisu, první po celé té začarované době. Jako že se ta smůla protrhává.

Ale jen napůl. Některá protržená smůla je horší než ta slepená. V úterý dostal Rosťa poznámku, že ohrožuje spolužáky pravitkem. Ve středu, že má zlý kukuč. Červeným inkoustem tam bylo připsáno: Těká myšlenkami.

A trpaslík nejde a nejde. Každý den sedí Rosťa v lavici a tiše svačí. Všichni říkají: Rosťo, pojď se proběhnout ven!

Ale Rosťa čeká na třídního trpaslíka s pěnoučkou. Pořád na něho myslí, kde by mohl být a jestli ještě vůbec je a jestli si ten Školník nespletl třídu nebo možná i školu.

Když někdo na někoho pořád myslí, tak se mu vlastně po něm stýská. A Rosťovi se poprvé v životě po někom stýskalo – jako by toho trpaslíka měl rád zrovna proto, že mu přinesl tolik smůly. To bývá, to se stává.

Tuhle šel Rosťa po ulici a slyší, jak se dva páni srdečně loučí. Jeden druhému potřásl pravicí a povídá: Na shledanou, pane Školník.

Rosťa se k tomu velkému Školníkovi rozběhl. Byl to pán o tři hlavy větší než Rosťa, a ještě možná o píd', a kouřil modrozelenou pěnovku. Jinak trpaslíkovi Školníkovi vůbec nebyl podobný, jen z náprsní kapsy mu trčel karmínový kapesník a ten vypadal trochu jako malilinkaté kalhotky.

A Rosťa vám vůbec nevěděl, co dál. Jen na toho pána s pěnovkou koukal vyvalenýma očima, jestli neuvidí ještě nějaké znamení anebo jestli mu je ten Školník sám nedá.

Ale velký Školník se zeptal takovým udiveným a jako nachlazeným hlasem: Co je, hochu, co si přeješ?

Já pane -, řekl Rosťa. Nic, pane.

Pán chvíli zaváhal, jako by na něco čekal, pak prudce zabafal z pěnovky a ještě řekl: Tak se mi nějak zdá, že jsem tě někde viděl, hochu.

Prudce se otočil a šel.

Rosťa se za ním znovu rozběhl a uviděl, že na zemi leží něco malého, červeného. Zvedl to – a byly to malé karmínové trpasličí kalhotky a v nich ležela zabalená malinká modrozelená pěnovka. Kalhotky dal Rosťa Láďovi a pěnovku si nechal.

A příští den dostal jedničku z diktátu. Karmínovou.

(Ludvík Aškenazy – Praštěné pohádky)

OTÁZKY A ÚKOLY

2. Vytvoř mapu příběhu:

Název příběhu:

Kde se příběh odehrává

Hlavní postavy

Hlavní problém

**Jak se problém
vyřešil**

Závěr

3. Dopln chybějící slova do následujících vět:

Rčení je ustálené slovní spojení, které má přenesený v _____
a vyjadřuje určitou životní z _____ .

4. Dokonči přirovnání a doplň větu:

Chytrý jako _____

Ostrý jako _____

Pevná jako _____

Přirovnání je pojmenování založené na podobnosti. Nejčastěji obsahuje částici
j_____ .

5. Napiš 3 další libovolná přirovnání.

PŘÍLOHA 6 – Kartičky se rčeními a jejich významem – úkol k textu Jak měl Rošťa smůlu

1. být psu do podvazků	být malý vzrůstem
2. padla kosa na kámen	narazil na odpor
3. kápnout božskou	říct pravdu
4. hledět jako habakuk	dívat se zamračeně
5. šlo mu to od ruky jako ševci smůla	nedařilo se mu
6. mít hroší kůži	být necitelný, otrlý
7. nespát na obě oči = spát na jedno oko	být ve střehu
8. zač je v Pardubicích perník	není to zadarmo
9. chodit jako tělo bez duše	chodit sklesle
10. ani čehý ani hot	ani tak ani tak, nerozhodně

PŘÍLOHA 7 – fotografie k textu Cvok

Bundesarchiv, Bild 1011-054-1525-20
Foto: Schweizer | Mai 1940

Obr. 3

PŘÍLOHA 8 - PRACOVNÍ LIST 5

Cvok (Ludvík Aškenazy)

1. Říkali mu Jarda, také Jarda bláznivej, a ponejvíce Cvok. Ale byl spíše letory těžkopádné, vyšlapoval si opatrně a hleděl do světa tak moudře, jak jen to bylo možno v jeho kůži. Každý ho měl rád a nikdo se ho nebál, ba ani mouchy, které odháněl beze zlosti, trpělivě a trochu laskavě. Byl hubený, dobrotivý a drobátko směšný; nebýt toho, že se psal rok 1955, mohl by na něm jezdit i dobrý šlechtic Alonso Quijano z vesnice La Mancha, zvaný též Don Quijote. Není tu co tajit, Jarda byl kůň, starý valášek a hnědka, ke všemu ještě veterán bez penze a bez medailí, kterému nedali ani trafiku.

2. U Králů ve Stříbrném Přívoze se objevil hned po té velké válce před desíti lety; přijel na něm vojáček, stejně hubený a mírný, jenže ještě koktavý. Nabídl Jardu lacino, za dvě slepice, deset vajec a jednu voskovou svíci, pomalovanou zlatem. Zbyla v Královic rodině ještě z dob, kdy dávali na mši za duši dědečka Václava, který ostal v té slavné Hercegovině za císaře pána (a jeho rodinu).

3. Koníček se jmenoval Gvardějec, ale to u Králů nikdo nedovedl pořádně vyslovit a tak mu při prvním poklepání na hubené boky řekli Jardo, a to mu už zůstalo. Vojáček se s ním loučil nerad: dlouho stál v blátě u plotu, hladě valáška jedním prstem po hnědé srsti za uchem a o velkých žlutých koňských zubech. „Nnnabojoval ses, potvoro,“ říkal mu, a hlas měl najednou takový pohněvaný, „nnnastříleli se kolem tebe ze samopalů a minometů a z houfnic, z pušek ppprotitankových, nnnatrápili jste se koníčkové! Odpusť, holoubku, že jsme tě do té lidské války zzzatáhli. Vždyť my ji také nechťeli.“

4. A kůň Jarda, dříve Gvardějec, kýval vážně hlavou, jako rozšafný soused; teprve po vojáčkově odchodu se ukázalo, že kývá hlavou neustále, jen docela s malými přestávkami. Přinesl si to z války, ohlušen někde u Labe, když už se zdálo, že i koňům nastává lepší život. Tak se tedy ten voják rozloučil a nakonec z toho loučení zapomněl i tu voskovou svíci, takže dodnes čeká na svou mši, jestli ji nevypálí za některé bouřky, až v kolínské elektrárně vypnou proud. Ještě něco jim tehdy ten voják nakazoval a na srdce kladl, ale nikdo mu dobře nerozuměl, mluvil rusky a ještě s dolnovožským přízvukem a ještě koktavě. Pořád cosi drmolil o tom, že „strielať při lóšadi něnádo“, pak si oloupal vajíčko uvařené na tvrdo, s chutí je bez soli snědl a šlapal si to sázavským blátem, které není o nic jemnější než dolnovolžské, ze Stříbrného Přívozu na východ.

5. A Jarda zůstal u Králů, protože ho v hospodářství potřebovali. Svědčil mu život na vsi, a zvykl si na veliké ticho ve Stříbrném Přívozu. Jezdil na sena, vozil řípu a brambory, tisíce brázdy vyoral a dvě děti povozil do syta, trpělivě a nezištně. Všichni si zvykli na to, že je to dobrý kůň, trochu jiný, než podsadití vesničtí tahouni, ale o nic horší. I na to kývání jeho hlavy si zvykli, a děti se chlubily sousedům a učitel, že s Jardou je možno mluvit nejen na Štědrý večer, kdy hovoří všechna zvířata, ale po celý rok.

6. Jednou ho chtěl koupit slavný krotitel nedivoké zvěře Heverle, že koně naučí číst a počítat do třinácti a že ho bude ukazovat na sázavské pouti, v Brodě, v Kolíně a v Londýně, ale děti Jardu nedaly a Král ho neprodal.

7. Jen co hodily tašky s učením do seknice, šly do stáje, podívat se, jestli se už Jarda vrátil, a nejvíc ze všeho se těšily na to kývání hlavou.

„Jardo,“ ptaly se děti, „jsi kůň?“

A Jarda jim přikývl, že je.

„Jardo,“ tázaly se děti, „pustí nás táta v sobotu do biografu?“

A Jarda kýval, že je táta pustí.

„Jardo,“ vyptávaly se dále, „bude zejtra pršet?“

Bude, kýval Jarda a měl pravdu; když nepršelo zítra, tak jistě pozítří.

Jednou se také optaly:

„Jardo, bude válka?“

A Jarda kýval smutně, ale rozhodně. Ale nikdy neřekl, kde a kdy.

8. Bláznivej Jarda mu začali říkat, když jednou v sobotu do Stříbrného Přívozu přijeli myslivci a pořádali hon na srnčí. Když to bouchlo v lese blízko hned nad chalupou, utrl se Jarda ze řetězu, a běžel v šíleném kalupu ze Stříbrného Přívozu pryč, někam na východ. Celý den se neobjevil, ani během noci na pondělí, a v pondělí přiklusal až pozdě odpoledne, vyhublý a zemdlený, s očima bez lesku a s hlavou skloněnou; hospodář ho mlátil násadou biče, ne dlouho, ale aby byl v hospodářství pořádek. A tak se to rozneslo po celém Stříbrném Přívoze a dalekém okolí, a všichni věděli, že u Králů mají bláznivého koně, který je dobrý tahoun, ale ze střílení je cvok. Nikomu to nevadilo, neboť na vesnici každý ví, že bláznů chodí po světě hodně, mezi lidmi, a proč by se nemohl zbláznit i kůň?

9. Žil ve Stříbrném Přívoze školou povinný uličník a chuligán Franta Rosáků. Ten už lidem vadil víc, i když věděli, že chuligánství je vlastně druh bláznovství. Hodně mu již prominuli, i vyhořelý kus lesa, i kozu, pověšenou jen tak z jundy, i babičku Tůmovou, kterou vystrašil v noci starým osvědčeným způsobem, koštětem, lajntuchem a svíčkou. Ale jeden kousek mu dlouho odpustit nemohli, a to byl ten kousek s bláznivým Jardou.

10. Jednoho dne zjistil chuligán Franta Rosáků, že se Jarda, starý kůň od kavalerie, bojí výbuchů. V Sázavě byla právě pouť, a tam Franta přišel na ten náramný nápad. Koupil půl tuctu žabek, které vybuchují, jakmile na ně někdo šlápne. Vrátil se ze Sázavy, žabky v kapse a lotrovství pod zrzavým ježkem; nasypal všech šest žabek na asfaltku v tom místě, kde z ní odbočuje cesta ke Králově chalupě, a cíhal za bukem nebo za břízou, co z toho bude.

11. Bláznivej Jarda měl na sobě nový postroj, byl čistě vyhřebelcován do svátečního lesku a cválal si to i s vozíkem a fůrou sena spokojeně po asfaltce, kývaje hlavou jako starý sedlák, jen faječka mu scházela a půllitr piva s pěnou. Přicválal k odbočce, chtěl si to zahrnout do chlívka, a tu najednou vyskočily ze země ohnivé žabky s příšerným praskotem a třeskotem, pekelně zasmrděly po síře a fosforu a čoudily černě a rudě. Franta za bukem se tiše a mohutně radoval. Hospodář přitáhl opratě a pomyslel si: „Teď je ámen, já toho cvoka neudržím!“

12. Ale bláznivej Jarda neudělal nic. Nesplašil se. Chvilí stál a třásl se po celém kostnatém těle, jako osika, kapky potu z něho vyskakovaly jedna za druhou jako brilianty,

nejvíce na štíhlé šíji a hnědém hřbetě. Najednou pod ním poklesly nohy, padl na kolena jako raněný člověk a začal naříkat takovým vysokým koňským ržáním, že se tomu žádný ženský pláč nevyrovná; byl to pláč jímavý a pronikavý, trval dlouho a bylo ho slyšet po celé vesnici.

13. A tři dědci, kteří sloužili u dragounů, to nevydrželi doma a vyšli na zápraží, každý na jiném konci vesnice, a jejich staré vojácké srdce se v nich sevřelo. Nejstarší si říkal:

„Tak ržáli koně, když je poprvé chytil plyn u Doss Alta!“

A prostřední vzpomínal:

„Takhle mi umíral ryzák, když mu vyhřezly vnitřnosti pod Ravou Ruskou!“

A třetí, o rok mladší než druzí dva dědkové, si řekl:

„Kulku do hlavy, jako v Monte negru! Jiné pomoci ti není!“

14. A den byl svěží, šeríky ještě plně nerozkvetly, takže se z nich linula jen slabá vůně, ještě panenská. I nebe bylo čisté, jarní a veselé, s malinkou šedivou čmouhou po letadle na západní straně. Jarda už neržál. Ležel na asfaltce a čím dál pomaleji kýval svou dlouhou a citlivou koňskou hlavou. „Vstávej, Jardo!“ řekl hospodář, „neboj se, koníčku!“ Jarda naposledy kývl hlavou, že jako rozumí, ale už nevstal. Byl to docela obyčejný nervový šok, který se vyskytuje nejen u koňů, ale i u lidí, kterým moc stříleli u hlavy.

Neházejte jim pod nohy žabky. Může je přepadnout smrt, která je vlastně nikdy nepřestávala vést v evidenci.

(Ludvík Aškenazy – Psí život, zkráceno)

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1. Společně se spolužákem/spolužačkou čtete znova povídku a vymyslete názvy jednotlivých odstavců.**

odstavec	Název odstavce
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	

2. Vysvětli přirovnání:

Dřít jako kůň _____

3. Proč dnes lidé chovají koně? Uveď alespoň 3 důvody.

4. Představ si, že jsi kůň. Popiš krátce svůj ideální den.

5. Napiš svému spolužákovi dopis a vyjádři v něm své pocity nad přečtenou povídkou.

PŘÍLOHA 9 - PRACOVNÍ LIST 6

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vytvoř pětílístek na téma PŘÍTEL

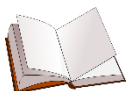
PŘÍTEL

Dvě slova o tom, jaké téma je

Tři slova popisující, co téma dělá

Věta o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

Jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

Vajíčko (Ludvík Aškenazy)

1. Člověk má mnoho přátel, které viděl jen letmo. Nějak se mu připletli do života, měli v něm svůj malý výstup a zmizeli ze scény. Buď řekli „Pan hrabě byl raněn v souboji“, anebo „Alenka vás srdečně pozdravuje, ale víc nesmím vyřídit“. Přitom se na vás zasvěceně usmáli anebo si tajně vzdychli, anebo prostě hezky odešli, vzpřímeně a s citem.

Každý život má své hrdiny a staty. Není nám souzeno znát jejich skutečnou roli ve hře. Koho považujeme za hrdinu, bývá často **statista**; štek našeho života se někdy stává osudem.

Byl jeden člověk, jmenoval se řekněme, Pokštefl. Chodil před válkou na gymnasium, dokonce klasické, domníval se totiž, že smyslem života je ono slavné **carpe diem**. Jiné latinské **10.** přísloví si nepamatoval, ale ze dne si utrhl, co se dalo. Rozptyloval se snadno a bujně na cizí účet; jeho záliba byla volat neznámé lidi telefonem a dělat si z nich známá šprťouchlata. Představoval se jako dozorčí úředník telefonní ústředny a žádal nezkušené babičky, které byly samy doma, aby našly krejčovský metr a změřily telefonní šňůru od zdi k přístroji.

Měl-li špatný den, ozval se ovšem jako pohřební ústav a nahlásil dovoz vyřezávané rakve pro člověka, který zvedl telefon. Říkal:

- Tak vám tu rakev vezem, natáhněte si **rubáš**. A čekejte vleže.

Anebo nařídil:

- Přijďte laskavě zítra o sedmé hodině ranní na Střelecký ostrov se svým papouškem, budete oba povinně očkováni. Děkuji vám.

20. Zvláště si zasedl ten mladík na majitele telefonního přístroje číslo to a to. Jmenoval se Eduard Kohoutek a byl, jak se tehdy říkalo, soukromník. Týden co týden se v pátek ve tři hodiny konal tento telefonní hovor:

- Dobrý den!

- Dobrý den.

- Je prosím doma pan Slepíčka?

- O, nikoliv! Odpovídal kultivovaný hlas po krátkém odmlčení, - u telefonu Eduard Kohoutek.

- Tak Slepíčka není doma? Říkal pokaždé s novým úžasem student. – A snesla vám včera vajíčko?

30. - Nikoliv, nesnesla, odpovídal klidný, zdvořilý hlas.

- Máte rád vajíčka, studente?

- Vejce z duše nenávidím, pravil mladík. – Tak to bude asi omyl.

Zavěsil a pak se celý týden těšil, že zase zavolá pana Kohoutka, v pátek ve tři odpoledne, a bude chtít pana Slepíčku.

Pan Eduard Kohoutek byl vždycky stejně přívětivý a **sonorní**. Neříkal dacane nebo chytráku nebo, což je ještě horší, mladý muži. Sluchátko pokládal decentně.

Student žil, a tutíž stárl. Úspěšně proklouzl pubertou, dozráváním a nakonec zkouškou dospělosti i **imatrikulací** na fakultě. Hlas se mu ustálil v sytý baryton, dokonce okouzlující. Každé ráno se holil.

40. Svět, který s ním částečně počítal pro neznámé cíle, pokračoval ve svém nezávislém vývoji.

Spadly na něj první bomby, to bylo v Polsku.

Pak přišel 17. listopad 1939 a pan kohoutek čekal v pátek ve tři hodiny marně. Stručně řečeno, z koncentráku se nedalo telefonovat. Tak se ten mladý muž alespoň v tomhle směru polepšil.

Co se s ním všechno stalo, to je jiná povídka anebo román. Trochu měl štěstí, kapánek se v tom naučil chodit, a vůbec, byl to takový neřád. Přežil to.

A když se vrátil do Prahy, bylo to jedenáctého května, pátek, za deset minut tři. Řekl si:

- Než bych si vymyslel, jak znovu začínat... stejně nic nevymyslím... než bych si s tím lámal hlavu, začnu tím, že zavolám pana Kohoutka. Je to jediné číslo, které si pamatuju.

50. Zasal tedy do malé osamělé budky, ještě byla šedivá z války. Ruka se mu třásla, s tím se už nedalo nic dělat. Na tváři se mu objevil výraz oné pořouchlé bujnosti a zlomyslného potěšení. Vytočil číslo.

- Dobrý den, řekl.

- Dobrý den.

- Je prosím doma pan Slepíčka? Řekl, a málem se rozplakal.

Na druhé straně někdo dlouho mlčel. Pak řekl:

- Tak ty žiješ, uličníku? No, to je báječné.

- Žiju, pane Kohoutku, řekl bývalý student. V tu chvíli pocítil, že do něho skutečně vstupuje život. Pocítil to zvýšeným tepem a radostí až k zalknutí. Uslyšel zpívat své tělo.

60. - Musíte tam přece mít někde slepičku, řekl. – Nesnesla vám včera k snídani vajíčko?

- Ale snesla, snesla, pravil starý pan Kohoutek. – Včera snesla, mrcha. Krásné bílé vajíčko. Přijďte si na ně, pane uličníku, uvařím vám je naměkko.

A to je vlastně všechno, ale kdoví?

(Ludvík Aškenazy – Vajíčko)

OTÁZKY A ÚKOLY

2. Podvojný deník Vyplň tabulku:

Vypiš doslova pasáž z textu, která na tebe zapůsobila (připomněla ti vlastní zážitek, představuje pro tebe záhadu,...)	Napiš ve větách komentář ke zvolené části textu. (Proč sis ji zaznamenal(a))

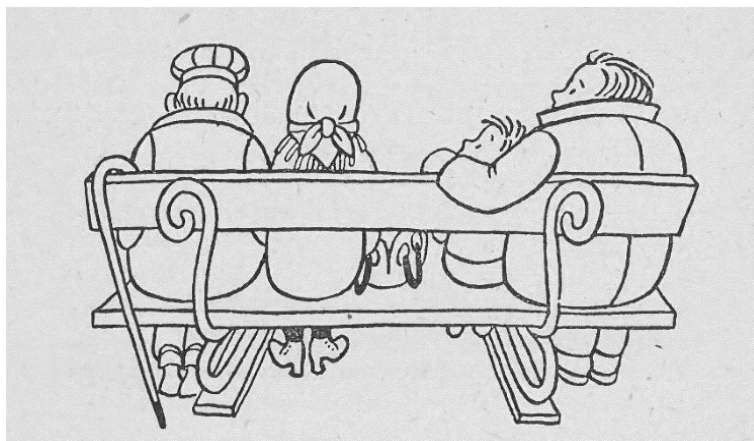
3. Představ si, že jsi autorem povídky. Protože nevíme, jak příběh skončil, je tvým úkolem v několika větách dopsat jeho možné pokračování.

PŘÍLOHA 10 - PRACOVNÍ LIST 7

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Podívej se na obrázek a odhadni bližší informace (věk, rodinné vztahy) o postavách následujícího krátkého příběhu.

obr. 4

1. postava	
2. postava	
3. postava	
4. postava	

Pěnkavka (Ludvík Aškenazy)

Usedli jsme na lavičku – ale lavička nebyla prázdná. Seděl tam starý člověk v čepici a černých brýlích, oblečen zimně přesto, že předjaří bylo toho roku teplé, bez zrádných větrů a bez mokrých sněhových plískanic.

A najednou jsme uviděli, že vedle člověka leží na lavičce bílá hůl.

Asi na někoho čekal, protože znovu a znovu obracel hlavu směrem doleva. Tvář měl bledou, trochu nemocnou a unavenou. A jen na chvíli se mu zbystřil výraz – když uslyšel kroky – pravděpodobně je znal – ty drobné kroky...

Přišla stařenka, docela prostá, v tašce nesla kastrólek přikrytý pokličkou.

„To jsi ty, Máňo?“ zeptal se opatrně.

„Já, Venoušku, já,“ řekla stará žena. „Nesu ti oběd, Venoušku.“

Usedla, postavila tašku na zem a zazvonila příborem.

„Mně to ještě nebere, Máňo,“ řekl unaveně muž. „Mně v dubnu nic nechutná – to není můj měsíc, Máňo.“

„Ale co měsíc,“ povídá. „Uvařila jsem ti slepičí polévku. A stehýnko tam máš od neděle – v polévce drůbký... Je hřích, Venoušku, tohle nejíst.“

„Počkej, až přijde jaro,“ řekl slepec bodře. „To uvidíš, Máňo, jaký ze mne bude jedlík... Ani mi nepostačíš vařit. Až zasvitne sluníčko a stromy rozkvetou. Jen počkej Máňo, to bude koncert.“

A tu přišla stařenka na nevinnou lest a řekla:

„Jen jez, vždyť už se stromy zelenají. A tráva pučí... A tamhle zlatý déšť se nalévá... Vezmi si tu polévku, Venoušku, dokud je trochu teplá!“

A my jsme se rozhlédli kolem, a všechno bylo ještě holé a pusté. Nic nekvetlo, nic se nenalévalo.

„Co to povídáš, Máňo? Že tráva pučí – a keře?“ usmál se ten člověk. „Bylo by to možné? Vždyť teprve začíná duben.“

„Tak se podívejte!“ vykřikla rezolutně stařenka. „Takový je to rozumbrada. Když ti říkám, že se všechno kolem zelená, tak mi to věř... A to, že ti tady nad hlavou sedí pěnkava, to nic není? To nic neznamena – pěnkava?“

Mimoděk jsme zvedli hlavy, ale žádný pták tam nebyl. Jen spleť větví a za ní šedý svit obzoru.

„Pěnkava by zpívala,“ řekl starý člověk. „Pěnkava by, Máňo, pinkala. Pink...Pink...Anebo – crr...“

„To víš,“ rozčílila se, „kvůli tobě se bude pěnkava namáhat. Pěnkava zpívá, kdy se jí zachce... Vezmi si stehýnko!“

Slepec se usmál a neřekl už nic. Stařenka rozbalila oběd a podívala se na nás jako vítěz.

„Paní,“ řekl náhle človíček, „vždyť se tu nic nezelená...“

„Ale zelená,“ odpověděla splašeně stará žena. „Zelená, holenku, zelená... Ty také, synku, ještě všechno nevidíš.“

„Já to věděl,“ řekl zvesela slepec. „To je Mařena! Liška bystrouška!“

„Tak ty jíst nebudeš?“ pravila přísně stařena.

„Když mně to Máňo, nechutná,“ odpověděl po chvíli. A seděli mlčky.

„Tatí,“ řekl mi potom syn, „ty jsi říkal, že člověk nemá nikdy lhát. Že jsem měl, tatí, pravdu? Vždyť tam žádná pěnkava nebyla.“

„Nebyla, nebyla,“ povídám rozčileně, „možná, že byla... A nepleť se, prosím, lidem do řeči!“

A on opakoval znovu a znovu:

„Vždyť ty jsi tu pěnkavu také neviděl...“

(Ludvík Aškenazy – Dětské etudy)

OTÁZKY A ÚKOLY

- 2. Urči literární žánr příběhu, který jsi právě přečetl(a) a zdůvodni svou odpověď.**

3. Z uvedených možností vyber správný termín pro druh lži, jejímž hlavním důvodem je ochránit člověka, kterému lžeme.

a) lichotka b) milosrdná lež c) pomluva

4. Jak by ses na místě staré ženy zachoval(a) ty? Uved' pro každou odpověď alespoň dva argumenty. Vyplň celou tabulku, tedy oba sloupce.

PRAVDA (nelhal(a) bych, protože....)	LEŽ (zachoval(a) bych se stejně jako stará paní, protože.....)
1.	
2.	

5. Vymysli jiný název příběhu.

6. Vytvoř pětílístek na téma LEŽ

LEŽ

Dvě slova o tom, jaké téma je

Tři slova popisující, co téma dělá

Věta o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

Jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

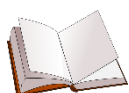
PŘÍLOHA 11 - PRACOVNÍ LIST 8

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Na základě těchto klíčových slov odhadni děj následující povídky.

dům, paní Krušinová, syn, válka, Mauthausen, listonoš, dopis, děti, tajemství

Tajemství (Ludvík Aškenazy)

1. část

Ráno k nám chodívá listonoš, ale my ho téměř nikdy nevidíme, protože máme v přízemí schránky pro celý dům.

Nikdo mu nechodí naproti, jen jistá Krušinová z třetího patra dlouho před jeho příchodem stojí v průjezdu a vyhlíží poštu.

Náš listonoš energicky říká:

„Nic není...Nic, nic...“

A ta paní Krušinová jde potom pomalu do třetího patra. Je útloucká, zvláště světle bělovlasá a dívá se plaše, jako by se omlouvala, že do toho třetího patra chodí. Život s ní zachází tvrdě – měla syna, inženýra chemie, a ten se nikdy nevrátil z Mauthausenu.

Když se rok po skončení války mladý Krušina neobjevil doma, všichni jsme jí radili:

„Ohlaste soudu, že váš syn nežije, budete pobírat penzi.“

A ona se na nás podívala svými plachýma očima.

„To nejde,“ řekla, „tohle já neudělám...“

Zdá se, že té smrti nikdy neuvěřila a podnes doufá, že Josef Krušina, inženýr chemie, žije někde, kde jsou poštovní známky, že však ještě nemohl zasednout ke stolu.

Ale jednou jistě napíše. Chudák Krušina!

Listonoši se střídají a jedna listonoška se dokonce provdala do Radlic. Ale dopis nepřinesl žádný z nich. A když si předávají službu, říkají si možná:

„Ano, a ještě je tu Krušinová – a ta se vás každé ráno bude ptát na poštu.“

Významně se na sebe podívají – významně a zasvěceně, pohledem, který vyměňují dospělí nad hlavou dítěte.

Děti z našeho domu mají paní Krušinovou moc rády – bez důvodů, jak to u dětí bývá. Ani se ta Krušinová o dětskou přízeň příliš neuchází. Někdy s dětmi mluví v mlékárně a většinou řekne něco docela obyčejného, jako:

„Tebe jsem dnes ráno, Boženo, slyšela zpívat...“

Má trochu nepřítomný úsměv a pravděpodobně šetří elektřinou – po večerech se u ní téměř nesvítí. Žije skromně, chlebem a mlékem.

Ráno čekají děti na Krušinovou v průjezdu, a když listonoš odejde, ptají se jí:

„Nebylo nic?“

„Nebylo,“ říká Krušinová, „nic nebylo, děti.“

A všem bylo smutno, jako by skutečně ten dopis mohl odněkud přijít.

Jednoho dne přišel človíček a řekl:

„Tatí, my máme tajemství, ale opravdické. A nikdo se to nesmí dozvědět, ani ty.“

„Stejně mi to prozradíš,“ potřásl jsem hlavou. „Copak ty dovedeš udržet tajemství?“

„To se neboj,“ praví, „to já ti neřeknu.“

OTÁZKY A ÚKOLY

2. Vyplň tabulku předvídání. Nejdříve vypiš údaje do prvních dvou sloupců, po čtení doplníš poslední sloupec.

	Co se podle tebe dál stane?	Proč si to myslíš?	Co se doopravdy stalo?
Po 1. ukázce			

2. část

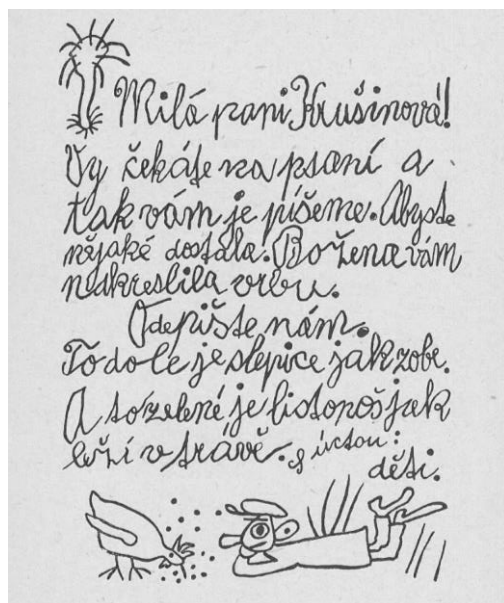
My totiž chceme s Boženou napsat dopis, a to je tajné. Ten dopis je pro paní Krušinovou, jenže to nesmí nikdo vědět. Ani ty...”

Tak se tajemství prozradilo.

A když už je vím já, přečtu ten dopis i vám.

To je tedy dopis a ty kresby jsou Boženiny.

obr. 4

	Co se podle tebe stane?	Proč si to myslíš?	Co se doopravdy stalo?
Po 2. ukázce			

3. část

Poslali jsme to a listonoš se včera divil, proč Krušinová již pro poštu nechodí.

Ale děti mu nic neřekly, protože to bylo tajemství.

(Ludvík Aškenazy – Dětské etudy)

3. Vžij se do postavy paní Krušinové a odepiš v několika větách dětem.
